

Na osnovu člana 67. stav 1. Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS”, br. 88/17, 27/18 – dr. zakon, 10/19 i 6/20),

Ministar prosvete, nauke i tehnološkog razvoja donosi

PRAVILNIK

o dopunama Pravilnika o planu nastave i učenja za peti i šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja i programu nastave i učenja za peti i šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja

Član 1.

U Pravilniku o planu nastave i učenja za peti i šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja i programu nastave i učenja za peti i šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik”, br. 15/18, 18/18, 3/19, 3/20 i 6/20), u Programu nastave i učenja za peti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja, na kraju teksta dodaje se odeljak: „OKVIR SLOBODNIH NASTAVNIH AKTIVNOSTI”, koji je odštampan u prilogu 1. ovog pravilnika i čini njegov sastavni deo.

U Programu nastave i učenja za šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja, na kraju teksta dodaje se odeljak: „OKVIR SLOBODNIH NASTAVNIH AKTIVNOSTI”, koji je odštampan u prilogu 2. ovog pravilnika i čini njegov sastavni deo.

Član 2.

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u „Službenom glasniku Republike Srbije – Prosvetnom glasniku”, a primenjuje se počev od školske 2022/2023. godine.

Broj 110-00-00180/2021-04

U Beogradu, 4. oktobra 2021. godine

Ministar,

Branko Ružić, s.r.

PRILOG 1.

Okvir slobodnih nastavnih aktivnosti

OPŠTE UPUTSTVO ZA OSTVARIVANJE SLOBODNIH NASTAVNIH AKTIVNOSTI OD PETOG DO OSMOG RAZREDA OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

Koncept i svrha slobodnih nastavnih aktivnosti

Slobodne nastavne aktivnosti (u daljem tekstu SNA), su deo plana nastave i učenja koji škola planira Školskim programom i Godišnjim planom rada. Učenici u svakom razredu, od petog do osmog, biraju jedan od tri programa SNA koji škola nudi što znači da će svaki učenik tokom drugog ciklusa osnovnog obrazovanja i vaspitanja pohađati četiri različita programa. Učenici i njihovi roditelji se pre izbora upoznaju sa ponuđenim programima na času odeljenskog starešine, na roditeljskom sastanku, putem sajta škole, lifleta i dr. Odabrani programi SNA su za učenika obavezni a uspeh se izražava opisnom ocenom i ne utiče na opšti uspeh.

Iako se za neke SNA može napraviti prirodna veza sa odgovarajućim obaveznim predmetima ne treba ih posmatrati kao neku vrstu njihovog proširivanja ili produbljivanja. U njihovom ostvarivanju

nastavnik se oslanja na učenička i školska i vanškolska znanja i iskustva. Programi SNA nisu namenjeni samo nekoj grupi učenika kao što su npr. učenici koji se spremaju za takmičenje ili im je potrebna dodatna podrška u učenju. Svrha SNA je da doprinesu ostvarivanju opštih ishoda obrazovanja i vaspitanja, razvijanju ključnih i opštih međupredmetnih kompetencija potrebnim za snalaženje u svakodnevnom životu. Osim toga, podrška su profesionalnom razvoju učenika koji na kraju osnovne škole donose važnu odluku o nastavku školovanja u kontekstu novog koncepta srednje škole u kojoj se polažu opšta i stručna matura. I na kraju, mada ne manje važno, SNA doprinose boljem upoznavanju učenika i njihovoj saradnji, jer se ostvaruju u grupama sastavljenim od učenika iz različitih odeljenja.

Programi SNA sadrže cilj, kompetencije, ishode, teme, ključne pojmove sadržaja, uputstvo za didaktičko-metodičko ostvarivanje i ocenjivanje učenika. Pored šest programa koji su pripremljeni od strane Zavoda za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja i šest programa koja su pripremila stručna društva, škola može učenicima da ponudi i druge programe koje je samostalno pripremila po istom modelu, kao i programe izbornih predmeta koji su realizovani do donošenja novog plana i programa nastave i učenja (npr. *Narodna tradicija* i *Šah*).

Programi SNA koje je pripremio Zavod dati su u dve grupe. Prvu čine programi namenjeni učenicima 5. i 6. razreda, a drugu 7. i 8. U prvoj grupi su *Vežbanjem do zdravlja, Životne veštine* i *Medijska pismenost*, a u drugoj *Preduzetništvo, Moja životna sredina* i *Umetnost*. Stručna društva su za učenike 5. i 6. razreda pripremila *Domaćinstvo, Crtanje slikanje i vajanje, Čuvari prirode, Muzikom kroz život* i *Sačuvajmo našu planetu*, a za učenike 7. i 8. razreda *Filozofija sa decom*.

Način ostvarivanja programa i uloga nastavnika

Programi SNA su tako koncipirani da favorizuju aktivnost učenika, povezivanje njihovog školskog i vanškolskog iskustva, učenje putem rešavanja problema, saradnju i timski rad, kao i upotrebu savremenih tehnologija u obrazovne svrhe.

Svaki pojedinačni program SNA sadrži didaktičko-metodičko uputstvo koje, zajedno sa ovim opštim uputstvom, daje kompletну sliku o prirodi konkretnog programa i njegovom ostvarivanju.

Programi SNA realizuju se kombinovanjem različitih tehnika rada sa učenicima, kao što su: prezentacije, demonstracije, studije slučaja, simulacije, igranje uloga, debate, rad u malim grupama, rad na projektima, gledanje i analiza video priloga, kreativne radionice, rad u grupi na platformama za učenje, povezivanje sa vršnjacima iz drugih škola ili država, gostovanja stručnjaka, učenje u drugim ustanovama, posete raznim dešavanjima, uključivanje u akcije... Potencira se samostalnost učenika u aktivnom načinu učenja, a uloga nastavnika je prevashodno u tome da uvedu učenike u temu, predstave im ključne pojmove sadržaja i podstaknu ih na aktivnost koju zatim usmeravaju, prate i vrednuju. Ukoliko je potrebno može se koristiti modifikovano kratko predavanje koje drži nastavnik ili učenik.

Zbog prirode programa i činjenice da se u svakom razredu pohađaju drugačije SNA uvođenje učenika u temu je izuzetno važno. Nastavnik treba kratko da predstavi svaku temu koristeći raznovrsne materijale koje je unapred pripremio/la (filmovi, slike, priče, novinski tekstovi...), a koji imaju funkciju motivisanja učenika. Izbor podsticaja treba da odgovara ne samo temi već i uzrastu učenika. Dobar uvodni materijal se prepoznaje po tome što je kod učenika izazvao radozonalost, potrebu da o tome razgovaraju, postavljaju pitanja, istražuju, predlažu...

Koncept SNA ne bazira se na korišćenju udžbenika koji su posebno za njih pripremljeni. Naprotiv, učenici se podstiču da koriste što različitije izvore informacija i da prema njima imaju kritički odnos. Cilj je jačati učenike da se oslanjaju na sopstvene snage, da razvijaju kompetencije za rad sa podacima. Iako se очekuje da će se učenici u velikoj meri oslanjati na internet kao brz i lako dostupan izvor informacija, treba ih ohrabrvati da koriste i druge izvore kao što su knjige, stare fotografije, intervju i dr.

Praćenje, vrednovanje i ocenjivanje

U skladu sa članom 61. *Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju* i *Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju* (član 7), SNA se opisno ocenjuju (istiće se, dobar i zadovoljava), a ocena ne ulazi u opšti uspeh učenika. To podrazumeva da nastavnik kontinuirano prati aktivnosti učenika i njihov napredak u dostizanju ishoda i razvoju kompetencija.

Imajući u vidu koncept programa SNA, ishode i kompetencije koje treba ostvariti, odnosno razviti, proces praćenja i vrednovanja učeničkih postignuća ostvaruje se na različite načine. Učenici treba unapred da budu upoznati šta će se i na koji način pratiti i vrednovati.

Nastavnici mogu da pripreme materijale koje će koristiti za procenjivanje znanja, veština, stavova, pre i nakon obrade neke tematske celine radi objektivnosti utvrđivanja učeničkog napretka. Mogu se koristiti i prezentacije učenika, produkti njihovog rada, pisanje eseja ili rezultati na tematskim kvizovima.

Tokom školske godine nastavnik pratiti i vrednuje i druge pokazatelje napretka kao što su npr. način na koji učenik učestvuje u aktivnostima, kako prikuplja podatke, kako brani svoje stavove. Posebno pouzdani pokazatelji su kvalitet postavljenih pitanja, sposobnost da se nađe veza među pojavnama, navede primer, promeni mišljenje u kontaktu sa argumentima, razlikuju činjenice od interpretacije, izvede zaključak, prihvati drugačije mišljenje, primeni naučeno, predvide posledice, daju kreativna rešenja. Takođe, nastavnik pratiti i vrednuje kako učenici međusobno sarađuju, kako rešavaju sukobe mišljenja, kako jedni drugima pomažu, da li ispoljavaju inicijativu, kako prevazilaze teškoće, da li pokazuju kritičko mišljenje ili kriticizam, koliko su kreativni.

PROGRAMI SLOBODNIH NASTAVNIH AKTIVNOSTI KOJE JE PRIPREMIO ZAVOD ZA UNAPREĐIVANJE OBRAZOVANJA I VASPITANJA

PETI RAZRED

ŽIVOTNE VEŠTINE

Cilj učenja slobodne nastavne aktivnosti **Životne veštine** je da učenik ovlada znanjima, razvije veštine i formira stavove koji će mu omogućiti da bolje razume različite životne situacije i izazove, poveća kapacitet da na odgovoran način brine o sebi, drugima i okolini i ponaša se u skladu sa kulturom bezbednosti.

Razred		Peti ili šesti
Godišnji fond		36
OPŠTE MEĐUPREDMETNE KOMPETENCIJE	ISHODI	TEME i KLJUČNI POJMovi sadržaja programa
Odgovoran odnos prema zdravlju	Na kraju programa učenik će biti u stanju da: – na odgovoran način brine o sebi i okolini i pomaže drugima u nevvolji;	VEŠTINE ZNAČAJNE ZA UČENjE, RAD I DRUŠVENI ŽIVOT
Kompetencija za celoživotno učenje	– pronalazi relevantne i pouzdane izvore informacija od značaja za snalaženje u svakodnevnim i vanrednim životnim situacijama;	Veštine kritičkog mišljenja, rešavanja problema, donošenja odлуka.
Saradnja		Organizacione veštine i veštine upravljanja vremenom.
Rešavanje problema	– kritički promišlja i donosi odluke uvažavajući kontekst situacije, procenu posledica i	Socio-emocionalne veštine: saradnja, komunikacija,

Odgovorno učešće u demokratskom društvu	najbolji interes za sebe, druge i okolinu;	assertivnost, rešavanje sukoba, prepoznavanje sopstvenih i tuđih emocija, prevazilaženje stresa.
Rad sa podacima i informacijama	– jasno izrazi sopstvene misli i osećanja, sa pažnjom sluša sagovornika i komunicira sa drugima na konstruktivan način;	
Digitalna kompetencija		
Komunikacija	– sarađuje sa članovima grupe kojoj pripada i odupre se pritisku grupe na assertivan način;	
Odgovoran odnos prema okolini	<ul style="list-style-type: none"> – organizuje svoje svakodnevne aktivnosti na produktivan način; – prepozna opasnosti i adekvatno reaguje; – razlikuje rizično od preventivnog i bezbednog postupanja pre, tokom i nakon elementarne nepogode; – tumači znakove opasnosti, posebno EOR i postupa u skladu sa uputstvima nadležnih službi; – proceni sopstvene mogućnosti i ograničenja u rešavanju problema i potraži odgovarajuću pomoć kad proceni da situacija prevaziđa njegove mogućnosti; – povezuje informacije od relevantnih institucija sa potencijalnim rizicima i pravilnim reagovanjem u kriznim situacijama; – obrazloži značaj solidarnosti sa ljudima u nevolji; – argumentuje značaj kulture bezbednosti i pružanja prve pomoći; – iskaže afirmativni stav o ljudima koji su aktivisti Crvenog krsta; 	<p>VEŠTINE ZNAČAJNE ZA IZGRADNJU KULTURE BEZBEDNOSTI</p> <p>Kultura bezbednosti i nadležnosti za smanjenje rizika od katastrofa.</p> <p>Klimatske promene i zaštita životne sredine u kontekstu kulture bezbednosti.</p> <p>Opšta bezbednost: bezbednost u saobraćaju; znaci opasnosti i upozorenja (zračenje, biološka opasnost, EOS – eksplozivni ostaci rata, zapaljivo, hemijski proizvodi).</p> <p>Plan komunikacije i evakuacije u slučaju nesreće.</p> <p>Elementarne nepogode: požari, zemljotresi, poplave, ekstremni meteorološki uslovi.</p> <p>Bezbednost na vodi.</p> <p>Prva pomoć.</p>

- navede koje nadležan za određene vanredne situacije i simulira poziv hitnim službama;
- dovede u vezu zaštitu životne sredine sa klimatskim promenama i kulturom bezbednosti;
- razlikuje bezbedno, nebezbedno i rizično ponašanje u saobraćaju i primenjuje mere zaštite prilikom vožnje različitim prevoznim sredstvima;
- nabroji pravila kojih se treba pridržavati u komunikaciji tokom nesreće, navede sadržaj torbe za slučaj nesreće, postupa prema planu evakuacije i komunikacije;
- nabroji i objasni mere za ublažavanje i smanjenja rizika od zemljotresa, požara, poplava i ekstremnih meteoroloških uslova;
- razlikuje bezbedna od nebezbednih kupališta, objasni ulogu spasioca, postupa u skladu sa pravilima ponašanja na kupalištima i demonstrira postupak samopomoći u slučaju grča mišića u vodi;
- navede principe i demonstrira pružanje prve pomoći na izabranom primeru.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program slobodne nastavne aktivnosti *Životne veštine*, kao i druge SNA, doprinosi ostvarivanju opštih ishoda obrazovanja i vaspitanja i razvoju ključnih i međupredmetnih kompetencija sa fokusom na pripremu učenika za izazove svakodnevnog života. Oslonac za ostvarivanje programa predstavljaju opšte uputstvo koje se odnosi na sve SNA, kao i ovo koje izražava specifičnosti programa *Životne veštine*.

PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program sadrži dve tematske celine. Prva se odnosi na veštine koje Svetska zdravstvena organizacija identificiše kao neophodne za uspešan i zdrav život i koje imaju veliku primenu u različitim životnim situacijama od oblasti školovanja, svete rade do života u zajednici i uspostavljanja odnosa sa drugim ljudima. Druga tema se odnosi na veštine koje dolaze do izražaja u vanrednim

životnim situacijama kao što su poplave, požari, ekstremni klimatski uslovi ili saobraćajne nezgode. Fokus ove teme je izgradnja kulture bezbednosti.

Svaka tema se obrađuje u toku jednog polugodišta s tim što nastavnik ima slobodu da unutar njih planira na koji način i sa koliko časova će pojedine ključne pojmove sadržaja obrađivati. Dubinu i širinu obrade nekog sadržaja prevashodno određuju ishodi dati u programu, kao i uzrast učenika. Imajući u vidu fond časova, da bi se dostigli očekivani ishodi, prednost dobijaju materijali i aktivnosti koji omogućavaju da se istovremeno radi na više ključnih pojmoveva. To je moguće ne samo za sadržaje unutar jedne teme već se mogu praviti veze i između tema, npr. kada se u obradi sadržaja koji se odnosi na požar od učenika traži da koriste veštine kritičkog mišljenja, rešavanja problema, donošenja odluka, komunikacije, saradnje, prevazilaženje stresa, što je sadržaj prve teme.

Ovako koncipiran program odgovor je na procenu da današnjim učenicima i pored brojnih predmeta koje izučavaju u osnovnoj školi nedostaju još neka znanja i posebno neke veštine za uspešan svakodnevni život prepun izazova i opasnosti. Naravno, priprema za život velikim delom pripada porodičnom vaspitanju, ali to ne oslobođa školu odgovornosti da jača učenike u tom smislu.

Da bi se planirani ishodi ostvarili, važan je ne samo sadržaj, već i način na koji se on obrađuje. Zato rad sa učenicima treba da bude raznovrstan, podsticajan i da se oslanja na školsko i vanškolsko iskustvo učenika. Mogućnosti su velike od modifikovanih mini predavanja koje mogu držati i nastavnici i učenici, preko različitih prezentacija, demonstracija, simulacija, do igranja uloga, studije slučaja, tribina, posete odgovarajućim ustanovama i gostovanje stručnjaka.

Sadržaji iz programa mogu se dovesti u vezu sa onim što su učenici učili ili uče u drugim predmetima i izbornim programima. Ta veza najizraženija je sa programima *Geografije* u petom razredu, gde postoje sadržaji koji se odnose na zemljotrese, poplave i klimatske uslove; *Fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* u kojem se nalaze sadržaji o značaju razvoja fizičkih sposobnosti za snalaženje u vanrednim situacijama (zemljotres, požari, poplave), pružanju prve pomoći i planiranju dnevnih aktivnosti; *Biologije* u šestom razredu gde postoji sadržaj koji se odnosi na prvu pomoći i ponašanje u skladu sa klimatskim parametrima; *Tehnike i tehnologije* gde je bezbednost saobraćaja jedna od tema. Osim toga, postoje književna dela koja su predviđena programom *Srpskog jezika*, a mogu pomoći u razumevanju ponašanja čoveka u različitim životnim situacijama (npr. posledice pogrešnih odluka, problemi u komunikaciji, ponašanje čoveka u stresu). Ovaj program se odlično nadovezuje na program *Građanskog vaspitanja* u prvom ciklusu jer se u trećem razredu obrađuje tematska celina *Snaga uzajamne pomoći* čiji su ključni pojmovi solidarnost, volontiranje, Crveni krst.

OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

VEŠTINE ZNAČAJNE ZA UČENJE, RAD I DRUŠTVENI ŽIVOT

U okviru ove teme sadržaji su podeljeni u tri celine. Prva se odnosi na grupu veština koje bi se mogle nazvati kognitivne, drugu grupu čine organizacione, a treću socijalno-emocionalne. Ova podela je programski neophodna, iako u svakodnevnom životu sve te veštine su međusobno povezane i združeno određuju naše ponašanje i efekte koje izazivaju. Zato već u procesu uvođenja u temu treba izabrati primere na kojima će učenici sagledati složenost različitih životnih situacija i neophodnost korišćenja različitih veština da bi se postigao željeni cilj kao što su sagledavanje stvari iz različite perspektive, procena posledica odluka, razlikovanje bitnog od manje bitnog, ili hitnog od manje hitnog, planiranje... U praksi su se pokazale kao vrlo efikasne vežbe gde se koristi tehnika studije slučaja i to baš onih negativnih gde je osoba donela pogrešne odluke, nije kritički promišljala niti planirala, nije imala uvid u sopstvene prioritete, nije prepoznala sopstvene i tuđe emocije... Da bi došli do pravilnog uvida učenike treba „voditi“ kroz primer pomoću niza pitanja, što je ujedno i početak rada na kritičkom mišljenju.

Kritičko mišljenje je okosnica prve grupe veština u okviru ove teme. To je neophodna veština jer živimo u civilizaciji koju karakteriše hiperproducpcija informacija što često deluje ometajuće na proces mišljenja, rešavanja problema, donošenje odluka. Zato je važno da učenici razlikuju činjenice od prepostavki i neistina, odnosno da se pitaju da li je nešto tačno ili ne, ko donosi te informacije i kako ih argumentuje, da li postoje i drugačije perspektive i da budu osetljivi na nelogičnosti, nedostatak

dokaza i manipulaciju. Kada hoćemo da razvijemo kritičko mišljenje kod učenika, mi zapravo želimo da oni razmišljaju svojom glavom i da dolaze samostalno do zaključaka na osnovu proverenih podataka, da posmatraju stvari iz različitih perspektiva uvažavajući kontekst, da imaju uvid u odnos deo-celina, da dovode u vezu uzrok i posledicu i da imaju uvid u tok sopstvenog mišljenja. U toku rada na ovom sadržaju učenicima treba da bude jasna razlika između kritičkog mišljenja i kriticizma.

Najmoćniji način za razvoj kritičkog mišljenja kod učenika jeste postavljati im pitanja, negovati atmosferu u kojoj se odgovori mogu slobodno dati, bez kvalifikacije i zahtevati od njih da nešto brane ili napadaju (tehnika za i protiv). Evo nekih pitanja koje nastavnik može postaviti učenicima: Zašto to misliš? Ako bi se ... dogodilo, kako bi...to bilo? Možeš li to da objasniš? Daj mi primer za to. Kako to možemo da dokažemo? Kako si došao/la do tog zaključka? Ko to tvrdi i na osnovu čega? Kako to izgleda posmatrano iz drugog ugla? Samo ovih nekoliko pitanja dovoljno je za analizu informacija koje su dostupne u medijima i na društvenim mrežama što će pokazati učenicima koliko ima netačnosti, proizvoljnosti i manipulacije podacima kojima smo izloženi.

Veština kritičkog mišljenja je direktno povezana sa veštinskom rešavanjem problema. Učenici na uzrastu od 11 do 13 godina često bivaju zavedeni pojavnim aspektom neke situacije i ne uspevaju da prepoznaju šta je glavni problem, šta je tu bitno, hitno pa samim tim umanjuju mogućnost da ga na pravi način reše. Zato treba koristiti vežbe za prepoznavanje problema. Nastavnik treba da izabere situaciju u kojoj je problem blizak učenicima, npr. tuča učenika u dvorištu škole. To je pogodan primer jer se može posmatrati iz različitih perspektiva (učenika, dežurnog nastavnika, odeljenskog starešine, roditelja), što ima više mogućnosti za rešavanje i što je najvažnije ima više nivoa problema (odnos prema dežurnom nastavniku, međusobni odnos učenika, poštovanje pravila ponašanja...). Više o kritičkom mišljenju i rešavanju problema može se naći na sajtu <https://www.britishcouncil.rs/programmes/education/>.

Donošenje odluka je, takođe, veština potrebna svakodnevno, u različitim životnim situacijama, ali je posebno važna u onim gde donošenje odluka ima velike i dugoročne posledice, kao što su npr. odabir srednje škole. I ova veština direktno je povezana sa kritičkim mišljenjem i rešavanjem problema. Sa učenicima treba organizovati aktivnosti koje će im pomoći da razumeju taj proces, na koji način se odluke donose, kroz koje faze se prolazi, koje su prepreke donošenju odluka i kako ne treba donositi odluke. Više o tome može se naći na sajtu <https://poslovi.infostud.com/saveti/Donosenje-odluka-Kako-izabrati-najbolju-mogucnost/223>.

Organizacione veštine se prirodno nadovezuju na prethodne ključne pojmove sadržaja i imaju vrlo široku primenu u svemu što učenik trenutno radi kao i šta će raditi u budućnosti. Dobro razvijenu ovu veštinsku prepoznajemo po tome što osoba: sistematično prikuplja, klasificiše i čuva potrebne informacije; određuje prioritete u radu; efikasno upravlja vremenom; poštuje rokove; planira (kratkoročno i dugoročno) svoj rad; poštuje procedure; ima inicijativu u rešavanju problema; uredno vodi evidenciju o svom radu.

Postoje velike mogućnosti da se sa učenicima radi na razvijanju organizacionih veština. Za te potrebe mogu se koristiti duhovite mini lekcije iz knjige Jasminke Petrović i Ane Pešikan „Sve o (ne)učenju: Kako postati i ostati glup (u 39 lekcija)“. Tu se mogu naći primeri o tome kako planirati učenje na času i kod kuće, u koje vreme i na kom mestu, kako kombinovati različite sadržaje, povezivati gradivo, lakše zapamtiti, voditi računa o potrebnom materijalu i uslovima za rad, ukloniti moguće ometače, kako rasporediti učenje, od čega početi...

Kako učenici ne bi došli do pogrešnog zaključka da su organizacione veštine važne samo za učenje, treba vežbati i na primerima iz drugih segmenta njihovog života. U nastavku je dat primer jedne takve vežbe.

Nastavnik čita tekst „Učenici 8. razreda jedne osnovne škole želeli su da poslednji nastavni dan obeleže žurkom u dvorištu škole. Grupa osmaka je sredinom maja anketirala učenike 8. razreda i nakon što su utvrdili broj zainteresovanih i na koji način žele da obeleže taj dan (uz muziku koju bi puštao di-džej), saopštili su svoju ideju odeljenskim starešinama. Kada su sa starešinama utvrdili pravila ponašanja na tom događaju (koja su se odnosila na održavanje reda i udaljavanje onih koji taj red remete, kao i na zabranu upotrebe alkohola i pirotehnikе), predstavnici osmaka su, sa svojim odeljenskim starešinama, zakazali razgovor sa direktorom škole radi dobijanja dozvole za

organizaciju jednog takvog događaja. Direktor je, nakon što su mu predstavili svoju inicijativu, dozvolio da se događaj organizuje u vreme kada nema nastave i u prisustvu odeljenskih starešina. Od učenika je očekivao da mu do sledeće nedelje saopšte termin kada će žurka početi i završiti se, koji broj učenika će biti prisutan, ko će biti zadužen za muziku, a ko za održavanje reda. Pošto su ispoštovali sve uslove, žurka u dvorištu škole održana je u predviđenom terminu u lepom raspoloženju i bez ikakvih problema". Nakon čitanja teksta nastavnik postavlja učenicima pitanja kako bi došli do uvida koji su ključni elementi organizacije ovakvog velikog događaja. Moguća pitanja su: Kada su učenici počeli sa organizacijom žurke? Koje su informacije učenici prikupili pre nego što su dobili dozvolu za organizaciju žurke? O kojim prioritetima su morali da vode računa da bi organizovali žurku? Koja su zaduženja morali da planiraju i kojih pravila ponašanja i procedura da se pridržavaju? Da li je osmacima bilo svejedno kada će se žurka održati? Da li su ispoštovali rokove koje im je dao direktor i koja su sami odredili? Šta su bile njihove mogućnosti, a šta ograničenja? Kome su se sve učenici obratili da bi žurka bila odobrena i održana?

Nakon razgovora učenici se dele u grupe gde će svaka od njih dobiti neki posao koji treba da obavi. Zadatak grupa je da naprave plan rada u kojem će navesti koje informacije je potrebno prikupiti, kome će se obratiti, kojih prioriteta će se držati, kako procenjuju sopstvene mogućnosti i ograničenja, kakva će im biti dinamika rada i rokovi, koji resursi su im potrebeni (materijalni i ljudski) i kako će do njih doći, kakvu će podelu rada napraviti, kako će voditi evidenciju. Kao pomoć u radu nastavnik može da napravi neku vrstu formulara sa ključnim elementima organizacije posla i upravljanja vremenom koji će biti „vodič” učenicima u ovoj vežbi.

Radi povezivanja organizacionih sa veštinama kritičkog mišljenja, donošenja odluka i rešavanja problema, dobrodoše su i vežbe za prepoznavanje prioriteta (šta ja zaista želim, koje su moje potrebe u vezi sa tim, šta osećam...), i za sagledavanje sopstvenih jakih i slabih strana u konkretnoj situaciji (SWOT analiza). Za uzrast učenika petog i šestog razreda prikladno je takvu vežbu raditi na zadatu temu kao što su kako do boljih ocena ili kako postići bolje rezultate u sportu, muzičkoj školi i sl. Više o tome može se naći na <https://poslovi.infostud.com/saveti/Kako-da-prepoznate-prioritete-i-planirate-u-skladu-sa-njima/361>.

Treći ključni pojam sadržaja u prvoj temi odnosi se na socio-emocionalne veštine, koje zajedno sa kognitivnim i organizacionim veštinama značajno doprinose da osoba bude uspešna i zadovoljna. Škola i porodica su mesto intenzivne socijalne i emocionalne interakcije i samim tim veliki „prostor” za nastanak konflikata i izloženosti pritiscima. Zato Svetska zdravstvena organizacija veliku pažnju poklanja razvoju socijalnih veština, pre svega komunikaciji, rešavanju konflikata, zatim upravljanju emocijama i prevazilaženju stresa.

Rad na ovim veštinama zahteva veći oprez nego što je to slučaj kod kognitivnih i organizacionih, te treba izbegavati vežbe gde bi se učenici mogli osetiti neugodno ili ugroženo. Za te potrebe pogodne su dramske radionice jer se realizuju u *kao da situacijama*.

Sa učenicima treba raditi na prepoznavanju sopstvenih i tuđih osećanja i vezi koja postoji sa rešavanjem problema i donošenjem odluka. Radi sagledavanja situacije iz drugog ugla i razumevanja tuđih osećanja može se koristiti radionica iz knjige „Učionice dobre volje” po imenu „Kad stanem u tuđe cipele”.

Rad na veštini komuniciranja pruža velike mogućnosti i učenici obično u njima rado učestvuju. Kao podsticaj za razgovor može se koristiti neki od brojnih klipova. Za uzrast učenika u 5. i 6. razredu posebno je pogodan animirani film „Most” dostupan na linku <https://www.youtube.com/watch?v=P1900TBJ7q8&index=13&list=PLcp-zjbR-kZ7a5WU63KCheDY8234SUPgr&t=0s>. Očekivani ishod rada je da učenici razlikuju konstruktivnu komunikaciju od one koja to nije i da povezuju nastanak i razrešenje konflikta sa načinom na koji se komunicira. Kod konflikata može se raditi na tzv. neutralnim ali i ličnim ukoliko postoje učenici koji su spremni da to podele sa grupom. Sve aktivnosti treba da vode unapređivanju veštine učenika da aktivno slušaju i da biraju reči koje koriste u komunikaciji. Za te potrebe pogodna je radionica „Kako nas drugi slušaju” ili „Može li se sukob rešiti” iz „Učionice dobre volje” kao i spot MUP-a RS „Biraj reči hejt spreči” koji je dostupan na sledećem linku <https://www.youtube.com/watch?v=eHW23wa7Sgc>

U okviru ovog ključnog pojma učenici treba da se upoznaju, na osnovnom nivou, šta je asertivnost i kako se odupreti pritisku, posebno vršnjaka. Nije potrebno da učenici koriste reč asertivnost ali je potrebno da imaju veština da se bore za svoja prava i interesu na način koji druge ne ugrožava. U cilju osvećivanja mehanizma putem kojih okruženje, naročito vršnjačka grupa, utiču na pojedince i njihovo ponašanje može se realizovati i radionica, takođe iz „Učionice dobre volje”, pod nazivom „Nagovorili su me...”.

Po svom sadržaju pored navedenih knjiga pogodne su i sledeće: *Moj planer ličnog razvoja – PlanUM*, A. Šarović Atanasovski; *Od sutra ne odgovlačim! (Ali stvarno!)*, P. Espeland, E. Verdik; *Tvoj dan bez stresa*, H. Beker; *Konflikti i šta sa njima*, D. Plut, LJ. Marinković.

VEŠTINE ZNAČAJNE ZA IZGRADNJU KULTURE BEZBEDNOSTI

Za uvođenje učenika u temu treba koristiti materijale koji na realističan način prikazuju koliko su neke situacije opasne. Treba kombinovati materijale koji govore o lokalnim, regionalnim i globalnim događajima. Nastavnik ih može naći na platformi Crvenog krsta Srbije www.sigurnijeskoleivrtici.rs <http://p531995.mittwaldserver.info> i na sajtu Sektora za vanredne situacije Ministarstva unutrašnjih poslova <http://prezentacije.mup.gov.rs/svs/>. Nakon toga učenicima treba obezbediti da iskažu svoje misli i osećanja u vezi sa onim što su videli. Ukoliko među učenicima ima onih koji su nešto od toga i lično doživeli (npr. poplava, požar), a žele to da podele sa grupom, treba ih uključiti u aktivnost vodeći računa da to ne bude za njih neprijatno.

U okviru ove tematske celine sadržaji su dati u sedam ključnih pojmoveva. Počinje se sa pojmom kultura bezbednosti i ko o tome treba da brine u skladu sa izjavom koju je dao Nelson Mendela. On je rekao da se sigurnost i bezbednost ne dešavaju sami od sebe, već su rezultat kolektivnog odgovora i društvenog ulaganja. Katastrofe, odnosno elementarne nepogode i tehničko-tehnološke nesreće, ne možemo uvek da predvidimo i mogu nas zadesiti bilo kada, bilo gde. Nesreće ne pogađaju na isti način sve sredine, ali ono što je zajedničko za sve nesreće jeste da stariji i deca predstavljaju posebno osetljive grupe. Istraživanja u svetu su pokazala da naučeni pravilni postupci kojih treba da se pridržavamo u situacijama izbjiganja neke elementarne nepogode predstavljaju razliku između života i smrti. Zato je jako bitno da u najranijem dobu počnemo da stičemo znanja i veštine za pravilno preventivno i reaktivno ponašanje pre, tokom i nakon različitih elementarnih nepogoda i drugih opasnosti, koje nam ostaju za ceo život. Aktivnosti treba da budu usmerene na usvajanje znanja i razvoj veština o bezbednosnim postupanjima, kao i da emotivno jačaju učenike da budu prisebni u takvim situacijama i spremni da primene stečena znanja i veštine.

Pored sticanja znanja i razvoja veština kod učenika koji pohađaju ovu slobodnu nastavnu aktivnost moguće je kao rezultat rada na časovima pripremiti neke materijale koji će doprineti podizanju kulture bezbednosti škole, kao što su npr. pravljenje informativnog kutka za smanjenje rizika od katastrofa gde bi bili posteri ili prezentacije o pravilima ponašanja tokom različitih elementarnih nepogoda, spisak telefona hitnih službi i sl.

Za rad na prvom ključnom pojmu sadržaja ove teme može se koristiti film „Naš svet, naši izazovi“ <https://www.youtube.com/watch?v=zhYMCs6TqQE> koji prikazuje izazove sa kojima se današnji svet suočava (klimatske promene, elementarne nepogode). Cilj je da učenici razumeju zašto je bitno da svaki građanin poseduje veštine za delovanje pre, tokom i nakon što se nesreća dogodi i da nauče koje institucije i organizacije služe građanima u zaštiti bezbednosti (Vatrogasci spasioci, Policija, Vojska, Crveni krst, Civilna zaštita i druga udruženja i organizacije od interesa za zaštitu i spasavanje). U cilju prepoznavanja snaga sistema za smanjenje rizika od katastrofa u Republici Srbiji, kako je zvaničan izraz za njih, nastavnik može uputiti učenike da na svom lokalnu istraže (rad u parovima ili maloj grupi) gde se nalaze te službe, koje poslove obavljaju, odnosno za šta su nadležne, koliko ljudi zapošljavaju, kakvu opremu koriste i sl. Osim toga, može se organizovati gostovanje osobe koja brine o bezbednosti građana ili realizovati radionica „Nacrtaj/napravi svoj grb“ koja se nalazi u Nacionalnom katalogu resursa za sigurnije škole i vrtiće koji je pripremljen od strane Crvenog krsta Srbije. Kada učenici budu ovladali osnovnim znanjima o kulturi bezbednosti i snagama sistema za smanjenje rizika od katastrofa može se sprovesti još jedna aktivnost. Učenici mogu napraviti nekoliko pitanja iz te oblasti pomoću kojih bi utvrdili koliko njihovi roditelji o tome znaju.

Drugi ključni pojam sadržaja odnosi se na zaštitu životne sredine i klimatske promene. Mnoge katastrofe (požari, poplave, zračenje, ekstremni meteorološki uslovi...), direktno proizilaze iz lošeg odnosa čoveka prema životnoj sredini. U radu sa učenicima može se koristiti animirani film MAN dostupan na linku <https://www.youtube.com/watch?v=WfGMYdalCIU>, ili neki drugi film o klimatskim promenama i njenim posledicama na čovečanstvo. Posle gledanja takvih filmova obavezno je da učenicima razgovarati kako oni vide problem i, što je još važnije, kako vide rešenje. U toku razgovora upoznati učenike sa prognozama naučnika u vezi sa klimatskim promenama, pružiti im konkretnе podatke i njihov izvor. Pozvati se na ono što učenici već znaju o ovom problemu, što su učili u drugim predmetima, što su saznali iz medija.

U cilju podsticanja učenika na akciju za smanjenje klimatskih promena i zaštitu životne sredine nastavnik može realizovati radionicu „Zaštiti svet“ koja je namenjena i za starije osnovce, a pripremljena je od strane Crvenog krsta Srbije i nalazi se u Nacionalnom katalogu resursa za sigurnije škole i vrtiće. Takođe, može se uspostaviti saradnja sa lokalnim preduzećem koje je odgovorno za odvoženje otpada, postavljanje ili pravljenje kanti za reciklažu ili razvrstavanje otpada. Učenici treba da se upoznaju kako rade takva preduzeća, koje probleme imaju i u kom pravcu očekuju da će se pitanje otpada, koga je sve više, rešiti. Radi jačanja lične odgovornosti mogu se napraviti ček liste stvari kojih učenici treba da se pridržavaju kako bi dali doprinos smanjenju posledica klimatskih promena. Ček liste trebalo bi proveravati periodično kako bi se utvrdilo u kojoj meri se učenici pridržavaju pravila.

Treći ključni pojam sadržaja odnosi se na opštu bezbednost, koja obuhvata pravilno postupanje u svakodnevnim aktivnostima, pri učestvovanju u saobraćaju, pri pozivanju hitnih službi, kad se uoče osnovni znaci opasnosti koji obaveštavaju ili upozoravaju na određenu opasnost (hemijska opasnost, biološka opasnost, opasnost od požara, zapaljiva materija, eksplozivni ostaci rata – EOR). U okviru ovog sadržaja učenici treba da ovladaju komunikacijom sa hitnim službama jer nije dovoljno samo znati koga treba pozvati, već toj službi treba dati što više relevantnih informacija kako bi mogle efikasno da deluju. Tabela ispod pogodna je za rad sa učenicima posebno pri korišćenju tehnike igranje uloga.

Pre poziva hitne službe trebalo bi da:	Kada pozoveš hitnu službu treba da se:
<ul style="list-style-type: none">– proceniš mesto nezgode;– osiguraš sopstvenu bezbednost i bezbednost ostalih prisutnih;– proceniš stanje unesrećenih i utvrdiš da li je nekome život ozbiljno ugrožen;– proveriš da li je osoba svesna, da li diše, da li jako – koliko je ljudi ugroženo; krvari, da li sme da se pomera;– pružiš mere neodložne pomoći;– osloboдиš disajne puteve, primeniš mere oživljavanja, zaustaviš krvarenje.	<ul style="list-style-type: none">– predstaviš i kažeš:– šta se dogodilo;– kada se dogodilo;– kakva vrsta nesreće se desila;– koliko je ljudi povređeno, njihove povrede i preduzete mere;– gde se nesreća desila;– da li opasnost i dalje postoji:– ostaviš kontakt telefon– sačekaš operatera da ti kaže kako dalje da postupaš.

Sledeći ključni pojam sadržaja odnosi se na plan komunikacije i evakuacije. Plan evakuacije članova domaćinstva ili zajednice pomoći će svakom članu domaćinstva/zajednice da se evakuše iz svog doma u situacijama koje to zahtevaju na najsigurniji način i što je brže moguće. Planom evakuacije su unapred definisani putevi kretanja i konačno zborni mesto, odnosno mesto koje je bezbedno za prikupljanje svih evakuisanih. Plan komunikacije u slučaju nesreće služi za olakšavanje komunikacije i održavanje kontakta sa članovima domaćinstva, kao i prosleđivanje bitnih informacija. Dobar plan komunikacije pomoći će nam da smanjimo paniku, rizik i potencijalne posledice nesreće. U radu na ovom sadržaju mogu poslužiti primeri gde je panika ljudi dovela do smrtnih ishoda. Da bi učenici shvatili kako se takve situacije predupređuju, zajedno sa nastavnikom mogu da pripreme nacrt plana evakuacije i komunikacije iz učionice do bezbednog mesta, uvežbaju evakuaciju učenika iz škole, navedu sadržaj torbe u slučaju nesreće. Može se koristiti animirani film na engleskom jeziku koji će učenici uz malu pomoć nastavnika lako pratiti a dostupan je na sajtu <https://www.youtube.com/watch?v=UmiGvOha7As>.

Više o pripremi porodičnog plana reagovanja u slučaju nesreće može se naći na sajtovima <https://www.youtube.com/watch?v=kE3XAwR412I> i <https://www.youtube.com/watch?v=hs2prs9xVk8>.

Osim toga, nastavnik može realizovati sa učenicima neke od radionica (Napravi svoj plan, Spreman/na za pokret, Svi za jednog, jedan za sve) koje se, takođe, nalaze u Nacionalnom katalogu resursa za sigurnije škole i vrtiće.

Sledeći ključni pojam sadržaja odnosi se na elementarne nepogode i to na požar, zemljotres, poplavu i ekstremne meteorološke uslove. Ovi sadržaji su, u odnosu na prethodne, bliži učenicima, jer su neki od njih, ili od članova njihovih porodica, imali i lična iskustva. Međutim, to ne znači da znaju kako se treba pravilno ponašati u takvim situacijama, te je, pored sticanja znanja, važno raditi na razvoju veština.

Što se tiče zemljotresa, učenici treba da ovladaju pravilima ponašanja i pronalaženjem bezbednog mesta. U radu se može koristiti radionica „Sigurna mesta u zatvorenom prostoru/školi/vrtiću”, koja se nalazi u Nacionalnom katalogu resursa za sigurnije škole i vrtiće. Učenicima se može preporučiti, ukoliko žele, da pogledaju neki od filmova sa tematikom zemljotresa i da na času razmene utiske.

Za uvođenje učenika u sadržaj koji se odnosi na požar, nastavnik može koristiti različite materijale (slike, filmove, novinske članke, statističke podatke o požarima u svetu i našoj zemlji...), a može organizovati gostovanje vatrogasaca ili posetu najbližoj vatrogasnoj stanici. Učenicima bi bio interesantan i razgovor sa osobom koja je imala lično iskustvo sa požarom i želi da ga podeli sa drugima. U Nacionalnom katalogu resursa za sigurnije škole i vrtiće nalazi se prigodna radionica „Požarni trougao”. Učenici treba da budu upoznati sa karakteristikama požara na otvorenom i u kući, kao i sa pravilnim načinom ponašanja u takvim situacijama. Više o šumskim požarima nalazi se na sajtu https://www.youtube.com/watch?v=_bNLtjHG9dM.

Rad na poplavama može započeti snimkom bujičnih poplava u istočnoj Srbiji, dostupnom na sajtu <https://www.youtube.com/watch?v=T5fWhc-advK> koji nikoga neće ostaviti ravnodušnim. Zatim se može realizovati radionica „Udarne vesti” koja se nalazi u Nacionalnom katalogu resursa za sigurnije škole i vrtiće. Kao i kod drugih elementarnih nepogoda, učenici treba da budu upoznati sa koracima kojih se treba pridržavati u slučaju najave poplave i u slučaju poplave. Za te potrebe može se koristiti animirani film dostupan na sajtu <https://www.youtube.com/watch?v=43M5mZuzHF8>. Ukoliko je u sredini gde žive učenici bilo skoro poplava, može se odvojiti vreme za razmenu iskustava i analizu pogrešnih reakcija i njihovih posledica.

Ključni pojam sadržaja koji se odnosi na ekstremne meteorološke uslove učenicima se lako može približiti navođenjem nekih podataka na globalnom, regionalnom i lokalnom nivou. Mogu se pronaći atraktivne priče i zanimljivosti, kao što je ona da je u srednjovekovnoj Evropi, zbog munja, jedno od najopasnijih „zanimanja” bilo zvonar u crkvi. Samo u Francuskoj su od 1753. godine do 1786. godine gromovi 386 puta udarili u crkvene tornjeve, pri čemu su nastradala 103 zvonara, zbog čega je zakonom bilo zabranjeno oglašavanje crkvenih zvona u toku grmljavine. Uz priču može se koristiti prikaz munja u realnom vremenu na sajtu <https://euweather.eu/radar.php?en>. Interesantan je i podatak da je najveći grad pao u Bangladešu 1986. godine. Težina pojedinih ledenih kugli bila je čak

13,6 kilograma. Prilikom ove nepogode poginulo je pet ljudi, a povređeno oko 225. Nastavnik treba da se potrudi da pronađe ono što je u toj sredini relevantan podatak u vezi elementarnih nepogoda. Npr. o snežnim nanosima na koridoru 10 u Srbiji 2014. godine učenici mogu da pogledaju na sajtu <https://www.youtube.com/watch?v=hYFPfvFiOcM>, a o aktivnostima Crvenog krsta u spašavanju ljudi iz smetova na <https://www.youtube.com/watch?v=Xo5YHa0VqNw>.

Bezbednost na vodi je dobila mesto u ovoj temi zato što još uvek veliki broj ljudi strada utapanjem. Procene su da se godišnje u svetu utopi oko 320.000 ljudi. Republika Srbija spada u zemlje sa prosečnim brojem utapanja tokom godine, ali su to takođe velike nepotrebne žrtve. Za uvođenje u pojam mogu se koristiti materijali dostupni na linkovima:

<https://www.youtube.com/watch?v=HesWX4CAWnY> i <https://www.youtube.com/watch?v=B3Vmuaib0> gde je prikazana aktivnost Crvenog krsta Srbije u oblasti spasilaštva na vodi. Nastavnik može realizovati i radionicu „Pravila ponašanja na kupalištu“ koja se nalazi u Nacionalnom katalogu resursa za sigurnije škole i vrtiće. U radu na ovom sadržaju najviše treba koristiti primere iz lokalne sredine gde učenici žive sa fokusom na razlikovanje bezbednih i nebezbednih kupališta, razumevanje uloge spasioca i upoznavanje sa načinima pružanja samopomoći u situacijama grča mišića. Posebnu pažnju treba posvetiti razgovoru o rasprostranjenom ubeđenju da dobri plivači ne mogu doći u situaciji da budu u opasnosti na vodi, što nije tačno.

Rad na ovoj temi prirodno se završava sadržajem koji se odnosi na Prvu pomoć. Cilj je razvoj pozitivnog stava prema pružanju pomoći ljudima u nevolji, sticanje znanja o osnovnim principima prve pomoći, o osnovnim sredstvima za pružanje prve pomoći kao i ovladavanje nekim osnovnim veštinama primereno uzrastu učenika i broju časova koji se mogu odvojiti za vežbanje. U Nacionalnom katalogu nastavnik može naći radionice i za ovaj ključni pojam. U radu na ovom sadržaju treba se oslanjati na znanja o građi i funkciji ljudskog organizma koja su učenici stekli iz biologije. Uz prvu pomoć povezuju se pojmovi samopomoći i uzajamne pomoći. Učenici treba da se upoznaju na koji način mogu postati volonteri Crvenog krsta i učestvovati u pružanju Prve pomoći, kao i takmičiti se.

PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Imajući u vidu koncept programa, ishode i kompetencije koje treba razviti, proces praćenja i vrednovanja učeničkih postignuća ne može se zasnivati na klasičnim individualnim usmenim i pisanim proverama. Umesto toga, nastavnik treba kontinuirano da prati napredak učenika, koji se ogleda u načinu na koji učenici učestvuju u aktivnostima, kako prikupljaju podatke, kako predviđaju posledice, kako kritički promišljaju, čime se rukovode u procesu donošenja odluka, kako komuniciraju. U skladu sa ishodima, tamo gde se očekuje znanje ili neka veština prikladno je da se to proveri u formi kviza, ulaznih i izlaznih testova, prezentacije, pisanja eseja i dr. Vrednovanje učeničkih postignuća vrši se u skladu sa *Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju*, a uspeh se izražava opisno (*ističe se, dobar i zadovoljava*). Učenici svakako treba unapred da budu upoznati šta će se i na koji način pratiti i vrednovati.

MEDIJSKA PISMENOST

Cilj učenja slobodne nastavne aktivnosti *Medijska pismenost* je da podstakne razvoj medijske kulture učenika i doprinese jačanju sposobnosti razumevanja, dekonstrukcije i kreiranja medijskih sadržaja, koje će učeniku pomoći za dalji kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj u savremenom medijacentričnom okruženju.

Razred		Peti ili šesti
Godišnji fond časova		36
OPŠTE MEĐUPREDMETNE KOMPETENCIJE	ISHODI	
	Na kraju programa učenik će biti u stanju da:	TEME i ključni pojmovi sadržaja

	<ul style="list-style-type: none"> – identificuje/proceni komunikacijski proces u odnosu mediji – publika (korisnici); 	POJAM I FUNKCIJE MEDIJA I
Kompetencija za celoživotno učenje	<ul style="list-style-type: none"> – razlikuje tradicionalne i nove medije poredeći načine plasiranja poruka; 	Mediji i publika (korisnici). Tradicionalni mediji (štampa, radio, televizija, film) i novi mediji (internet).
Komunikacija	<ul style="list-style-type: none"> – uporedi osnovne osobenosti različitih medija i izvodi zaključke o funkcijama medija; 	Uloga i mesto medija u savremenom društvu.
Rad sa podacima	<ul style="list-style-type: none"> – opiše i analizira svoje medijske navike; 	Medijske navike (<i>Moj medijski dan</i>).
Digitalna kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> – razlikuje medijske sadržaje od stvarnosti, identificujući ih kao konstrukte stvarnosti; 	DEKONSTRUKCIJA I KONSTRUKCIJA MEDIJSKE PORUKE
Rešavanje problema	<ul style="list-style-type: none"> – dekonstruiše jednostavnije primere medijskih poruka; 	Medijski sadržaji kao konstrukt stvarnosti.
Saradnja	<ul style="list-style-type: none"> – odgovorno kreira jednostavnije medijske sadržaje. 	Dekonstrukcija i konstrukcija medijskih poruka.
Odgovorno učešće u demokratskom društvu	<ul style="list-style-type: none"> – kritički vrednuje oglašavanje u različitim medijskim sadržajima i prepoznaće profit kao osnovni cilj; 	OGLAŠAVANJE
Odgovoran odnos prema zdravlju	<ul style="list-style-type: none"> – navodi primere manipulacije u medijskim sadržajima kojima se podstiču kupovina i potrošnja, određena osećanja, vrednosti i stavovi potrošača. 	Komercijalni medijski
Odgovoran odnos prema okolini	<ul style="list-style-type: none"> – razlikuje funkcije i mogućnosti mobilnih digitalnih platformi; 	sadržaji u različitim medijima (reklame, skrivene poruke namenjene plasiraju određenih ideja, sadržaja i životnih stilova).
Estetička kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> – identificuje nedostatke i prednosti mobilnog telefona kao uređaja za komuniciranje, informisanje i zabavu; 	Profit kao cilj oglašavanja.
Preduzimljivost i orijentacija ka preduzetništvu	<ul style="list-style-type: none"> – prepoznaće svrhu i način funkcionisanja pretraživača „na mreži“ i aggregatora sadržaja; 	ticaj medijskih sadržaja na osećanja, vrednosti i ponašanje publike – kupovinu i potrošnju.
		MEDIJSKI SADRŽAJI NA MOBILNIM DIGITALNIM PLATFORMAMA I PRETRAŽIVANJE NA INTERNETU

<ul style="list-style-type: none"> – vrednuje i razvrstava jednostavnije primere informacija okruženju. sa interneta prema izvorima iz kojeg potiču, deleći ih na pouzdane i nepouzdane; 	<p>Komunikacija u digitalnom društvenim mrežama.</p> <p>Pouzdanost i verodostojnost informacija na internetu.</p>
<ul style="list-style-type: none"> – prepoznaće rizično ponašanje na Pretraživači „na mreži” i agregatori sadržaja. 	<p>Vrednovanje i selekcija dostupnih informacija.</p>
<ul style="list-style-type: none"> – personalizovana pretraga na Guglu. 	<p>Personalizovana pretraga na Guglu.</p>
<ul style="list-style-type: none"> – analiza aplikacija na mobilnom telefonu. 	<p>Analiza aplikacija na mobilnom telefonu.</p>
<ul style="list-style-type: none"> – zavisnost od mobilnih telefona. 	<p>Zavisnost od mobilnih telefona.</p>

UPUTSTVO ZA METODIČKO-DIDAKTIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program slobodne nastavne aktivnosti *Medijska pismenost* doprinosi ostvarivanju opštih ishoda drugog ciklusa obrazovanja i vaspitanja, kao i razvoju ključnih i međupredmetnih kompetencija. Osnac za ostvarivanje programa predstavljaju opšte uputstvo koje se odnosi na sve SNA, kao i ovo koje izražava specifičnosti programa *Medijska pismenost*.

PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program se oslanja na kompetencije razvijene u prvom ciklusu obrazovanja i vaspitanja, teme i aktivnosti izbornog programa *Građansko vaspitanje* u prethodnim razredima, kao i na bogato vanškolsko iskustvo učenika i nastavnika sa medijima.

Program *Medijska pismenost* obuhvata četiri tematske oblasti. Usled uvažavanja metodičkog principa postupnosti, navedene oblasti obavezuju utvrđeni redosled kada je reč o prve dve teme iz programa (*Pojam medija i njihove funkcije* i *Dekonstrukcija i konstrukcija medijske poruke*.), a preostale dve teme nastavnik može obraditi i drugim redosledom, u skladu sa mogućnostima i interesovanjima učenika, kao i tehničkim mogućnostima i opremljenosću didaktičkim sredstvima.

Osnovni zadatok nastavnika koji ostvaruje ovaj program je da podstiče interesovanje učenika za analitički pristup medijskim sadržajima i razvija odgovorno ponašanje učenika prilikom kreiranja i objavljivanja medijskih poruka putem društvenih mreža i telefonskih aplikacija.

OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Moć medija stoji u činjenici da su mediji danas kreatori društvene i individualne stvarnosti. Mediji mogu dati značaj običnim ljudima i običnim događajima, uticati na stvaranje društvene istorije. Mesto i uloga medija u globalnoj kulturi s početka 21. veka zahteva novi pristup učenju, usklađen sa velikim medijskim i tehnološkim promenama. Nova epoha podrazumeva sposobnost kritičke percepције moćnih slika multimedijalne kulture, razumevanje njihovog značenja, kao i razvijenu veštinu komunikacije i produkovanja medijskih poruka. Kulturni kontekst savremene epohe uslovio je pojavi

medejske pismenosti, uže oblasti obrazovanja o medijima i za medije, koja ima esencijalni značaj za aktivno učešće u građanskom društvu u novom milenijumu.

Bogato svakodnevno iskustvo učenika sa medijima, pre svega putem društvenih mreža i aplikacija na mobilnim telefonima, odličan su resurs za njihovo upoznavanje sa temama i ciljevima programa. U procesu ostvarivanja nastave posebno se podstiču:

- 1) **interaktivnost**, koja se potvrđuje u dogovaranju nastavnika i učenika o dinamici i načinima realizacije tema, inicijativi i aktivnom učešću učenika u aktivnostima, predlaganju ilustrativno-demonstrativnih didaktičkih sredstava, poput medijskih sadržaja koje učenici svakodnevno prate na internetu i sl.;
- 2) **rad u grupama** kao oblik rada koji podstiče razvoj kompetencije za komunikaciju i saradnju, značajne za razumevanje fenomena medija;
- 3) **kreativnost**, koja se razvija kroz stvaralački odnos prema medijima i aktivnosti konstrukcije medijskih poruka, nadovezane na aktivnosti dekonstrukcije medijskih sadržaja i
- 4) **projektna nastava**, koja omogućava sintezu istraživačkog i stvaralačkog pristupa medijima, jačanje saradnje, inicijative i preduzetničkih mogućnosti učenika.

Uvodne aktivnosti mogu biti zashnovane na razgovoru o ličnim iskustvima sa medijima – praćenjem, kreiranjem, objavljivanjem i deljenjem svojih medijskih sadržaja i sadržaja koje su kreirali drugi. Pored upoznavanja učenika sa osnovnim temama predmeta, cilj aktivnosti je i sticanje uvida u medijske navike učenika, interesovanja, vrednosti, kao i odnos prema medijima.

Pitanja za vođeni razgovor trebalo bi da budu podsticajna za brzo i aktivno uključivanje svih učenika u temu. Vođeni razgovor možete započeti ovako:

- Koliko ste u ovom trenutku udaljeni od svog mobilnog telefona?
- U kojim situacijama ne nosite sa sobom mobilni?
- Koji je vaš rekord u razdvojenosti od telefona? Koliko sati/dana je to trajalo? Kako ste se tada osećali? Šta vam je najviše nedostajalo?
- Ko je od vas doživeo da mu privremeno oduzimanje telefona bude kazna koju su izrekli roditelji?
- Kome je od vas kupovina novog mobilnog telefona bila nagrada ili poklon za rođendan/odličan uspeh/plasman na takmičenju?
- Razmislite koje sadržaje najradije pratite na telefonu. Šta pratite na Jutjubu? Koje video-igrice igrate? Ko igra sa vama?
- Koje reči najčešće ukucavate u pretrazi na internetu?
- Koliko vam internet pomaže u dobijanju informacija?
- Kako se informišete? Šta čitate/gledate/slušate?
- Kako se informišu vaše bake i deke? Kako se informišu vaši roditelji? Hajde da ukrstimo izvore i načine informisanja! Neka se vaši roditelji i bake i deke informišu na način na koji vi radite, a vi na njihov omiljeni način informisanja! Zamislite jedan takav dan! Zašto vam je takva situacija smešna? Kako bi izgledao život vaših baka i deka da provode jednak broj sati dnevno kao vi, gledajući u displej telefona? Šta bi na taj način propustili? Šta vi propuštate, a šta dobijate provodeći toliko vremena uz medije? Razmislite.

- Neka svako na listu papira napiše tri informacije koje mu prvo padnu na pamet, a koje je danas saznao putem radija, televizije, novina ili interneta! Zašto je tako teško setiti se samo tri informacije iz medija? Koliko ste ih danas pročitali, čuli, videli? Šta zaključujemo – koliko smo svakodnevno u kontaktu sa medijima?
- Kao što nam je sposobnost čitanja i pisanja slova (*alfanumerička pismenost*) omogućila da pročitamo sve informacije koje ste naveli, *medijska pismenost* će nam pomoći da sve što smo pročitali, čuli i videli, **u potpunosti razumemo**. Da bismo u tome uspeli, potrebno je da razvijemo neke posebne sposobnosti.

Razgovor je jedna od najstarijih i najsnažnijih čovekovih potreba, koja potiče iz čovekove želje da komunicira i gradi veze sa drugim ljudima. Vežbe zamišljanja deo su stvaralačkog odnosa prema nastavi i imaju višestruku ulogu – osim što opuštaju učenike i podstiču na izlaganje sopstvenih ideja i osećanja, istovremeno grade i poverenje prema nastavniku i drugim učenicima, kao i pozitivan odnos prema nastavi uopšte. Na kraju vođenog razgovora, nastavnik na pristupačan način predstavlja učenicima teme kojima će se u okviru programa baviti i aktivnosti koje planira, najavljivajući učenicima mogućnost da i sami učestvuju u predlaganju načina obrade, aktivnosti, zadataka, kao i didaktičkih sredstava.

POJAM I FUNKCIJE MEDIJA

Ključni značaj za razvijanje medijske pismenosti pojedinca imaju bazična znanja o načinima funkcionisanja medija. Od nastavnika se očekuje da učenike podstakne na sticanje osnovnih znanja o medijima, koja će biti polazište za sve buduće aktivnosti iz medijske pismenosti. Zbog toga je važno usmeriti nastavne aktivnosti koje prate ovu temu ka sledećim zaključcima učenika:

- medijski sadržaji se razmenjuju putem medija, koji se dele na tradicionalne ili stare (štampa, radio, televizija, film) i digitalne (one za koje je potreban internet);
- osnovne funkcije medija su da informišu javnost, obrazuju i šire kulturne vrednosti, ali i da je zabave;
- mediji imaju važnu ulogu u kreiranju stavova društva o raznim pojavama i ljudima.

Aktivnosti mogu da podrazumevaju kolektivnu analizu medijskih navika učenika i samovrednovanje, upisivanjem u odgovarajuću tabelu svog izbora medija i medijskog sadržaja, kao i vremena utrošenog uz medije u toku jednog dana. Aktivnost ima za cilj da učenicima pomogne u sticanju uvida u sopstvene medijske navike i utrošeno vreme uz medije.

DEKONSTRUKCIJA I KONSTRUKCIJA MEDIJSKE PORUKE

Ostvarivanjem nastavnih aktivnosti u okviru ove teme, pristupa se ključnim pitanjima medijske pismenosti. Sve nastavne aktivnosti trebalo bi da vode ka sledećim zaključcima učenika:

- medijski sadržaji nisu stvarnost, već *konstrukt stvarnosti* – prikaz stvarnosti koji je neko sa određenim ciljem osmislio;
- taj prikaz stvarnosti može biti blizak istini ili daleko od nje;
- medijske sadržaje ne razumeju svi primaoci na isti način;
- svi medijski sadržaji imaju ciljnu grupu (publiku) kojoj su namenjeni, što određuje njihova izražajna sredstva, oblik, način na koji su upućeni publici itd.;
- medijski sadržaji se stalno moraju preispitivati i proveravati.

Za obradu teme odgovarajuća aktivnost je analiza novinskog teksta ili drugog medijskog sadržaja (TV ili radio-emisije, sadržaja sa Jutjuba i sl.). Poželjno je da učenici individualno ili grupno odaberu određeni medijski sadržaj i pripreme ga za čas. Vođeni od strane nastavnika, učenici na primeru odabranog medijskog sadržaja odgovaraju na pitanja ključna za dekonstrukciju medijske poruke, u formi koja je usklađena sa njihovim kognitivnim mogućnostima u tom uzrastu:

- Ko je osmislio i uputio ovaj medijski sadržaj publici? Ko je ta osoba/grupa ljudi?
- Koja sredstva su upotrebljena da bi se privukla moja pažnja? Što ste u tom medijskom sadržaju odmah uočili?
- Na koji način će ljudi drugačiji od mene razumeti istu medijsku poruku? Kako bi je razumeli moji roditelji, a kako moji najstariji članovi šire porodice?
- Zašto je ta poruka poslata? Šta se njenim upućivanjem postiglo?
- Kako su predstavljeni događaji, prostor i ljudi? Šta je predstavljeno kao posebno lepo/ružno, a šta nije pomenuto, a moglo je da bude? Kakav način života se ovom medijskom porukom predstavlja kao bolji od drugih?

Metodički je poželjno svaku kritičku analizu i dekonstrukciju medijskih sadržaja zaokružiti aktivnostima konstrukcije medijskih poruka. Takve aktivnosti obuhvataju grupno ili individualno kreiranje medijskih sadržaja na osnovu stečenog znanja o dekonstrukciji medijskih poruka. Zadaci za učenike kao početni korak podrazumevaju jasno definisanje cilja poruke i publike kojoj se obraćaju.

OGLAŠAVANJE

Ovu temu nastavnici mogu da obrade na različite načine: razgovorom, planiranim aktivnostima, malim istraživačkim zadacima. Ključno je utvrditi koliko su učenici izloženi reklamnim porukama. Može se početi pitanjima:

- Gde najčešće srećete reklamne poruke?
- Da li u školi ili na putu od kuće do škole srećete poruke koje nešto oglašavaju?
- Da li uočavate poruke na predmetima u učionici (sveske, olovke, flašice vode, odeća, obuća...?)
- Na koji način reklame privlače pažnju?

Moguće je realizovati mali projekat – analiza televizijske reklame. Učenike je moguće podeliti na grupe gde će jedna ustanoviti koji se proizvodi najčešće reklamiraju, druga koliko informacija zaista možemo dobiti gledajući reklamu, a treća koliko je u reklamama zastupljena maštva, a koliko stvarnost.

Moguće je uraditi i „domaći zadatak“: Na putu od kuće do škole zabeleži reklame koje primećuješ i pokušaj da odgovoriš na pitanja:

- Gde se reklama nalazi?
- Šta reklamira oglas?
- Da li se u tvojoj porodici koristi taj proizvod?
- Da li misliš da ove reklame imaju nekakav uticaj na tebe?
- Na koji način možeš da se suprotstaviš osećanju uskraćenosti? (Šta iz nematerijalnog sveta može da zameni potrebu za reklamiranim proizvodom?)

Važno je da učenici shvate razliku između idealne slike koje reklama pruža (prodaja ideje i fantazije) i stvarnog života. Takođe, moguće je razgovarati sa učenicima da li postoji nešto nematerijalno što će nadomestiti osećanje uskraćenosti ako neki proizvod nemamo.

MEDIJSKI SADRŽAJI NA MOBILNIM DIGITALNIM PLATFORMAMA I PRETRAŽIVANJE NA INTERNETU

Ovu temu nastavnici mogu da obrade sa učenicima kroz razgovor i istraživačke zadatke. Poželjno je da otvorenim pitanjima podstaknu diskusiju o tome koje mobilne digitalne platforme učenici poznaju i kako ih koriste. Učenici mogu da govore o tome zašto su im korisne i zanimljive – razmena informacija sa vršnjacima, dogovaranje, druženje. Poželjno je da se razvije razgovor o tome da li mobilne digitalne platforme mogu da budu od koristi za procese učenja, da li su im nešto značile u periodu pandemije kada se nije išlo svaki dan u školu. Drugi deo diskusije treba da ide u pravcu uočavanja negativnih strana mobilnih digitalnih platformi. Nastavnici mogu da postave pitanje koliko vremena provode na platformama a koliko u neposrednom druženju. Šta im pričinjava veću radost – kada se druže i razmenjuju poruke na platformama ili kada se vide i razgovaraju, igraju se, bave se sportom ili nekom drugom aktivnosti. Potrebno je pokrenuti i pitanja zavisnosti od mobilnih digitalnih platformi, tako da učenici najpre osveste taj pojam, razumeju šta znači a onda promisle o svom korišćenju platformi, vremenu koje tu provode. Sa učenicima treba razgovarati i o tome da li na platformama stupaju u kontakt samo sa vršnjacima koje poznaju ili i sa nepoznatim osobama. Pitati ih da li znaju kakvi rizici postoje ako prihvataju za prijatelje osobe koje inače ne poznaju, da li znaju šta su to lažni profili, skrenuti pažnju da nikako ne treba da pristaju da razmenjuju fotografije ili da se nalaze uživo sa osobama koje su upoznali na digitalnim platformama.

Učenici treba da usvoje stav da nisu sve informacije koje dobijaju sa interneta pouzdane/verodostojne. Koji god pretraživač ili agregator da izaberu, važno je da razumeju da pretraživanje pojmove i prikupljanje podataka u digitalnom okruženju mora da bude povezano sa razgraničenjem objektivnih i proverenih činjenica od netačnih informacija, ličnih stavova, predrasuda i dezinformacija. Na ponuđene rezultate u pretragama mogu uticati različiti uticaji kao i algoritmi koji se oslanjaju na ponašanje korisnika uređaja u digitalnom okruženju. Uvodna vežba stoga može biti određeni pojam koji će nastavnik izabrati, a učenici „pretražiti“ na svojim uređajima (kompjuterima ili telefonima). Ukoliko su u prilici da uporede rezultate, uvideće da su dobili različite izvore.

Pitanja mogu biti:

1. Koje pretraživače ili agregatore sadržaja koristite najčešće i zbog čega?
2. Do kojih vrsta informacija dolazite?
3. Da li je uvek moguće naći autora sadržaja i informacija?
4. Da li i kako proveravate informacije do kojih ste došli putem onlajn pretraživača?

Primer za zadatak:

Nastavnik deli učenike u grupe od tri do pet članova. Svaka grupa koristi drugi pretraživač (Gugl, Jahu, Bing) i na različitom uređaju – školskom računaru, svom mobilnom telefonu, laptopu... Svima se zadaju isti pojmove za pretraživanje. Na sledećem času svaka grupa predstavlja prvih deset rezultata pretrage.

1. Koji rezultati su uvek navedeni prvi? Kako su označeni, da li je jasno naznačeno da su u pitanju sponzorisani, plaćeni rezultati?
2. Da li se tim rezultatima veruje manje ili više od ostalih koji nisu sponzorisani?

Suština je da učenici razumeju da pretraživači mogu favorizovati određene sadržaje (plaćene u odnosu na besplatne; poželjnije od manje poželjnih, a da se primenjuju i algoritmi koji otkrivaju lično

ponašanje u digitalnom okruženju). Stoga je važno da se dobijene informacije provere u verodostojnim izvorima (udžbenicima, enciklopedijama, rečnicima...).

PRAĆENjE I VREDNOVANjE NASTAVE I UČENjA

Imajući u vidu koncept programa, ishode i kompetencije koje treba razviti, proces praćenja i vrednovanja učeničkih postignuća ne može se zasnovati na klasičnim individualnim usmenim i pisanim proverama. Umesto toga, nastavnik treba kontinuirano da prati napredak učenika, koji se ogleda u načinu na koji učenici učestvuju u aktivnostima, kako prikupljaju podatke, kako brane svoje stavove, kako argumentuju, evaluiraju, dokumentuju itd. Postignuća učenika se, dakle, prate i vrednuju formativno: tokom celog procesa.

Posebno pouzdani pokazatelji su kvalitet postavljenih pitanja, sposobnost da se nađe veza među pojavama, navede primer, promeni mišljenje u kontaktu sa argumentima, razlikuju činjenice od interpretacija, izvede zaključak, prihvati drugačije mišljenje, primeni naučeno, predvide posledice, daju kreativna rešenja. Takođe, nastavnik prati i vrednuje kako učenici međusobno sarađuju, kako rešavaju sukobe mišljenja, kako jedni drugima pomažu, da li ispoljavaju inicijativu, kako prevazilaze teškoće, da li pokazuju kritičko mišljenje ili kriticizam, koliko su kreativni. Za neke sadržaje prikladni su i drugi načini provere napredovanja kao što su npr. kvizovi ili ulazni i izlazni testovi kako bi se utvrdili efekti rada na nivou znanja, veština, stavova. Vrednovanje učeničkih postignuća vrši se u skladu sa *Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju*. Učenici svakako treba unapred da budu upoznati šta će se i na koji način pratiti i vrednovati. Prilikom svakog vrednovanja postignuća potrebno je učeniku dati povratnu informaciju koja pomaže da razume greške i poboljša svoj rezultat i učenje.

VEŽBANjEM DO ZDRAVLJA

Cilj učenja slobodne nastavne aktivnosti *Vežbanjem do zdravlja* je da učenik ovlada znanjima, razvije veštine i formira stavove i vrednosti od značaja za odgovoran odnos prema sopstvenom zdravlju, fizičkom vežbanju i zdravim životnim navikama.

Razred Godišnji fond	Peti ili šesti 36 časova
OPŠTE MEĐUPREDMETNE KOMPETENCIJE <ul style="list-style-type: none">– Kompetencija za celoživotno učenje– Komunikacija– Rad sa podacima i informacijama– Digitalna kompetencija– Rešavanje problema– Saradnja	ISHODI <p>Na kraju programa učenik će biti u stanju da:</p> <ul style="list-style-type: none">– definiše pojam zdravlja, razlikuje fizičko, mentalno i socijalno zdravlje i obrazlaže uticaj vežbanja na zdravlje;– uporedi specifičnosti vežbanja u sportu i van sporta;– razlikuje pravilno od nepravilnog vežbanja i planira sopstvene fizičke aktivnosti u skladu sa potrebama, mogućnostima i interesovanjima; <p>TEME i ključni pojmovi sadržaja</p> <p>VEŽBANjE, ZDRAVLJE I ŽIVOTNA SREDINA</p> <p>Pojam i vrste zdravlja, načini njegovog praćenja i čuvanja.</p> <p>Uticaj vežbanja na zdravlje, rast i razvoj. Ljudsko telo i vežbanje – kosti, zglobovi, mišići.</p> <p>Specifičnosti vežbanja u i van sporta.</p> <p>Pravilno i nepravilno vežbanje.</p>

– Odgovoran odnos prema zdravlju	– ima uvid u sopstvene razloge vežbanja i istrajava u vežbanju;	Motivacija za vežbanje i faktori koji utiču na odustajanje.
– Odgovoran odnos prema okolini	– prepozna situacije u kojima ne sme da vežba;	Kada ne treba vežbati.
– Odgovorno učešće u demokratskom društvu	<ul style="list-style-type: none"> – prepozna uticaj različitih vežbanja na fizički izgled i zdravlje; – poveže pozitivan i negativan uticaj vežbanja na imunitet; – poštuje ekološka pravila u sredini gde vežba; – pravilno postupa u pružanju prve pomoći pri povredama u vežbanju; – kritički vrednuje ideale fizičkog izgleda koji se nameću kao i načine za njihovo dostizanje; – koristi pouzdane izvore informacija o uticaju ishrane i vežbanja na zdravlje i fizički izgled; – razlikuje dobro od lošeg držanja tela i koriguje sopstveno držanje tela; – prepozna rizike gojaznosti i mršavosti; – navede principe pravilne ishrane i primenjuje ih u svom svakodnevnom životu; – kritički se odnosi prema reklamiranim proizvodima životnih namirnica; – argumentovano diskutuje o fizičkim aktivnostima i načinu 	<p>Vežbanje i imunitet.</p> <p>Značaj vežbanja na čistom vazduhu.</p> <p>Vežbanje i očuvanje životne sredine.</p> <p>Povrede pri vežbanju i prva pomoć.</p> <p>ISHRANA I VEŽBANJE</p> <p>Ishrana kao izvor energije.</p> <p>Karakteristike osnovnih životnih namirnica važnih za vežbanje.</p> <p>Gojaznost i mršavost – rizici i komplikacije.</p> <p>Kako i gde se informišemo o zdravom načinu ishrane.</p> <p>Proizvodi koji se reklamiraju, a treba ih izbegavati.</p> <p>Različite vrste dijeta i njihovi pozitivni i negativni efekti.</p> <p>Pravilna ishrana pre i posle vežbanja.</p> <p>VEŽBANJE I FIZIČKI IZGLED</p> <p>Ideal fizičkog izgleda nekad i sad.</p> <p>Pravilno držanje tela i fizički izgled.</p> <p>Preterana upotreba digitalnih tehnologija i posledice na zdravlje i fizički izgled.</p>

<p>ishrane i rizicima neodgovarajućih dijeta;</p> <ul style="list-style-type: none"> – dovede u vezu vežbanje sa pravima deteta; – argumentuje značaj vežbanja posle bolesti i nekih povreda; – poštuje potrebe i mogućnosti različitih učesnika u vežbanju i navede primere ravnopravnosti i neravnopravnosti u sportu; – preferira fizičke aktivnosti na svežem vazduhu sa drugom decom u odnosu na sedenje kod kuće za kompjuterom. 	<p>Uticaj vežbanja i zdravih načina života na fizički izgled.</p> <p>U VEŽBANJU JEDNAKI</p> <p>Ostvarivanje prava deteta na rast, razvoj, zdravlje, igru i druženje kroz vežbanje prilagođeno mogućnostima i potrebama.</p> <p>Dostupnost opreme i prostora za vežbanje.</p> <p>Rodna (ne)ravnopravnost u vežbanju i sportu.</p> <p>Vežbanje posle bolesti i povreda.</p> <p>Značaj vežbanja za osobe sa smetnjama u razvoju i invaliditetom i sportovi prilagođeni njihovim mogućnostima.</p>
--	---

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Koncept slobodne nastavne aktivnosti *Vežbanjem do zdravlja* pripremljen je u skladu sa *Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* u kome se navodi kao jedan od ciljeva razvijanje i praktikovanje zdravih životnih stilova, svesti o važnosti sopstvenog zdravlja i bezbednosti, potrebe negovanja i razvoja fizičkih sposobnosti, kao i opšta međupredmetna kompetencija odgovoran odnos prema zdravlju.

Istraživanja sprovedena na školskoj populaciji pokazala su da učenici nemaju dovoljno fizičke aktivnosti, posebno na svežem vazduhu i da se često nepravilno hrane. Učenici u 5. i 6. razredu su u uzrastu kada formiraju odnos prema vežbanju i potrebno je da dobiju širi kontekst fizičkog vežbanja koje se ne povezuje samo sa sportom već sa pravom na razvoj i zdravlje.

Oslonac za ostvarivanje programa predstavljaju opšte uputstvo koje se odnosi na sve SNA, kao i ovo koje izražava specifičnosti programa *Vežbanjem do zdravlja*.

PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program se prirodno nadovezuje na sadržaj programa predmeta *Fizičko i zdravstveno vaspitanje* i ne zahteva poseban prostor i opremu. Uvidom u ishode može se videti da je fokus programa na vežbanju kao vrednosti, sticanju relevantnih znanja o vežbanju, zdravlju i ishrani, kao i razvoju pozitivnih stavova koji će doprineti da učenik samostalno, bez prisile odraslih, bira da se hrani pravilno i umesto sedenja u zatvorenom prostoru za kompjuterom izađe napolje i fizički bude aktivan sa svojim vršnjacima.

Nastavnik planira način na koji će realizovati program, kao i broj časova za svaku od četiri teme. Broj časova po temama ne mora da bude isti, a podrazumeva se da neke aktivnosti svojim sadržajem i ishodima kojima vode mogu pripadati različitim temama. Zahtevi pisanja programa su takvi da se

teme prikazuju odvojeno ali u svakodnevnom životu dati sadržaji su međusobno povezani pa sami tim prednost u planiranju treba dati onim aktivnostima koje izražavaju integrisanost vežbanja, zdravlja, ishrane, fizičkog izgleda, životne sredine.

Nastavnik se unapred priprema za časove tako što bira podsticaje kojima će učenike uvesti u temu i ključne pojmove sadržaja i izazvati njihovu radoznalost da o tome pričaju, postavljaju pitanja, istražuju, uče. Postoje brojne mogućnosti izbora načina rada u zavisnosti od teme, sadržaja, prethodnog iskustva, uzrasta i interesovanja učenika. Prednost svakako imaju oni načini rada u kojima su učenici aktivno uključeni u proces nastave i učenja, kao i oni gde se savremene tehnologije koriste u edukativne svrhe. Realizacija programa treba da bude zasnovana na kombinovanju različitih tehnika rada kao što su demonstracije, prezentacije, mini predavanja, debate, studije slučaja, analize video priloga, gostovanje stručnjaka, posete prostorima za vežbanje, sportskim i rekreativnim dešavanjima.

U ostvarivanju programa nastavnik se oslanja na učenička školska i vanškolska iskustva. Osim veze sa programom *Fizičko i zdravstveno vaspitanje*, sadržaji ovog programa nadovezuju se na ono što učenici uče u *Biologiji* u petom i šestom razredu.

OSTVARIVANjE NASTAVE I UČENjA

VEŽBANjE, ZDRAVLJE I ŽIVOTNA SREDINA

Tema prožima vežbanje, zdravlje i životnu sredinu i nastoji da odgovori na pitanje čemu služi vežbanje i kako i gde to raditi. Ima veći broj ključnih pojmoveva i bilo bi dobro da nastavnik prednost da onim aktivnostima i primerima na kojima će učenici najlakše razumeti tu povezanost.

Kako svako vežbanje nije automatski i zdravo, na različitim primerima, treba učenicima ukazati na razliku između pravilnog i nepravilnog vežbanja i više puta se tokom celog programa vraćati na to jer se radi o važnom ishodu. Učenici se mogu organizovati da radeći u manjim grupama na internetu pronađu i naprave izbor i plan vežbi po određenom zadatku (vežbe za jačanje mišića nogu, vežbe za pravilno držanje i sl.).

Na tu tematiku prirodno se nadovezuje pitanje o tome zašto neka osoba vežba, odnosno iz kojih motiva to radi kao i zašto se odustaje od vežbanja. Za taj sadržaj pogodne su aktivnosti u kojima učenici imaju mogućnost da iznesu sopstveno mišljenje, diskutuju, suprotstavljaju argumente. Učenici se mogu podeliti u dve grupe tako da jedna treba da pripremi argumente kojima bi nekoga ubedili da vežba, a druga da ne vežba. Nastavnik treba da prati argumentaciju učenika i da interveniše ukoliko se motivacija za vežbanje traži samo u tome što to svi rade, što je lepo ići u teretanu, što se kupuje lepa sportska odeća i sl.

Treći element teme odnosi se na životnu sredinu i predviđa upoznavanje učenika sa mogućnostima vežbanja u prirodi i sa pravilima čuvanja prirode prilikom vežbanja. Posebno je važno ukazati na važnost praćenja kvaliteta vazduha neposredno pre vežbanja jer vežbanje u uslovima zagađenog vazduha ima više štete nego koristi. Učenike treba uputiti da o kvalitetu vazduha informacije prikupljaju na zvaničnom sajtu <http://www.sepa.gov.rs/>

U okviru ove teme predviđeno je da se sa učenicima obradi i sadržaj koji se odnosi na povrede kojih svakako ima čak i kada se pravilno vežba. Bilo bi dobro da učenici steknu uvid koje su to najčešće povrede i šta se može uraditi u prvom trenutku kako bi se posledice povrede umanjile. Tu se misli i na samopomoć i pružanje prve pomoći drugome. U okviru fonda od jednog časa nedeljno nije moguće mnogo vremena posvetiti prvoj pomoći te se treba zadržati na osnovnim principima prve pomoći i svakako uputiti učenike da u slučaju povrede konsultuju lekare.

ISHRANA / VEŽBANjE

Tematika pravilne ishrane prirodno je povezana sa vežbanjem i zato ima svoje mesto u ovom programu. Kako učenici o tome već imaju solidna školska i vanškolska znanja, navike i stavove nastavnik može, u okviru prvih aktivnosti, da napravi neku vrstu snimanja stanja u smislu da kroz

razgovor ili namenski pripremljen upitnik utvrdi šta znaju o nutritivnim vrednostima namirnica, kakve su im navike u ishrani, šta znaju o pravilima ishrane pre i posle vežbanja i sl. U skladu sa dobijenim odgovorima može planirati dalji rad na ovoj temi.

Istraživanja pokazuju da na uzrastu učenika od 12 i 13 godina ima puno onih koji se nepravilno hrane. Pored rada na sticanju znanja o principima pravilne ishrane nastavnik treba da planira i aktivnosti koje će voditi dostizanju ishoda koji traži od učenika da se kritički odnose prema reklamiranim proizvodima životnih namirnica. To je važno jer su ciljna grupa reklama proizvođača namirnica koje imaju previše masti, soli i šećera najčešće baš učenici 5. i 6. razreda. To nije slučajno jer na ranijem uzrastu ishrana učenika je pod većom kontrolom roditelja koji su najčešće učenicima pripremali užinu kod kuće. Međutim, u prvim razredima drugog ciklusa učenici menjaju ponašanje i za vreme odmora odlaze u samoposluge i pekare i sami biraju šta će užinati. Nažalost, njihovi izbori su često povezani sa atraktivnim reklama proizvoda koji nisu dobri za rast i razvoj. Zato sa učenicima treba raditi na analizi takvih reklama, kome se one obraćaju i sa kakvim porukama, kao i na njihovom osnaživanju da budu pažljivi potrošači i pre kupovine se upoznaju sa informacijama o sadržaju proizvoda, kao i o njihovom roku trajanja i ceni. Učenici mogu da sprovedu mini istraživanje sa ciljem da utvrde da takvi reklamirani nezdravi proizvodi nemaju visoku cenu, da su često na akcijama, da su izloženi na mestima koja su lako dostupna i blizu kasa, da ponekad uz njih gratis ide drugi nezdravi proizvod ili igračka iz čega se jasno vidi da proizvođači zajedno sa trgovinama podržavaju da deca i mlađi što više kupuju takve proizvode.

Iako u tim godinama učenici još uvek ne pribegavaju u većoj meri dijetama pravi je trenutak da se upoznaju sa njihovim pozitivnim i negativnim posledicama i razviju pozitivan stav da se višak ili manjak kilograma pravilnim vežbanjem i ishranom može bolje rešiti nego dijetom preuzetom iz novina. Ukoliko je dijeta neophodna onda je stručno lice propisuje i prilagođava potrebama konkretnе osobe.

VEŽBANjE I FIZIČKI IZGLEĐ

Ova tema u potpunosti odgovara uzrastu učenika 5. i 6. razreda koji su u fazi intenzivnog psihofizičkog menjanja iz deteta u odraslog i fizički izgled im je vrlo važan. Svakodnevno posmatraju sebe u ogledalu i uglavnom su nezadovoljni kako izgledaju. Rad na sadržajima u okviru ove teme ima za cilj da učenici prihvate svoje telo, njegove potrebe i mogućnosti što je važno jer odrastaju u kulturi gde mediji i društvene mreže nameću ideal fizičkog izgleda koji je najčešće udaljen od realnih proporcija ljudi. Učenici treba kritički da promišljaju o informacijama koje ih „bombarduju“ o fizičkom izgledu kao i da se upoznaju sa akcijama širom sveta da se taj „diktat“ promeni. Najveću pažnju treba da dobije ključni pojam sadržaja koji se odnosi na pravilno držanje jer se ono vežbanjem može unaprediti što je značajno i za zdravlje i za fizički izgled.

U VEŽBANjU JEDNAKI

Sadržaji ove teme su važni za formiranje pravilnog stava prema vežbanju i razvoju kompetencije za odgovorno učešće u demokratskom društvu. Učenici su već upoznati sa Konvencijom o pravima deteta i treba je povezati sa sadržajem ovog programa u smislu koliki značaj ima fizičko vežbanje u ostvarivanju prava deteta na rast, razvoj, zdravlje, igru i druženje.

Dostupnost opreme i prostora za vežbanje je povezana sa pravima i učenici mogu organizovati pokretanje inicijative da se naprave neke promene u tom smislu npr. da se u okolini škole u parku postave sprave za vežbanje ili da. Takva inicijativa može biti pokrenuta zajedno sa učenicima koji pohađaju *Građansko vaspitanje* jer u petom razredu programom je predviđena akcija u korist prava učenika.

Kod rada na rodnoj ravnopravnosti u vežbanju i sportu važno je da se ona ne predstavi da su jednaki zahtevi u vežbanju za muškarce i žene. Neophodno je da učenici uvek vode računa o uvažavaju različitim potreba, mogućnosti i fizičkih ograničenja kao i da prepoznaju primere diskriminacije kad su za isti sport i isto postignut rezultat muškarci i žene različito nagrađeni. U temi nije dat sadržaj koji se odnosi na vežbanje i menstrualni ciklus jer je to već predviđeno programom obaveznog predmeta *Fizičko i zdravstveno vaspitanje* ali se može povezati sa sadržajem iz ovog programa.

U okviru rada na ovoj temi učenici će imati priliku, verovatno po prvi put, da se upoznaju sa značajem vežbanja kod osoba koje su bile bolesne ili povređene (saobraćajne nezgode, sportske povrede), kao i sa specifičnostima vežbanja osoba sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. Za radu na tim sadržajima pogodne su različite tehnike, a posebno se izdvaja primena studije slučaja jer omogućava da se učenici upoznaju sa tokom i izazovima u vežbanju stvarnih osoba koje su napravile veliki uspeh u sportu iako su npr. bile ozbiljno povređene ili rođene sa nekim teškim oboljenjima. To se može povezati sa sadržajem iz prve teme koji se odnosi na motivaciju za vežbanje i faktore odustajanja od vežbanja.

Tema pruža odlične mogućnosti za realizaciju radionica u okviru kojih učenici imaju mogućnost da razmene sopstvena iskustva o vežbanju, iskažu svoje stavove, dileme, strahove i čuju šta drugi o tome misle. To je posebno pogodno za one koji izbegavaju da vežbaju jer su gojazni ili mršavi a zadatak nastavnika je da radionicu tako vodi da oni budu ohrabreni da vežbaju.

PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Imajući u vidu koncept programa, ishode i kompetencije koje treba razviti nastavnik kontinuirano prati napredak učenika, koji se ogleda u načinu na koji učenici učestvuju u aktivnostima, kako prikupljaju podatke, kako argumentuju, koje stavove izražavaju. Pouzdani pokazatelji napretka su kvalitet postavljenih pitanja, sposobnost da se promeni mišljenje u kontaktu sa argumentima, razlikovanje činjenica od interpretacije, sposobnost da se izvede zaključak, prihvati drugačije mišljenje, primeni naučeno, predvide posledice.

Kod nekih sadržaja mogu se uraditi inicijalni i izlazni test kojim će se utvrditi znanja, veštine, stavovi pre i posle rada na nekom sadržaju.

Vrednovanje učeničkih postignuća vrši se u skladu sa *Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju*. Ocenjivanje je opisno (istiće se, dobar, zadovoljava), a ocena ne ulazi u opšti uspeh.

Učenike treba unapred upoznati šta će se i na koji način pratiti i vrednovati, a prilikom svakog vrednovanja postignuća potrebno je dati povratnu informaciju.

PROGRAMI SLOBODNIH NASTAVNIH AKTIVNOSTI KOJE SU PRIPREMLILA STRUČNA DRUŠTVA

CRTANJE, VAJANJE I SLIKANJE

Cilj učenja slobodne nastavne aktivnosti *Crtanje, vajanje i slikanje* je da učenik kroz likovni rad razvija stvaralačko mišljenje i unapređuje vizuelno opažanje, estetičke kriterijume i sposobnost likovnog izražavanja.

Razred Godišnji fond	Peti ili šesti 36	
OPŠTE MEĐUPREDMETNE KOMPETENCIJE	ISHODI	TEME i ključni pojmovi sadržaja programa CRTANJE
Kompetencija za učenje Estetička kompetencija	Na kraju programa učenik će biti u stanju da: – crta kreirajući linije različitih vrednosti kombinovanjem materijala, ugla i pritiska pribora/materijala;	Svojstva linija. Vrste crteža.

Komunikacija	– crta prema zadatom modelu prikazujući odnose veličina koje opaža;	Crtačke tehnike.
Rešavanje problema	– ilustruje priču, bajku ili pesmu odabranom crtačkom tehnikom;	VAJANjE
Rad sa podacima i informacijama	– oblikuje, prema modelu, figure od mekog materijala stilizujući složeni oblik;	Stilizovanje oblika. Vajarske tehnike.
Odgovoran odnos prema zdravlju	– oblikuje, u samostalnom i timskom radu, skulpture ili upotrebne predmete od materijala za reciklažu;	
Odgovoran odnos prema okolini	– naslika likovni rad prema zadatom ili odabranom modelu prikazujući tonove koje opaža;	
Saradnja	– oblikuje stvarne i imaginarne teksture i oblike odabranom crtačkom, slikarskom ili vajarskom tehnikom;	SLIKANjE
Digitalna kompetencija	– izrazi crtežom, slikom i skulpturom maštú, sećanje, emocije, interesovanja ili utisak o umetničkom delu;	Primarne, sekundarne i tercijarne boje.
Preduzimljivost i orientacija prema preduzetništvu	– oblikuje upotrebne predmete primenjujući najmanje jednu hobi tehniku;	Lokalni ton.
Odgovorno učešće u demokratskom društvu	– razlikuje crtačke, slikarske i vajarske tehnike, materijal i pribor;	Slikarske tehnike.
	– čisti radnu površinu, prostor i pribor po završetku svakog rada;	
	– učestvuje u aktivnostima koje doprinose dobrobiti škole i lokalne zajednice.	

UPUTSTVO ZA METODIČKO-DIDAKTIČKO OSTVARIVANjE PROGRAMA

Program slobodne nastavne aktivnosti *Crtanje, slikanje i vajanje* omogućava učenicima petog ili šestog razreda da kroz likovne radionice i individualne i timske likovne projekte razvijaju stvaralačko mišljenje i veštine koje su im neophodne za svakodnevni život i nastavak školovanja.

U prvoj koloni tabele navedene su međupredmetne kompetencije koje je neophodno razvijati kod učenika, kako u nastavi svih predmeta, tako i tokom slobodnih nastavnih aktivnosti. U drugoj koloni su navedeni ishodi učenja za kraj razreda, koji propisuju šta je svaki učenik sposoban da uradi po završetku učenja programa. Ishodi su smernica za planiranje aktivnosti učenika, a ne određuju nivo postignuća, jer je razvoj učenika individualan. U trećoj koloni su navedene tri teme: *Crtanje; Vajanje i Slikanje*, kao i ključni pojmovi sadržaja programa koji su smernica nastavniku za odabir motivacionih sadržaja i planiranje nastave.

Oslonac za planiranje i realizaciju programa je opšte uputstvo za sve programe slobodnih nastavnih aktivnosti, kao i uputstvo za program *Crtanje, vajanje i slikanje*, koje bliže objašnjava specifičnost programa. Program je koncipiran tako da favorizuje likovne aktivnosti učenika, povezivanje njihovog školskog i vanškolskog iskustva, učenje putem likovnog istraživanja i rešavanja likovnih problema, saradnju i upotrebu savremenih tehnologija za učenje i stvaralački rad.

Program se ne bazira na korišćenju udžbenika i didaktičkih materijala koji su specijalizovano za njih napravljeni, već je potrebno podsticati učenike da koriste što različitije izvore i vrste informacija, da ih kritički procenjuju, kao i da ih koriste kao podsticaj za stvaranje originalnog likovnog rada.

PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program slobodne nastavne aktivnosti *Crtanje, slikanje i vajanje* nadovezuje se na program predmeta *Likovna kultura*, pa je prilikom planiranja slobodnih aktivnosti neophodno voditi računa o predznanjima učenika. Treba imati u vidu i to da se program slobodnih nastavnih aktivnosti razlikuje od programa opšteobrazovnog predmeta *Likovna kultura*, koji obuhvata znatno šire sadržaje i ishode učenja. Program slobodnih nastavnih aktivnosti ne predviđa dalje širenje programa opšteobrazovnog predmeta *Likovna kultura*, već je fokusiran na odabrane umetničke grane kako bi učenici imali dovoljno vremena da razvijaju korisne veštine.

Prilikom pripreme operativnog plana nastavnik određuje broj časova za realizaciju svake programske teme i nastavne jedinice, kao i nazive nastavnih jedinica. Nazivi nastavnih jedinica se određuju na osnovu naziva teme, ključnih pojmoveva i ishoda, a ukazuju na aktivnost učenika i sadržaje koji omogućavaju dostizanje ishoda. Na primer, *Crtanje mrtve prirode*, *Slikanje pejzaža*, *Vajanje portreta*...

Ključni pojmovi sadržaja programa su smernice za izbor motivacionih sadržaja, a koji treba da obuhvataju raznovrsne vizuelne, audio i audiovizuelne informacije, koje nastavnik priprema i prikazuje na času. Prikazani sadržaji i motivacioni razgovor treba da pobude radoznalost i spremnost učenika da kod kuće ili na času i sami pronalaze srodne podsticaje za stvaralački rad. Nastavnik procenjuje mogućnosti učenika i škole. Ukoliko škola poseduje uslove, učenici pod nadzorom i prema uputstvu nastavnika mogu da traže motivacione sadržaje na internetu tokom časa. Preporuka je da te aktivnosti ne traju duže od pet minuta kako se ne bi gubilo dragoceno vreme za razvijanje ideja i realizaciju likovnog rada.

Propisani ishodi su dostižni za svakog učenika, jer su formulisani tako da ne propisuju nivo postignuća. Kako su u pitanju ishodi za kraj učenja programa, koji su formulisani uopšteno, nastavnik može da precizira ishode za svaku nastavnu jedinicu. Na primer, *Po završetku nastavne jedinice učenik će biti u stanju da primenjuje tehniku lavirani tuš*.

Prilikom planiranja aktivnosti neophodno je misliti i na aktivnosti koje na specifičan način razvijaju međupredmetne kompetencije. Rad sa podacima i informacijama podrazumeva i korišćenje raznovrsnih informacija kao podsticaj za stvaralački likovni rad. I pogrešan podatak može poslužiti kao podsticaj za stvaranje. Na primer, iskaz: *Lazanje su tradicionalno srpsko jelo* i pitanja: *Da li je ovaj iskaz tačan; Zašto nije; Koja su tradicionalna srpska jela; Od kojih sastojaka se spravlja; Kako se ti sastojci proizvode; Koje je vaše omiljeno jelo...* Učenici nakon razgovora mogu da oblikuju likovne rade samostalno određujući likovnu temu. Mogu da prikažu omiljeno jelo ili sastojak ili proces proizvodnje nekog sastojka ili da osmisle trpezu iz mašte... Poseban zahtev je da na osnovu informacija koje su dobili tokom razgovora o hrani dizajniraju neki upotrebnii predmet koji nije prehrambeni proizvod (obuću, odeću, nameštaj, automobil...). Likovna dela, takođe, mogu da budu podsticaj za stvaranje, a da ne upućuju na kopiranje. Učenici mogu da na osnovu umetničke slike naslikaju rad drugaćijeg sadržaja, koristeći boje koje opažaju na umetničkoj slici... Rad sa podacima i informacijama pruža brojne mogućnosti nastavniku da osmisli aktivnosti koje motivišu učenike da stvaraju i razvijaju svoje individualne sposobnosti. Važno je prilikom svake aktivnosti istaći cilj, odnosno objasniti učenicima zašto nešto rade, šta tačno uče i razvijaju kako bi se omogućilo razvijanje kompetencije za učenje. Kompetencija za komunikaciju ne podrazumeva samo verbalnu i pisano komunikaciju, već i izražavanje ideja, stavova, emocija, poruka... likovnim tehnikama. Dok u nastavi *Likovne kulture* učenici uče i da tumače (dekodiraju) sliku u najširem značenju, tokom slobodnih nastavnih aktivnosti fokus treba da bude na izražavanju. Kompetencija za preduzimljivost i orientaciju prema preduzetništvu tokom slobodnih nastavnih aktivnosti razvija se pripremanjem radova za nagradne konkurse i

prodajne izložbe na školskom sajmu, kao i kroz druge školske projekte. Kada je reč o razvijanju digitalne kompetencije, program slobodnih nastavnih aktivnosti koji je usmeren na tradicionalne tehnike razvija ovu međupredmetnu kompetenciju veoma specifično. Učenicima je potrebno povremeno dozvoliti da posmatraju fotografiju ili snimak na internetu, najviše par minuta, a zatim da stvaraju autentičan likovni rad na osnovu opažanja i pamćenja opaženog. Nastavnik treba prethodno da ukaže učenicima šta tačno treba da opažaju i pamte (boje, šare, teksture, oblike...) i da postavi zahtev da učenici kreiraju drugačiju kompoziciju od one koju su posmatrali. Savremena tehnologija se tokom slobodnih nastavnih aktivnosti može koristiti i za snimanje radova i obradu digitalne fotografije. S obzirom na to da je fond časova nedovoljan, učenici mogu to da rade kod kuće, uz nadzor starijih. Na isti način učenici mogu virtualno posetiti izložbe u muzejima. Poželjno je iskoristiti priliku da pojedini muzeju i ustanovi kulture organizuju u svom ambijentu likovne aktivnosti za učenike.

Posebno zainteresovanim i naprednim učenicima moguće je zadati domaće zadatke. Korisno je da nastavnik unapred pripremi listu mogućih domaćih zadataka. Temu individualnog projektnog zadatka koji se realizuje kod kuće učenik može da odabere na osnovu dve do četiri tema koje predlaže nastavnik, ali i da sam osmisli i predloži temu koja ga najviše interesuje.

Potrebno je unapred isplanirati bar jedan timski likovni projekat u toku godine, a koji zahteva više vremena za realizaciju.

OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Realizacija programa treba da bude zasnovana na kombinovanju različitih nastavnih metoda i tehnika koje motivišu učenike i omogućavaju maksimalni razvoj individualnih potencijala. To, međutim, ne podrazumeva upoređivanje individualnih sposobnosti učenika i postavljanje previsokih zahteva koje ne mogu svi učenici da dostignu, već konstantno praćenje napredovanja svakog učenika i po potrebi određivanje posebnih individualnih zadataka i aktivnosti da bi se podstakla motivacija i omogućilo napredovanje u skladu sa individualnim sposobnostima i interesovanjima. Učenici i sami treba da predlažu likovne teme i aktivnosti koje ih interesuju, pri čemu sve predložene aktivnosti treba da budu u okviru programa. One mogu biti povezane sa aktuelnim događajima u lokalnoj zajednici, kao i za kulturnu baštinu naroda kom učenici pripadaju. Treba imati u vidu i to da će neki učenici brže dostići ishode, a neki učenici sporije, kao i to da će svaki učenik jednostavnije i brže dostići neke ishode, a sporije druge ishode. Najvažnije je da se do kraja godine dostignu svi ishodi, u onoj meri koja je uslovljena individualnim mogućnostima svakog učenika.

U ovom delu su date preporuke i predlozi aktivnosti kao pomoć nastavniku da odabere/osmisli zadatke, a vodeći računa o tome da nije moguće realizovati sve predloge u okviru datog fonda časova.

CRTANjE

U okviru ove teme potrebno je planirati četiri grupe zadataka: crtanje na osnovu opažanja, po zadatakom modelu (portret, autoportret, postavka mrtve prirode, voće, povrće, biljke ili predmeti) koji je odabrao nastavnik; crtanje na osnovu opažanja prema modelu koji je odabrao učenik; ilustrovanje (priče, bajke, pesme...) i crtanje na osnovu mašte. Učenici mogu da uče novu tehniku ili da usavršavaju primenu poznate tehnike. Svi crtački materijali i pribor su poželjni. Preporuka je da se umesto ugljena u štapiću koristi ugljen u olovci, koji se manje kruni. Učenici koji nemaju mogućnosti da nabave raznovrsan pribor i materijal mogu da naprave improvizovani pribor i materijal od predmeta i sastojaka koje imaju kod kuće. Metalno pero se može zameniti prirodnim alatima, kao što su trska, pero od guske ili grančice od drveta. Trska se može koristiti ako se dobro osuši. Način na koji joj je zašiljen vrh, utičaće na linije koje ostavlja za sobom. Pero guske se može koristiti ako mu se dobro očiste vrh šmirglanjem i acetonom, pa zatim koso zaoštiri. Pero je osetljivije na pritisak od trske, pa će dati nežniji crtež. Osim tušem i bajcom učenici mogu crtati i instant kafom, koja daje veoma tamnu boju i može se koristiti kao lavirani tuš. Ljuske luka će dati tamno crvenu boju, ako se koristite isto kao kod farbanja uskršnjih jaja, samo se smanji količina vode. Hipermangan se može kupiti u apoteci u kesicama od 10 grama. Kada se rastvori u 100 gr tečnosti daće boju magente, dok na papiru postaje oker do tamno braon u zavisnosti od jačine rastvora.

Likovni problemi koje učenici treba da rešavaju vezuju se za primenu likovnog jezika, odnosno sadržaja teorije oblikovanja koji se u tom razredu uče u nastavi *Likovne kulture*. Poseban naglasak je na razvijanju osećaja za izražajna svojstva linija i prikazivanju motiva u planovima.

Predlog hobi tehnike je crtanje permanentnim markerom na keramičkoj šolji ili tanjuru koji ima jednobojnu, belu glazuru. Nastavnik može da predloži drugu aktivnost, a hobi tehnike mogu da se realizuju i kod kuće. Za učenike je korisno da na času osmisle i skiciraju motiv koji bi nacrtali na nekom upotrebnom predmetu.

Predlog aktivnosti za napredne učenike je prenošenje crteža sa manjeg na veći format papira (ili drugu podlogu većeg formata), bez upotrebe pomoćnih sredstava, kao što je prethodno snimanje i štampanje crteža u fotokopirnici, korišćenje papira na kvadratiće ili merenje.

Predlog zajedničkog projekta je izrada školskog fanzina od najmanje četiri lista. Iako koncept fanzina podrazumeva da se učenici sami dogovaraju, istražuju, biraju i pripremaju sadržaje i način izdavanja, u okviru projekta je neophodno da nastavnik postavi određene kriterijume i prati razvoj projektnih aktivnosti (naročito ako se fanzin postavlja na internet). Obavezni kriterijumi su: da fanzin nema isti koncept i sadržaje kao školski časopis; da sadrži više crteža nego teksta; da nema vulgarnih i uvredljivih sadržaja; da sadrži strip od najmanje četiri kadra i crteže koji izražavaju komentar na aktuelne školske događaje, sadržaje koji se uče u tom razredu, lapsuse učenika i nastavnika...

VAJANjE

U okviru ove teme potrebno je planirati dve grupe zadataka koji se vezuju za materijal i postupak oblikovanja: modelovanje mekim materijalima; konstruisanje i oblikovanje kombinovanim materijalima i materijalima za reciklažu. Poželjan meki materijal je školska glina, profesionalna vajarska glina, DAS masa bele ili terakota boje, FIMO efekt i soft, kao i druge savremene polimerne gline. Učenici koji nemaju uslova da nabave mase za oblikovanje mogu da oblikuju masom koju su sami napravili, a prema receptu koji predlaže nastavnik ili koji su uz pomoć starijih pronašli na internetu ili u literaturi. Jedan od primera za to je masa od papira natopljenog u lepak za tapete. Kao konstrukciju mogu koristiti žicu koju će obmotavati papirima natopljenim u lepak za tapete. Kada je reč o materijalu za reciklažu važno je da učenici ne kupuju materijal, već da oblikuju materijalom koji imaju kod kuće, jer je cilj umetničke reciklaže smanjenje otpada i zagađenja, odnosno razvijanje odgovornog odnosa prema zdravlju, okolini i društvu. Poseban naglasak je na stilizovanju složenih oblika i modelovanju figura u pokretu.

Predlog hobi tehnike je izrada nakita i drugih akcesoara po izboru učenika.

Predlog aktivnosti za napredne učenike je modelovanje figura većih dimenzija, na konstrukciji od žice.

Predlog zajedničkog projekta je izrada mobilnih instalacija za školu, kao što su trakaste zavese, mobilne skulpture, predmeti od bojenih folija i sl. da bi na taj način oplemenili životni prostor. Ukoliko postoje uslovi, mogući projekti su livenje u gipsu, kao i oblikovanje keramičke gline, pečenje i glaziranje keramike.

Individualni projekti koje zainteresovani učenici realizuju kod kuće obuhvataju samostalni izbor teme, materijala, tehnike i sadržaja.

SLIKANjE

U okviru ove teme potrebno je planirati tri grupe zadataka: slobodno slikanje na osnovu mašte; slikanje na osnovu posmatranja; slikanje na osnovu utiska o vizuelnim, audio i audiovizuelnim sadržajima (likovno delo, snimak umetničke igre, film, muzičko delo, fotografija, igrica...). Učenike mogu motivisati fotografije insekata, lišajeva, gljiva... Mogu raditi po modelu tako što će doneti iz prirode različite plodove, komade drveta, kamenje, školjke koji imaju neobične površine, linije i boje. Treba imati u vidu da se znanja o boji učenika petog i šestog razreda veoma razlikuju, pa je u skladu sa tim potrebno osmisliti ciljeve časa i aktivnosti učenika.

Predlog hobi tehnike je ukrašavanje uskršnjih jaja i upotrebnih predmeta tehnikom dekupaž ili ebru.

Predlog aktivnosti za napredne učenike je slikanje kompozicija akrilnim bojama na platnu.

Predlog zajedničkog projekta se odnosi na uređenje škole i može obuhvatati izradu murala ili čvorovanih tapiserija, kao i oslikavanje starog školskog nameštaja (stolica i klupa) koji je predviđen za zamenu/bacanje.

Predlog individualnog projekata koji se realizuju kod kuće je vitraž od prozirnih folija u boji ili mozaik ili oslikavanje oblutaka.

PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Vrednovanje učeničkih postignuća vrši se u skladu sa *Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju*. Učenici treba unapred da budu upoznati šta će se i na koji način pratiti i vrednovati. Prilikom svakog vrednovanja postignuća potrebno je dati povratnu informaciju koja učeniku pomaže da poboljša svoj rezultat i učenje.

Samoprocena je od izuzetnog značaja za napredak učenika u razvijanju sposobnosti opažanja, izražavanja, kritičkog i stvaralačkog mišljenja. Samoprocena se vrši kroz razgovor, a veoma je korisna metoda 3, 2, 1 za samoprocenjivanje napretka, koja je predložena u programu opšteobrazovnog predmeta *Likovna kultura*. Imajući u vidu specifičnost programa potrebno je posebnu pažnju обратити на greške u likovnom radu i objasniti učenicima kako da preoblikuju neuspele rade, umesto da ih bacaju. Takođe, potrebno je voditi računa o uzrasnim mogućnostima učenika, kao i o tome da učenici mogu biti nezadovoljni uspešnim likovnim radom ili zadovoljni radom koji ne dostiže očekivane rezultate. Suštinski greške postoje u rešavanju postavljenih likovnih problema u kompoziciji, naročito kada se radi po modelu, dok se kod izražavanja na osnovu mašte ili utiska mora računati na slobodu likovnog izražavanja, pa i na to da greške u kompoziciji nisu mnogo važne u odnosu na sadržaj likovnog rada.

Preporuka je da učenici čuvaju i prenose sve crteže i slike u mapi radova koju su sami napravili i ukrasili, dok figure mogu da prenose u kutiji sa pregradama, koju su, takođe, sami napravili. Na kraju polugodišta i pred kraj školske godine potrebno je postaviti izložbu svih radova (realizovanih u školi i kod kuće) u holu škole, a u toku godine je poželjno da učenici sami postavljaju manje izložbe po završetku svakog likovnog projekta. Izlaganje radova je važno zbog poređenja i samoprocene napretka, a razgovor o radovima, odnosno različitim načinima rešavanja likovnih problema omogućava učenicima i da uče jedni od drugih.

ČUVARI PRIRODE

Cilj učenja slobodne nastavne aktivnosti je da učenici steknu znanja, ponašanje, stavove i vrednosti koji su potrebni za očuvanje i unapređenje životne sredine, biodiverziteta, prirode i održivog razvoja.

Razred		Peti ili šesti
Godišnji fond časova		36 časova
OPŠTE MEĐUPREDMETNE KOMPETENCIJE	ISHODI	TEME i ključni pojmovi sadržaja
Kompetencija za celoživotno učenje	Po završetku programa učenik će biti u stanju da: – prepozna problem, planira strategiju rešavanja i rešava problem primenjujući znanja i veštine stečene u okviru različitih predmeta i vanškolskog iskustva.	UPOZNAJ ŽIVI SVET SVOJE OKOLINE
Komunikacija		

Rad sa podacima i informacijama	– prikaže i obrazloži rezultate istraživanja sa aspekata očuvanja životne sredine, biodiverziteta i zdravlja, usmeno, pisano, grafički ili odabranom umetničkom tehnikom;	Biodiverzitet i njegov značaj.
Digitalna kompetencija		Istraživanje biodiverziteta neposredne okoline.
Rešavanje problema	– koristi IKT za komunikaciju, prikupljanje i obradu podataka i predstavljanje rezultata istraživanja;	
Saradnja		Mapiranje vrsta.
Odgovorno učešće u demokratskom društvu	– vrednuje uticaj svojih navika u zaštiti životne sredine i biodiverziteta;	ZNAČAJ ŽIVOG SVETA ZA ČOVEKA
Odgovoran odnos prema zdravlju	– aktivno učestvuje u akcijama koje su usmerene ka zaštiti, obnovi i unapređenju životne sredine i biodiverziteta;	Lekovite biljke.
Odgovoran odnos prema okolini	– poveže značaj očuvanja životne sredine i biodiverziteta sa brigom o sopstvenom i kolektivnom zdravlju;	Samonikle jestive biljke.
Preduzimljivost i orientacija ka preduzetništvu	– odgovorno se odnosi prema sebi, saradnicima, životnoj sredini i kulturnom nasleđu;	Začinske biljke
Estetička kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> – argumentuje svoje stavove prema ekokulturi i kulturi svakodnevnog življenja; – sarađuje u timu, poštujući razlike u mišljenju i interesima, dajući lični doprinos postizanju zadatog cilja; – kritički proceni sopstveni rad i rad saradnika u grupi; – kritički se odnosi prema upotrebi i zloupotrebi prirode. 	Autohtone rase i sorte. Značaj biljnog pokrivača. Uticaj klimatskih promena na živi svet. POMOZIMO DA PREŽIVE
		Ugroženost vrsta.
		Značaj oprašivača.
		Uticaj pesticida na živi svet.
		JA ČUVAM PRIRODU
		Prirodni resursi.
		Racionalna upotreba energije.
		Racionalna upotreba vode.

Ponašanje u prirodi.

Zaštićene prirodne vrednosti.

Pozitivan i negativan uticaj čoveka na životnu sredinu.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program nastave i učenja slobodne nastavne aktivnosti „Čuvari prirode“ namenjen je učenicima petog ili šestog razreda. – Svrha programa je da učenici steknu ključne kompetencije iz oblasti očuvanja životne sredine i biodiverziteta, kako bi razumeli uzroke i posledice različitih prirodnih fenomena i promena pod dejstvom čoveka i predložili svršishodne, alternativne načine delovanja i ponašanja.

PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

U programu su predložene četiri teme: *Upoznaj živi svet svoje okoline, Značaj živog sveta za čoveka, Pomozimo da prezive i Ja čuvam prirodu.*

Program promoviše istraživački pristup u nastavi i primenu obrazovanja za održivi razvoj. Uz pomoć nastavnika učenici mogu da isplaniraju i realizuju određenu aktivnost ili urade eksperiment/ogled i da to zatim prikažu na način koji je primeren temi ili sprovedenoj aktivnosti (pisano, usmeno, grafički, odgovarajućom umetničkom tehnikom, itd.). Nastavnu temu treba učenicima predaći u obliku kratkog uvodnog časa, ali ne u formi unapred zadatih i/ili očekivanih rezultata date aktivnosti, ili striktno formulisanog pisanih uputstava za rad. Nastavnik treba da definiše zadatak i pokrene diskusiju, da učenicima pruži priliku da sami pokušaju da isplaniraju, osmisle, urade i svojim rečima opišu zapažanja i rezultate koje su dobili, da li su i gde grešili, i na kraju da to prezentuju pred odeljenjem ili širim auditorijumom.

Izbor didaktičko-metodičkih modela pri realizaciji predviđenih aktivnosti treba da bude usmeren ka sticanju novih veština i razvijanju kritičkog pogleda mišljenja o aktualnim pitanjima očuvanja životne sredine i biodiverziteta, pri čemu se skreće pažnja učenicima da u njihovom rešavanju postoji mogućnost više opcija i izbora sa različitim posledicama i ishodima. Shodno tome, postoji i potreba da se kod učenika razvija svest o neophodnosti promene ponašanja (npr. kroz način na koji koristimo prirodne resurse, način proizvodnje, način na koji brinemo o sopstvenom i kolektivnom zdravlju, način na koji komuniciramo).

Preporučene teme i ključni pojmovi, kao i uputstvo za njihovu realizaciju su predlog nastavnicima kako da obrade određenu problematiku, a nastavnik treba da prilagodi dinamiku i aktivnosti interesovanjima učenika, specifičnostima lokalne zajednice i prirodnom okruženju u kome se škola nalazi. U realizaciji programa (posebno tokom prve godine realizacije sa učenicima 5. razreda) potrebno je osloniti se na prethodno stečeno znanje učenika i postojeće integrisane predmete Svet oko nas (1. i 2. razred) i Priroda i društvo (3. i 4. razred), a zatim i Biologija (5. i 6. razred) u delu koji proučava pojave u prirodi i održivom razvoju.

Učenici mogu u skladu sa svojim mogućnostima, razmatrati ova pitanja, istraživati, praviti izložbe, prezentacije, projekte, panoe, simulirati radio i TV intervjuje i nastupe ili praviti kratke video snimke i flajere o projektu (npr. korišćenjem mobilnog telefona) ili direktno učestvovati u lokalnim radio i TV emisijama, podcastima, blogovima, organizovati debate i sl.

OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

UPOZNAJ ŽIVI SVET SVOJE OKOLINE

U okviru nastavne teme *Upoznaj živi svet svoje okoline* učenici bi najpre trebalo da se upoznaju/podsete šta predstavlja pojam biodiverziteta i njegov značaj. Nakon toga slede aktivnosti upoznavanja živog sveta neposredne okoline. Primeri aktivnosti:

- Upotreba aplikacija za mobilne telefone za prepoznavanje biljaka i životinja kao na primer "Pl@ntNET plant identification" (CIRAD, Fr) i "BirdNET bird sound identification" (Cornell university, SAD) na engleskom ili „Ptice na dlanu“ (Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije) na srpskom. Sve tri aplikacije su besplatne i dostupne preko GooglePlay platforme, odnosno na <https://identify.plantnet.org/>, <https://birdnet.cornell.edu/>, <https://pticesrbije.rs/aplikacija/>).
- Upotreba jednostavnih ključeva za određivanje grupa organizama.
- Izrada onlajn herbarijuma i insektarijuma ili izrada sajtova i grupa na društvenim mrežama koji popularišu živi svet okruženja.
- Istraživanje biodiverziteta svoje okoline – istraživanje na terenu, mapiranje vrsta životinja (uočavanje vrsta i njihovih tragova u prirodi), mapiranje drvenastih (autohtonih i alohtonih) i karakterističnih zeljastih vrsta biljaka, prisustva gljiva [Napomena: ne treba zahtevati od učenika da beru biljke ili njihove delove (pravljenje herbara), niti da prave zbirke insekata i sl., već da samo pribeleže, fotografišu ili na drugi način dokumentuju prisustvo određene vrste u sopstvenom okruženju i od prikupljenog materijala naprave poster prezentaciju ili prezentaciju u odgovarajućem dostupnom softveru (npr. PowerPoint)].
- Samostalni istraživački rad „Usvoji drvo“: istraživanje o biologiji i ekologiji odabrane vrste (poreklo (autohtono, alohtono), osnovne karakteristike ekologije vrste, pri čemu se mogu prikupiti otisci lista, kore, ploda) crtežom ih prikazati i prezentovati.

ZNAČAJ ŽIVOG SVETA ZA ČOVEKA

U okviru nastavne teme *Značaj živog sveta za čoveka* učenici bi trebalo da se upoznaju sa značajem biljnog pokrivača, autohtonim rasama i sortama živog sveta Srbije i uticajem klimatskih promena na njih. Predložene aktivnosti koje vode ka tom cilju:

- Gajenje lekovitog i/ili začinskog bilja (u bašti, saksiji).
- Terenski rad sa ciljem upoznavanja samoniklih jestivih biljaka i izrada jelovnika u koji su uključene te biljke. [Napomena: ove aktivnosti izvoditi isključivo uz prisustvo nastavnika, roditelja ili osoba sa iskustvom obučenih za rad sa gljivama i biljkama].
- Istraživanje autohtonih rasa životinja i sorti biljaka lokalnog područja. Istražiti koje (vrste, sorte/rase) i kakve (prirodne ili domestifikovane/gajene, da li su bile iz uvoza (geografsko poreklo ili su lokalno gajene), da li su se biljke sadile i životinje uzbajale u ranijim vremenima u datom lokalnom podneblju. Učenicima bi trebalo podići svest o tome koji je biološki, etnološki i praktični značaj održavanja „starih“ lokalnih i autohtonih vrsta i sojeva/sorti/rasa (očuvanje genofonda, dobijanje kvalitetnije hrane, promocija lokalnih proizvoda, podrška lokalnih uzbajivača, lokalne kulture i lokalne ekonomije). Aktivnost se može realizovati kroz individualno i timsko prikupljanje podataka o autohtonim biljkama i životinjama lokalnog područja na osnovu dostupne arhivske građe, izjava i sećanja starijih ljudi iz porodice i okruženja. Gajenje autohtonih biljaka (npr. povrća, cveća, žbunova) u kućnoj bašti ili dvorištu škole može biti jedan od načina konkretne podrške lokalnoj zajednici i način da se učenici neposredno upoznaju sa značajem učešća javnosti u naučnim istraživanjima (eng. *citizen science*).
- Značaj biljnog pokrivača (ogledi: spiranje zemljišta (link: <https://www.youtube.com/watch?v=im4HVXMGl68>), temperatura vazduha i zemljišta – poređenje temperature iznad betona i zelenih površina (link: https://miro.medium.com/max/720/0*9_kYVZLbTK3c2n1I)).

U okviru teme klimatskih promena treba skrenuti pažnju učenicima da na lokalnom nivou uoče posledice globalnog zagrevanja. Aktivnosti u vezi sa ovom temom se mogu započeti istraživanjem

kakva je klima u lokalnom kraju bila ranije (iz izjava i sećanja starijih ljudi ili dostupne arhivske građe). Učenici mogu biti angažovani i u izgradnji stanica za nadgledanje lokalne klime i prikupljanje podataka o atmosferskim pojavama koje najviše utiču na živi svet njihovog kraja. Aktivnost se može realizovati u kontinuitetu tokom čitave godine i sastoji se u tome da svakog dana u isto vreme prikupljaju i beleže podatke o temperaturi (pomoću običnog alkoholnog termometra), padavinama (pomoću improvizovanog kišomera napravljenog od iskorišćene prozirne plastične flaše) i brzini vetra (izradom improvizovanog anemometra takođe od korišćenih materijala). Ove merne instrumente mogu postaviti u dvorištu škole ili sopstvenom dvorištu, terasi i sl., i na taj način dobiti konkretnе podatke koji se mogu obraditi i predstaviti grafički. Više podataka, kao i detaljna uputstva kako napraviti improvizovane merne instrumente mogu se pronaći na sajtu: <http://rukautestu.vin.bg.ac.rs/> - Ruka u testu : pretraga sadržaja > Greenwave (http://rukautestu.vin.bg.ac.rs/?Page_Id=1201).

POMOZIMO DA PREŽIVE

U okviru nastavne teme *Pomozimo da prežive* učenici bi trebalo da razumeju da pojedine ljudske aktivnosti ugrožavaju vrste i da ljudi mogu aktivno da učestvuju u njihovom očuvanju. Primeri aktivnosti koje angažuju učenike:

Projekat: Pomozimo pticama/oprašivačima/ježevima... da prežive: utvrđivanje stanja (prisustva i brojnosti) u svojoj okolini (školsko dvorište, park, bašta...); utvrđivanje stepena ugroženosti na osnovu naučne literature (crvene knjige, crvene liste, sajtovi upravljača prirodnih vrednosti i drugi dostupni izvori uz kritičku recepciju nastavnika); istraživanje potreba vrsta/vrste za određenim tipom veštačkog staništa/skloništa (oblik, boja, materijal, gde postaviti hranilicu, pojlicu, sklonište, „hotel za insekte”); odabir materijala, upotreba već korišćenih predmeta i materijala; praćenje stanja, prezentovanje i izveštavanje javnosti.

- Bašta bez insekticida: šta su i kako deluju insekticidi, uticaj na zdravlje čoveka, uticaj na pčele (razgovor sa pčelarom: poseta lokalnom pčelaru ili organizovanje posete i intervju sa pčelarem u školi), istraživanje o prirodnim neprijateljima insekata, o biljnim repellentima.
- Šta ugrožava ptice grabljivice – sagledavanje problema, istraživanje slučajeva trovanja rodenticidima, poremećaja lanca ishrane (ukoliko odgovara uzrastu) izrada informativne reklame ili lifleta za javnost...
- Zelene međe: istraživanje: da li postoje, prednosti i mane, razgovor sa vlasnicima imanja o značaju zelenih međa, zašto ih je sve manje.
- Kako zasaditi drvo? (kompletan postupak – odabir mesta, vrste, priprema, sadnja, nega).

JA ČUVAM PRIRODU

U okviru teme *Ja čuvam prirodu* učenici bi trebalo da upoznaju zaštićene lokalne prirodne vrednosti, razviju svest o značaju održivog korišćenja prirodnih resursa, kao i o uticaju čoveka i sopstvenoj odgovornosti po lokalnu životnu sredinu.

- Izrada grafikona i slikovnih panoa i prezentacija (npr. PowerPoint) o racionalnoj upotrebi energije i vode u mom domaćinstvu, školi.
- Izrada bontona ponašanja u prirodi (onlajn, pano, prezentacija, sveska).
- Formiranje eko-patrole.
- Zaštićene prirodne vrednosti moje okoline (istraživanje, poseta, razgovor sa upravljačem, dozvoljene aktivnosti u zonama zaštite...).
- Koja područja ili elemente prirode moje okoline treba zaštititi (istraživanje i predlozi učenika, diskusija, utvrđivanje prioriteta, izrada prezentacije o predloženom području ili dobru, prezentovanje).

- Primeri pozitivnog i negativnog uticaja čoveka na životnu sredinu u mojoj okolini – istraživanje na terenu, prikaz primera sa obrazloženjima, vršnjačka edukacija, edukacija učenika mlađih razreda od strane starijih učenika.

PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Imajući u vidu koncept programa, ishode i kompetencije koje treba razviti, proces praćenja i vrednovanja učeničkih postignuća ne može se zasnovati na klasičnim individualnim usmenim i pisanim proverama. Umesto toga, nastavnik treba kontinuirano da prati napredak učenika, koji se ogleda u načinu na koji učenici učestvuju u aktivnostima, kako prikupljaju podatke, kako brane svoje stavove, kako argumentuju, evaluiraju, dokumentuju što se postiže formativnim ocenjivanjem.

Posebno pouzdani pokazatelji su kvalitet postavljenih pitanja, sposobnost da se nađe veza među pojavama, navede primer, promeni mišljenje u kontaktu sa argumentima, razlikuju činjenice od interpretacija, izvede zaključak, prihvati drugačije mišljenje, primeni naučeno, predvide posledice, daju kreativna rešenja. Takođe, nastavnik prati i vrednuje kako učenici međusobno sarađuju, kako rešavaju sukobe mišljenja, kako jedni drugima pomažu, da li ispoljavaju inicijativu, kako prevazilaze teškoće, da li pokazuju kritičko mišljenje ili kriticizam, koliko su kreativni. Za neke sadržaje prikladni su i drugi načini provere napredovanja kao što su npr. kvizovi ili ulazni i izlazni testovi kako bi se utvrdili efekti rada na nivou znanja, veština, stavova. Vrednovanje učeničkih postignuća vrši se u skladu sa Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju. Učenici svakako treba unapred da budu upoznati šta će se i na koji način pratiti i vrednovati. Prilikom svakog vrednovanja postignuća potrebno je učeniku dati povratnu informaciju koja pomaže da razume greške i poboljša svoj rezultat i učenje.

MUZIKOM KROZ ŽIVOT

Cilj učenja slobodne nastavne aktivnosti *Muzikom kroz život* je da učenik razvija stvaralačko i kreativno mišljenje kroz praktičan rad, motivaciju, intelektualni, socijalni, emocionalni i moralni razvoj, svest o sopstvenom zdravlju, opažanje, osetljivost za estetiku, radoznalost i samopouzdanje kako bi bio osposobljen za kreativno rešavanje problema i imao odgovoran odnos prema očuvanju umetničkog nasleđa i kulture svoga i drugih naroda.

Razred Godišnji fond		Peti ili šesti 36
OPŠTE MEĐUPREDMETNE KOMPETENCIJE	ISHODI	TEME i
Kompetencija za celoživotno učenje	Na kraju programa učenik će ključni pojmovi sadržaja biti u stanju da:	IZVOĐENJE MUZIKE
Estetička kompetencija	– primenjuje dinamičko nijansiranje pri izvođenju muzičkih dela;	Proširivanje znanja o muzičkim elementima.
Rešavanje problema	– prepoznaće elemente dinamike u svakodnevnom životu;	Izražajna svojstva dinamike.
Komunikacija		Vrsta, karakter i primena tempa.
Saradnja	– analizira vrste takta i ritam u umetničkim delima;	Ton: boja i tekstura
Rad sa podacima i informacijama		Ritam: dvodelni, trodelni, četvorodelni i mešoviti.

Digitalna kompetencija	– prepoznaće boju tona u skladu sa sadržajem kompozicije;	Povezivanje zvuka i ritma.
Odgovorno učešće u demokratskom društvu	– izvodi kompozicije domaćih i stranih autora samostalno i u grupi, koristeći glas, pokret i instrumente;	Primena dinamike, tempa i ritma u svakodnevnom životu
Preduzimljivost i orijentacija ka preduzetništvu	– izvodi dvoglasne i troglasne kompozicije domaćih i stranih autora;	Proširivanje iskustva učenika u korišćenju različitih muzičkih sredstava za rad u procesu muzičkog izražavanja i oblikovanja;
Odgovoran odnos prema zdravlju	– iskaže svoja osećanja u toku izvođenja muzike;	Individualno i grupno pevanje. Dvglas. Troglas.
Odgovoran odnos prema okolini	<ul style="list-style-type: none"> – primenjuje princip saradnje i međusobnog podsticanja u zajedničkom muziciranju; – učestvuje u manifestacijama; – koristi različite tehnike telesnih perkusija samostalno i u grupi; 	<p>Individualno i grupno sviranje. TELO KAO MUZIČKI INSTRUMENT</p> <p>Sinhronizacija različitih mentalnih i fizičkih kapaciteta.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> – primenjuje tehnike pravilnog disanja u svakodnevnom životu; 	Koordinacija različitih mentalnih i fizičkih kapaciteta
	<ul style="list-style-type: none"> – prepoznaće govor tela, svoj i svoje okoline; – kontroliše pokrete koristeći koncentraciju; – sarađuje sa članovima grupe kojoj pripada, poštujući različitosti; – proceni sopstvene mogućnosti u primeni telesnih perkusija; – samostalno osmišljava i improvizuje pokrete za ritmičke aranžmane; 	<p>Pravilno disanje.</p> <p>Koncentracija.</p> <p>Govor tela.</p> <p>Jačanje određenih delova tela. Refleks. Pažnja.</p> <p>Brzina reagovanja na različite zahteve iz okruženja.</p> <p>Razvoj svesnosti o našem telu, kontroli pokreta i jačanju mišića, kao i boljoj koordinaciji i balansu.</p> <p>Stimulacija i aktivacija organizma na psihomotornom i kognitivnom nivou.</p> <p>Istraživanje unutrašnjeg ritma i zvuka svoga tela.</p>
		Body percussion.

<ul style="list-style-type: none"> – kontroliše sopstvene pokrete u cilju bolje koordinacije; – svojim rečima objasni značaj telesnih perkusija na u svakom smislu; – kritički analizira svoje i tuđe izvođenje; – istraži i objasni šta je muzička kritika i koja je njen uloga; – objasni i primeni različite tehnike kritičkog mišljenja; – samostalno postavlja pitanja vezana za datu temu; – argumentovano iskaže utisak o slušanim delima; – verbalizuje svoj doživljaj muzike; – iskaže svoj doživljaj muzike kroz druge umetnosti. – kritički prosuđuje uticaj muzike na zdravlje ; – razume i koristi interkulturni dijalog – primenjuje različite vrste pismenosti (jezičke, medijske, kulturne, naučne...); – razume koncept inkluzije i osetljiv je prema različitostima; – samostalno analizira muzička dela, koristeći naučene tehnike kritičkog mišljenja; 	<p>KRITIČKO MIŠLJENjE KROZ MUZIKU</p> <p>Tehnike kritičkog mišljenja. Drvo problema. Debata. Šest šešira. Mozgalica. Tribine.</p> <p>Veštine kritičkog mišljenja: komunikacija, saradnja, prepoznavanje problema, rešavanje problema.</p> <p>Veština postavljanja pitanja: memorijska, translacijska, interpretacijska, analitička, sintetička, evaluacijska.</p> <p>Oblikovanje originalnog mišljenja.</p> <p>Muzička kritika. Analiza kompozicije</p> <p>Razvijanje sposobnosti i interesovanja za celoživotno obrazovanje.</p>
--	--

Program slobodne nastavne aktivnosti *Muzikom kroz život* daje mogućnost zainteresovanim učenicima da mogu u celosti izraziti svoje kreativne potencijale i tako u potpunosti iskoristiti planirane sadržaje programa muzičke kulture. Omogućava učenicima: da upoznaju kulturu i umetnost svog naroda; da uče kako da koriste raznovrsne, relevantne i pouzdane podatke i informacije za istraživački i stvaralački rad; da efikasno sarađuju i komuniciraju; da razvijaju kritičko mišljenje, konstruktivno razmenjuju mišljenja i formiraju pozitivne vrednosne stavove sa ciljem očuvanja kulture i identiteta, razvijanja samopouzdanja i samopoštovanja, poštovanja i zaštite ljudskih prava; da razvijaju radoznalost, motivaciju, kao i afinitet prema kulturi i umetnosti; da se izražavaju u odabranim umetničkim disciplinama i medijima.

Oslonac za ostvarivanje programa predstavljaju opšte uputstvo koje se odnosi na sve SNA, kao i ovo koje izražava specifičnosti programa *Muzikom kroz život*.

Aktivnosti i metode koje su pogodne za realizaciju ovog programa su: kreativne radionice, rad na projektu, pokretanje akcija, reagovanje na određene teme, diskusije, debate, igranje uloga, analiza informacija, istraživanje i analiza dobijenih rezultata, pravljenje dosjeda, vrtlog ideja, studije slučaja, promocije, organizovanje kampanja i sl. Pogodne tehnike kritičkog mišljenja koje mogu da se uspešno koriste, drvo problema, grozd tehnika, brainstorming, šest šešira... Pri realizaciji složenijih aktivnosti (na primer, prilikom saradnje sa lokalnim/ umetničkim/kulturnim institucijama) prati se i vrednuje tok organizacije, međusobna saradnja učenika, poštovanje procedura, uočavanje teškoća, identifikacija više različitih rešenja za uočeni problem, identifikacija mogućih pomagača, ovladavanje veštinom evaluacije i veštinom prezentacije postignutog, razmena iskustva između grupa. Svaka aktivnost doprinosi ostvarenju zadatka.

PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program slobodne nastavne aktivnosti *Muzikom kroz život* se prirodno nadovezuje na program predmeta Muzička kultura. Koncipiran je tako da favorizuje aktivnosti učenika shodno njihovim individualnim mogućnostima i afinitetima, povezivanje njihovog školskog i vanškolskog iskustva, spoznaju o socio-emocionalnom zdravlju, učenje putem rešavanja problema, saradnju i timski rad, kao i upotrebu savremenih tehnologija u obrazovne svrhe. Potencira se samostalnost učenika u aktivnom načinu učenja, a uloga nastavnika je prevashodno da uvedu učenike u temu, predstave ključne pojmove sadržaja i podstaknu ih na aktivnost koju zatim usmeravaju, prate i vrednuju.

Učenici rade u grupama i temama za koje imaju afinitet uz mogućnost promene aktivnosti. U odnosu na izbor modula, nastavnik projektuje, reprojektuje i postavlja ciljeve, određuje obim i strukturu sadržaja, oblike i metode realizacije, planira i obezbeđuje resurse, vrši izbor i adaptaciju raspoložive tehnologije i povezuje sve elemente u celinu. Nastavnik je glavni kreator klime na času i treba da bude svestan da se i na taj način doprinosi ostvarenju cilja predmeta. Aktivnosti na času treba da se odvijaju u atmosferi poverenja, poštovanja različitosti, međusobnog uvažavanja, konstruktivne komunikacije i demokratske procedure. Cilj učenja mora biti atraktivan za sve učenike. Konkretni zadaci za koje će se vezati učenikova mentalna i fizička aktivnost moraju biti jasni i izvodljivi. U procesu organizacije unutar grupe nastavnik istražuje kako učenici vide doprinos grupu u ostvarivanju svojih ciljeva i stvara opšte kolektivno raspoloženje da se ciljevi ostvare.

Zahtevi pisanja programa su takvi da se teme prikazuju odvojeno ali u svakodnevnom životu, dati sadržaji su međusobno povezani.

Nastavnik se unapred priprema za časove tako što bira podsticaje kojima će učenike uvesti u temu i ključne pojmove sadržaja i izazvati njihovu radoznalost da o tome pričaju, postavljaju pitanja, istražuju, uče. Postoje brojne mogućnosti izbora načina rada u zavisnosti od teme, sadržaja, prethodnog iskustva, uzrasta i interesovanja učenika. Prednost svakako imaju oni načini rada u kojima su učenici aktivno uključeni u proces nastave i učenja, kao i oni gde se savremene tehnologije koriste u edukativne svrhe. Kako bi se što bolje ostvarila veza između sadržaja programa i realnog života poželjno je, kad god je to moguće, da se učenicima omoguće posete ustanovama i institucijama u sredini gde žive, kao i neposredni kontakt sa ljudima koji imaju interesantna životna i/ili profesionalna iskustva u vezi sa temom koja se obrađuje.

Koncepcija ove slobodne aktivnosti poseban naglasak stavlja na podršku svakom detetu, individualno, u skladu sa mogućnostima, afinitetima i prethodnim predznanjem.

Program se ne bazira na korišćenju udžbenika i didaktičkih materijala koji su specijalizovano za njih napravljeni, već se učenici podstiču da koriste što različitije izvore informacija i da imaju prema njima kritički odnos. Cilj je osnažiti učenike da se oslanjaju na sopstvene snage u procesu pronalaženja relevantnih informacija.

OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

IZVOĐENJE MUZIKE

U realizaciji slobodne nastavne aktivnosti *Muzikom kroz život*, u skladu sa mogućnostima škole i kreativnostima nastavnika, treba insistirati na većoj afirmaciji tematskih jedinica u oblasti Izvođenje muzike. Naglasiti i insistirati na individualnom emotivnom doživljaju pri izvođenju muzičkih dela kroz rad na različitom sadržaju tradicionalne i umetničke muzike, koje su primerene glasovnim mogućnostima i uzrastu učenika. Poželjno je povezivanje sadržaja pesama sa sadržajima ostalih nastavnih predmeta ukoliko je moguće (učenici i škola, godišnja doba, praznici i običaji, zavičaj i domovina, priroda i okolina, životinje...).

Svaki aspekt izvođenja muzike ima neposredan i dragocen uticaj na razvoj učenika. Čitanje s lista jednostavnog ritmičkog zapisa aktivira najveći broj kognitivnih radnji, razvija dugoročno pamćenje, osjetljivost za druge učesnike u muzičkom događaju (timski rad, tolerancija) i fine motoričke radnje. Kvalitetno muzičko izražavanje ima značajan uticaj na psihu učenika, a samim tim i na kapacitet i mogućnost svih vidova izražavanja. Ujedno je važno da kroz izvođenje muzike, a u okviru individualnih mogućnosti učenika, podstiče i razvijanje ličnog stila izražavanja.

Kroz individualno i višeglasno glasovno i instrumentalno izvođenje insistirati na postavci tona, intonaciji, pravilnom disanju, agogici, dikciji, ritmu, dinamici, poštovanju različitosti u grupnom radu (ansamblu)... Elemente muzičke pismenosti treba obrađivati kroz odgovarajuće muzičke primere i kompozicije, od notne slike i tumačenja prema zvuku.

Reperoar određuje nastavnik shodno sastavu i uzrastu grupe učenika, poštujući mišljenje i želje učenika, uzimajući u obzir odgovarajuća dela domaćih i stranih autora raznih epoha i stilova, tematski raznovrsne i usklađene sa primenom.

TELO KAO MUZIČKI INSTRUMENT

U okviru ove teme objedinjene su tri grupe veština: kognitivne, socijalno-emocionalne i organizacione. Zato već u procesu uvođenja u temu treba izabrati primere na kojima će učenici shvatiti složenost korišćenja tela kao instrumenta i sam značaj bavljenja ovom temom.

U procesu realizacije programskih sadržaja nastavnik treba da uvede učenike u određenu temu, kroz kratki teorijski prikaz ili audio-video zapis, na sam značaj korišćenja tela kao instrumenta, a zatim da ih kroz konkretnе zadatke usmeri na istraživanje koje može da se odnosi na različite aspekte delovanja. Sam zdravstveni aspekt kroz poboljšanje koncentracije, tehnika disanja, razvijanje samopouzdanja, kontroli pokreta, jačanje muskulatornog sistema, različitih stimulacija i uopšteno svesnosti o svome telu, obraditi kroz predavanja u kojima će učešće uzeti i učenici.

Za početak rada predlaže se primena laganijih primera, kao što su tapšalice i brojalice, kako bi se učenici oslobodili i isprobavali mogućnosti svoga tela kao instrumenta. Poželjno je da se u početku učenicima da sloboda u kreiranju ritmičke pratnje, kako bi spoznali svoje individualne mogućnosti.

U cilju upoznavanja izvora kao građe za istraživanje elemenata i tehnika telesnih perkusija, može da se ostvaruje i kroz posete pojedinim institucijama, kao i gostovanja eksperata u školu.

Materijala i gotovih aranžmana za ovu temu ima na YouTube kanalu, tako da u zavisnosti sa interesovanjima učenika i kreativnosti nastavnika, može da se koristi u nastavi, a učenike treba osnaživati i osamostaliti da sami prave aranžmane ili improvizuju već postojeće.

Rezultati istraživanja u ovoj oblasti mogu biti polazište za primenu vršnjačke edukacije kroz umrežavanje učenika istog ili različitog uzrasta. Učenici stekena znanja iz ove oblasti takođe mogu prezentovati učenicima prvog ciklusa osnovnog obrazovanja, preuzimajući ulogu vršnjaka mentora.

Rad u grupama i radionicama je koristan u kombinaciji sa ostalim načinima rada, pogotovo kada postoji izazov značajnijeg (npr. emotivnog) eksponiranja učenika, kao vid premošćavanja stidljivosti ili anksioznosti.

KRITIČKO MIŠLJENJE KROZ MUZIKU

Posle uvoda nastavnika u muzičku kritiku kao vida umetničke kritike učenike treba kroz razgovor navesti da sami ili istraživanjem dođu do podataka koji će im dati odgovore na različita pitanja kao što su: šta je to što muzičku kritiku odvaja od izveštavanja, šta može biti predmet umetničke kritike, ko može biti muzički kritičar i koji su objektivni za razliku od subjektivnih aspekata muzičke kritike; koji je značaj muzičke kritike za izvođača, publiku, muzikologe... Ova tema treba da rezultira muzičkom kritikom koji će učenici u ulozi muzičkog kritičara napisati nakon posete nekom koncertu, ili slušanja određene kompozicije/izvođača na časuu.

Osnovna ideja teme je da se kod učenika razvija konstruktivno razmišljanje putem kritike, stvaranje atmosfere gde učenici sami postavljaju pitanja. Tipovi pitanja kojima se dovodi do razvoja kritičkog mišljenja: *memorijska*, gde se traže činjenice, *translacijska*, gde se traži preoblikovanje informacija, *interpretacijska*, gde se ustanovljavaju veze između ideja, činjenica, definicija, vrednosti, *analitička*, gde se dovodi u sumnju i koja traže dodatna objašnjenja, *sintetička*, uz koje se kreativno rešavaju problemi pomoću originalnog mišljenja ili mogućih alternativa, *evaluacijska*, gde se dolazi do zaključka o dobrom ili lošem i gde se zauzima stav.

Korišćenjem različitih metoda i tehnika, kao što su šest šešira, drvo problema, grozd tehnika i mnoge druge, nastavnik približava učenicima rešenje problema koji je u početku izgledao nerešiv. Nakon toga se pristupa analizi muzičkog dela, izvedenog ili slušanog, koristeći naučena pitanja i tehnike kritičkog mišljenja, koje rezultiraju donošenjem pojedinačnog i grupnog mišljenja/stava. Potrebno je naglasiti pojedinosti do kojih se dolazi na osnovu opserviranja. Tako učenici uočavaju dominantna svojstva po kojima su muzički instrumenti odabrani, izražajni efekti primenjeni, muzički oblici prepoznatljivi, zatim postepeno proučavaju složenje oblike. Na isti način, postupno proučavaju prirodu, okruženje, živa bića i verbalno i vizuelno izražavaju i porede utiske, te samostalno donose stavove.

PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Imajući u vidu koncept programa, ishode i kompetencije koje treba razviti, proces praćenja i vrednovanja učeničkih postignuća ne može se zasnivati na klasičnim individualnim usmenim i pisanim proverama. Umesto toga, nastavnik treba kontinuirano da prati napredak učenika, koji se ogleda u načinu na koji učenici učestvuju u aktivnostima, kako prikupljaju podatke, kako brane svoje stavove, kako argumentuju, evaluiraju, primenjuju, procenjuju posledice itd.

Posebno pouzdani pokazatelji su kvalitet postavljenih pitanja, sposobnost da se nađe veza među pojavama, navede primer, promeni mišljenje u kontaktu sa argumentima, razlikuju činjenice od interpretacija, izvede zaključak, prihvati drugačije mišljenje, primeni naučeno, predvide posledice, daju kreativna rešenja. Takođe, nastavnik prati i vrednuje kako učenici međusobno sarađuju, kako rešavaju sukobe mišljenja, kako jedni drugima pomažu, da li ispoljavaju inicijativu, kako prevazilaze teškoće, da li pokazuju kritičko mišljenje ili kriticizam, koliko su kreativni. Za neke sadržaje prikladni su i drugi načini provere napredovanja kao što su npr. kvizovi ili ulazni i izlazni testovi kako bi se utvrdili efekti rada na nivou znanja, veština, stavova. Vrednovanje učeničkih postignuća vrši se u skladu sa Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju. Učenici svakako treba unapred da budu upoznati šta će se i na koji način pratiti i vrednovati. Prilikom svakog vrednovanja postignuća

potrebno je učeniku dati povratnu informaciju koja pomaže da razume greške i poboljša svoj rezultat i učenje.

SAČUVAJMO NAŠU PLANETU

Cilj učenja slobodne nastavne aktivnosti Sačuvajmo našu planetu jeste razvijanje funkcionalne pismenosti iz oblasti zaštite životne sredine, razumevanje odnosa čovek – priroda sa ciljem boljeg shvatanja sveta koji ga okružuje, lakše snalaženje u prirodnom i socijalnom okruženju i formiranje odgovornog i aktivnog pojedinca u cilju razumevanja i primene koncepta održivog razvoja.

Razred Godišnji fond	Peti 36	
OPŠTE MEĐUPREDMETNE KOMPETENCIJE	ISHODI	TEME i ključni pojmovi
Kompetencija za celoživotno učenje	Na kraju programa učenik će biti u sadržaju programa stanju da: <ul style="list-style-type: none"> – navede osnovne pojmove o životnoj sredini; – navede primere uticaja čoveka na životnu sredinu; – uoči uzročno-posledične veze i odnose na relaciji čovek i životna sredina; – prepozna probleme u lokalnoj sredini na osnovu koncepta održivog razvoja; – aktivno i odgovorno upravlja i rešava integrativne projektne zadatke; – povezuje horizontalno i vertikalno znanja o održivom korišćenju resursa i koristi holistički pristup u rešavanju problema održivog razvoja; – razvija stavove i vrednosti o očuvanju životne sredine kroz rešavanje problema na lokalitetu; – emocionalno reaguje na probleme lokalnog okruženja; – shvati i razume podelu i značaj prirodnih resursa 	POLOŽAJ I ULOGA ČOVEKA U PRIRODI Osnovni pojmovi iz oblasti životne sredine. Uticaj čoveka na životnu sredinu. Koncept održivog razvoja. Sprovođenje akcija u zaštiti i očuvanju životne sredine (mali projekti). PRIRODNA BOGATSTVA (RESURSI) I ODRŽIVO KORIŠĆENJE Prirodni resursi (bogatstva) – definicija, podela i značaj. Obnovljivi i neobnovljivi prirodni resursi. Živa bića kao prirodni resurs (mali projekti). Održivo korišćenje resursa.
Estetička kompetencija		
Rešavanje problema		
Komunikacija		
Saradnja		
Rad sa podacima i informacijama		
Digitalna kompetencija		
Odgovorno učešće u demokratskom društvu		
Preduzimljivost i orijentacija ka preduzetništvu		
Odgovoran odnos prema zdravlju		
Odgovoran odnos prema okolini		

- razlikuje obnovljive od neobnovljivih prirodnih resursa;
- prepozna i navodi primere obnovljivih i neobnovljivih prirodnih resursa;
- kritički se odnosi prema neracionalnom korišćenju neobnovljivih prirodnih resursa;
- navede izvore i posledice zagađenja prirodne sredine
- razlikuje izvore i vrste zagađenja;
- analizira iz različitih uglova uticaj zagađenja na živi svet;
- razvrstava izvore zagađenja;
- istraži izvore zagađenja u lokalnoj sredini;
- navede primere posledica stvaranja ozonskih rupa i drugih globalnih problema na životnu sredinu;
- uočava uzročno posledične veze između globalnih i lokalnih problema zagađenja i očuvanja prirodne sredine;
- uoči povezanost prirodnih, socijalnih i ekonomskih faktora u očuvanju životne sredine;
- kreira rešenja za smanjenje zagađenja od otpada u okviru projekata;
- koristi metode i alate istraživanja na terenu;
- prikuplja podatke iz različitih izvora uz kritičko sagledavanje i donošenje zaključka;

IZVORI I POSLEDICE ZAGAĐIVANJA ŽIVOTNE SREDINE

Pojam, izvori i vrste zagađivanja.

Globalne promene i globalne posledice.

Ozonske rupe i posledice na životnu sredinu.

Smanjenje zagađenja od otpada.

BIODIVERZITET I GEODIVERZITET

Definicija biodiverziteta i geodiverziteta.

Ugrožavanje biodiverziteta i geodiverziteta.

Zaštita biodiverziteta i geodiverziteta.

- razlikuje biodiverzitet od geodiverziteta;
- identificuje i objašnjava faktore koji dovode do ugrožavanja biodiverziteta i geodiverziteta;
- procenjuje negativan uticaj pojedinih faktora na biodiverzitet i geodiverzitet u lokalnoj sredini;
- navodi primere zaštite biodiverziteta i geodiverziteta;
- kreira istraživačke zadatke;
- koristi IKT prilikom prikupljanja informacija i predstavljanja rezultata istraživanja o geodiverzitetu i biodiverzitetu;
- radi u timu, razmenjuje mišljenje i učestvuje u akcijama očuvanja životne sredine;
- objašnjava rezultate istraživanja povezanosti geodiverziteta i biodiverziteta.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Sve su češći zahtevi da proces nastave bude inoviran na takav način da bolje i uspešnije pripremi mlade ljude za aktivan život u društvu znanja i rad u neposrednom okruženju. U tom smislu, kroz nastavu se sve više potencira sticanje proceduralnih, kontekstualnih i funkcionalnih znanja i razvijanje istraživačkih veština, stavova i vrednosti o okolini, koji su zasnovani na principima održivog razvoja i održivog obrazovanja. Usredsređenost na ishode obrazovanja i promene paradigme sa bihevioralnog ka konstruktivističkom i kontekstualnom pristupu u nastavi doprinosi konstruisanju kompetencija učenika, razvijanju kritičkog mišljenja, fleksibilnosti, preduzetničkih veština, kreativnosti, proceni rizika, donošenju odluka, što se odražava na kvalitet života pojedinca i društva u celini. Kompetencijski pristup zahteva prevazilaženje okvira tradicionalnog predmetnog pristupa i koncepcije prenošenja znanja ka koncepciji konstrukcije znanja i zahteva orientaciju obrazovnog procesa ka većoj participaciji učenika u vaspitno-obrazovnom procesu, sa posebnim akcentom ka dinamičnjem i angažovanjem integrisanju znanja, veština i stavova relevantnih za različite realne kontekste koji zahtevaju njihovu funkcionalnu primenu. Navedeni sadržaji programa poseduju teorijski pristup i pristup koji je usmeren ka praktičnoj realizaciji van učionice i ka izradi malih projekata. Ovako koncipiran program daje velike mogućnosti nastavnicima i učenicima da ga na kreativan način realizuju shodno uslovima, mogućnostima i vremenu. Uloga nastavnika je da uz primenu različitih metoda rada podstiču i usmeravaju interesovanje i kreativnost učenika u pokušaju da samostalno objasne uzroke i posledice čovekovog dejstva na životnu sredinu. Operativna razrada programskih sadržaja prepustena je nastavnicima koji sami kreiraju mesto izvođenja i broj časova za određene teme.

PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

U programu su predložene četiri teme: *POLOŽAJ I ULOGA ČOVEKA U PRIRODI, PRIRODNA BOGATSTVA (RESURSI) I ODRŽIVO KORIŠĆENJE, IZVORI I POSLEDICE ZAGAĐIVANJA ŽIVOTNE SREDINE i BIODIVERZITET I GEODIVERZITET*.

Polazeći od principa održivog razvoja, prvenstveno holizma i interdisciplinarnosti, program slobodne nastavne aktivnosti je koncipiran tako da se tokom nastave i učenja preferiraju strategije koje se zasnivaju na principima održivosti kao što su: strategija interaktivnog učenja i rada na projektu; strategija integrativnog učenja i nastava usmerena na delovanje; strategija kooperativnih oblika nastave; strategija učenja otkrivanjem i rešavanja problema, metakognitivne strategije, različiti oblici iskustvenog učenja. Kroz rad na projektima u različitim ambijentima (prirodnog i socijalnog) okruženja, saradnjom sa roditeljima, lokalnom i širom zajednicom postiže se otvorenost, odgovoran odnos i ponašanje prema okruženju sa ciljem postizanja aktivnog odnosa učenika, razvoj kritičkog i konstruktivnog mišljenja i odgovornost prema sebi, prirodnoj i socijalnom okruženju. Stvaraju se veze između stečenog znanja u školi, sopstvenog iskustva i primene u svakodnevnom životu. Ambijentalni pristup u nastavi i neposredni kontakt i iskustvo sa predmetima saznanja se dopunjuje upotrebom savremene tehnologije (korišćenje multimedijalnih resursa i vizuelnih pomagala kako u nastavi tako i u razmeni informacija). Potrebno je uključivanje sredstava javnog informisanja, organizacije civilnog društva, instituta, istraživačkih i obrazovnih centara, udruženja u cilju korišćenja njihovog znanja i iskustva, resursa (fizički, ljudski, materijalni) i distribucijskih kanala.

Jedna od važnih kompetencija nastavnika je uspostavljanje saradnje sa lokalnim okruženjem kroz izvođenje nastavnih aktivnosti van učionice. Nastavnik ima složen zadatak da odabirom savremenih didaktičkih strategija za ostvarivanje ciljeva i zadataka nastavne teme osmišljava i kreira nastavne situacije u neformalnim vanučioničkim ambijentima u lokalnom okruženju. Kako bi se što bolje ostvarila veza između sadržaja programa i realnog života poželjno je, kad god je to moguće, da se učenicima omogući istraživanje problema koji se proučavaju u realnom (lokalnom) kontekstu kroz korišćenje problemsko-istraživačkog pristupa u nastavi. Preporučuje se upotreba modifikovanih predavanja (dobro strukturirano, sistematično i kratko predstavljanje najvažnijih elemenata teme/sadržaja), zatim različitih vrsta prezentacije, demonstracije, studije slučaja, simulacije, igranje uloga, debate, rad u malim grupama, rad na projektima, crtanje mape uma, okrugli sto. Uloga nastavnika je prevashodno u podsticanju učenika u nastavi na otkrivanje, istraživanje, doživljavanje, proučavanje, vrednovanje, kreiranje u procesu učenja čime im se omogućava samostalno upravljanje procesom učenja kako u učionici tako i van nje, da uvedu učenike u temu, predstave ključne pojmove sadržava i podstaknu ih na aktivnost koju zatim usmeravaju, prate i vrednuju.

Za svaku temu nastavnik treba da pripremi što više različitih materijala koji imaju funkciju podsticaja, motivisanja učenika za rad na njima. Pored materijala (filmovi, slike, priče, novinski tekstovi...), to mogu biti gostovanja stručnjaka za datu oblast ili poseta ustanovama. Izbor podsticaja treba da odgovara temi, uzrastu učenika i njihovim interesovanjima. Program se ne bazira na korišćenju udžbenika i didaktičkih materijala koji su specijalizovano za njih napravljeni, već se učenici podstiću da koriste što različitije izvore informacija i da imaju prema njima kritički odnos. Cilj je osnažiti učenike da razvijaju svoje kompetencije u radu sa podacima. Broj časova po temama i redosled tema nisu unapred definisani. Za svaku temu i nastavne jedinice, potrebno je formulisati ishode koji su refleksija ishoda za kraj razreda i indikatora međupredmetnih kompetencija, a sadrže specifičnosti vezane za konkretnu temu/problem.

OSTVARIVANjE NASTAVE I UČENjA

POLOŽAJ I ULOGA ČOVEKA U PRIRODI

Čovek ima dvostruku ulogu u prirodi, javlja se kao njen deo, ali i kao faktor koji utiče na nju i menja je. U prvim fazama razvoja ljudskog društva promene prirode pod uticajem čoveka svedene su na lokalnu sredinu. Sa razvojem društva promene prirode su sve dublje i trajnije, da bi danas dostigle globalne razmere. Te promene u prirodi nastaju pod uticajem posrednih ili neposrednih čovekovih aktivnosti i izazivaju odgovarajuće posledice. Tu spadaju: promene fizičkih uslova i izgleda životne sredine, promene sastava živog sveta, stvaranje novih obradivih površina, gajenje biljaka i životinja, unošenje novih vrsta u krajeve u kojima ih nije bilo, urbanizacija, industrijalizacija, zagađivanje životne sredine itd. Učenici u grupama kroz istraživačke zadatke analiziraju po jedan od uticaja čoveka na prirodnu sredinu kao i posledice tih uticaja na život ljudi. Takođe, mogu da prave promotivne

materijale koji se odnose na zaštitu i očuvanje prirode i da osmišljavaju različite aktivnosti vezane za tu svrhu.

PRIRODNA BOGATSTVA (RESURSI) I ODRŽIVO KORIŠĆENjE

Prirodni resursi mogu se definisati kao raznovrsna tela, materije i pojave koje čovek koristi za zadovoljavanje svojih potreba. Funkcionisanje savremenih društava u potpunosti zavisi od resursa čije su osnovne karakteristike neobnovljivost i iscrpljivost, pri čemu potreba za njima rapidno raste dok se njihove dostupne količine smanjuju. S obzirom na to, rešavanje pitanja nedostatka ovih resursa u budućnosti biće jedno od najvažnijih za čitavo čovečanstvo. Jedan od načina prevazilaženja datog problema je svakako održivi razvoj. On podrazumeva korišćenje resursa u okviru dugoročnih ograničenja planete uz maksimalno umanjivanje uticaja koji korišćenje jednog resursa može da ima na druge resurse, odnosno, korišćenje resursa od strane današnjih generacija na način koji neće ugroziti mogućnosti budućih generacija da raspolažu resursima. Stoga je insistiranje na efikasnom korišćenju resursa od suštinske važnosti za sprečavanje njihovog prekomernog korišćenja. Učenici se dele u dve grupe tako da jedna grupa radi istraživački zadatak vezan za prednosti i nedostatke korišćenja obnovljivih, a druga za korišćenje neobnovljivih izvora energije, a svoje rezultate prikazuju putem panoa, ppt i sl.

IZVORI I POSLEDICE ZAGAĐIVANJA ŽIVOTNE SREDINE

Zagađenje životne sredine jeste unošenje zagađujućih materija ili energije u životnu sredinu izazvano ljudskom delatnošću, ili prirodnim procesima koje ima ili može imati štetne posledice na kvalitet životne sredine i zdravlje ljudi. Zagađenje možemo podeliti na ono koje smanjuje kvantitet i ono koje smanjuje kvalitet životne sredine i prirodnih resursa. U prvu grupu spadaju: pojava kiselih kiša, hemijsko zagađenje voda, emisija gasova staklene bašte itd. U drugu grupu spadaju sva zagađenja koja smanjuju biodiverzitet, zdravlje živog sveta, kvalitet vazduha, vode i zemljišta itd. Zagađenje se još može podeliti prema komponentama životne sredine, prema načinu zagađivanja, prirodi zagađenja i zoni uticaja. Izvori zagađenja životne sredine mogu se podeliti prema sledećim kriterijumima: načinu postanka, mobilnosti, prostornoj raspodeli, itd. Zagađujuće materije se dele prema prirodi zagađujućih materija, prema mogućnosti smanjenja zagađenja i fizičkom stanju. Postojanje velikog broja različitih izvora zagađenja kao i velikog broja i vrsta zagađujućih materija, zahteva prepoznavanje, klasifikaciju i sistematizaciju vrsta i izvora zagađenja na jednoj teritoriji, odnosno državi. Iz tog razloga se sastavlja Integralni katastar zagađivača životne sredine, koji predstavlja registar sistematizovanih informacija i podataka o zagađivačima životne sredine. To je javna knjiga u kojoj se registruju sve vrste zagađivača sa podacima neophodnim za praćenje stanja, planiranje i projektovanje i preduzimanje mera za zaštitu životne sredine. Iz Integralnog katastra zagađivača Republike Srbije pronaći podatke o zagađenju životne sredine na lokalnom nivou i nakon toga obavezno sa učenicima razgovorati kako oni vide problem i što je još važnije, kako vide rešenje problema zagađenja. S obzirom na to da se kao globalne posledice zagađenja životne sredine izdvajaju efekat staklene bašte, kisele kiše, ozonske rupe, učenici u grupama putem panoa, stripa ili filma predstavljaju njihove uzroke.

BIODIVERZITET I GEODIVERZITET

Prema Konvenciji o biološkoj raznovrsnosti donetoj na Konferenciji UN o životnoj sredini i razvoju u Rio de Žaneiru 1992. godine, biodiverzitet je definisan kao „varijabilnost među živim organizmima, uključujući između ostalog kopnene, morske, i druge vodene ekosisteme čiji su oni deo; ovo uključuje diverzitet unutar vrsta, između vrsta i između ekosistema“. Geodiverzitet je geografska raznovrsnost predela koja je iskazana geološkom građom i morfološkim elementima i procesima. Osim stena, geomorfoloških oblika i zemljišta, u geodiverzitet se uključuju i razni hidrološki i klimatološki procesi, pod čijim uticajem se oni modifikuju. Pojave i oblici od izuzetnog značaja koji su izdvojeni iz geodiverziteta, čine geonasleđe, zbog čega se štite kao prirodna dobra. Tu spadaju geološke, geomorfološke, hidrološke, pedološke i posebne arheološke vrednosti koje su nastale u toku formiranja litosfere, njenog morfološkog ubličavanja i međuzavisnosti prirode i ljudskih kultura. Ukoliko postoji mogućnost trebalo bi organizovati posetu Zavodu za zaštitu prirode Srbije ili organizovati predavanja, prezentacije, kreativne radionice, eko-igraonice, prilagođena istraživanja na terenu, izlete u prirodna dobra, izložbe crteža i fotografija, projekcije filmova i slično, čime se kod

učenika razvija svest o vrednostima i značaju prirodnih resursa, njihovom očuvanju u cilju izgrađivanja znanja i veština ekološki aktivnih i odgovornih građana.

PRAĆENjE I VREDNOVANjE NASTAVE I UČENjA

Imajući u vidu koncept programa, ishode i kompetencije koje treba razviti, proces praćenja i vrednovanja učeničkih postignuća se temelji na celovitom (holističkom) pristupu i podsticanju individualnog razvoja i razvijanje svih potencijala učenika (kognitivni, afektivni i psihomotorički domen).

Nastavnik treba kontinuirano da prati napredak učenika, koji se ogleda u načinu na koji učenici učestvuju u aktivnostima, kako prikupljaju podatke, kako predviđaju posledice, kako kritički promišljaju, čime se rukovode u procesu donošenja odluka, kako komuniciraju. Vrednovanje učeničkih postignuća vrši se u skladu sa *Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju*, a uspeh se izražava opisno (*ističe se, dobar i zadovoljava*). Učenici svakako treba unapred da budu upoznati šta će se i na koji način pratiti i vrednovati. Učenik je aktivni subjekt u procesu učenja, vrednovanja i samovrednovanja sopstvenih postignuća. Sama priroda i koncepcija predmeta i potenciranje na aktivnom, projektnom i istraživačkom pristupu u sticanju učeničkih kompetencija naglašava formativno ocenjivanje. Ono se iskazuje kroz: opis postignuća učenika, opis angažovanja učenika u nastavi i preporuke za dalje napredovanje.

PRILOG 2.

Okvir slobodnih nastavnih aktivnosti

OPŠTE UPUTSTVO ZA OSTVARIVANJE SLOBODNIH NASTAVNIH AKTIVNOSTI OD PETOG DO OSMOG RAZREDA OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

Koncept i svrha slobodnih nastavnih aktivnosti

Slobodne nastavne aktivnosti (u daljem tekstu SNA), su deo plana nastave i učenja koji škola planira Školskim programom i Godišnjim planom rada. Učenici u svakom razredu, od petog do osmog, biraju jedan od tri programa SNA koji škola nudi što znači da će svaki učenik tokom drugog ciklusa osnovnog obrazovanja i vaspitanja pohađati četiri različita programa. Učenici i njihovi roditelji se pre izbora upoznaju sa ponuđenim programima na času odeljenjskog starešine, na roditeljskom sastanku, putem sajta škole, lifesta i dr. Odabrani programi SNA su za učenika obavezni a uspeh se izražava opisnom ocenom i ne utiče na opšti uspeh.

Iako se za neke SNA može napraviti prirodna veza sa odgovarajućim obaveznim predmetima ne treba ih posmatrati kao neku vrstu njihovog proširivanja ili produbljivanja. U njihovom ostvarivanju nastavnik se oslanja na učenička i školska i vanškolska znanja i iskustva. Programi SNA nisu namenjeni samo nekoj grupi učenika kao što su npr. učenici koji se spremaju za takmičenje ili im je potrebna dodatna podrška u učenju. Svrha SNA je da doprinesu ostvarivanju opštih ishoda obrazovanja i vaspitanja, razvijanju ključnih i opštih međupredmetnih kompetencija potrebnim za snalaženje u svakodnevnom životu. Osim toga, podrška su profesionalnom razvoju učenika koji na kraju osnovne škole donose važnu odluku o nastavku školovanja u kontekstu novog koncepta srednje škole u kojoj se polažu opšta i stručna matura. I na kraju, mada ne manje važno, SNA doprinose boljem upoznavanju učenika i njihovo saradnji, jer se ostvaruju u grupama sastavljenim od učenika iz različitih odeljenja.

Programi SNA sadrže cilj, kompetencije, ishode, teme, ključne pojmove sadržaja, uputstvo za didaktičko-metodičko ostvarivanje i ocenjivanje učenika. Pored šest programa koji su pripremljeni od strane Zavoda za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja i šest programa koja su pripremila stručna društva, škola može učenicima da ponudi i druge programe koje je samostalno pripremila po istom modelu, kao i programe izbornih predmeta koji su realizovani do donošenja novog plana i programa nastave i učenja (npr. *Narodna tradicija i Šah*).

Programi SNA koje je pripremio Zavod dati su u dve grupe. Prvu čine programi namenjeni učenicima 5. i 6. razreda, a drugu 7. i 8. U prvoj grupi su *Vežbanjem do zdravlja, Životne veštine i Medijska pismenost*, a u drugoj *Preduzetništvo, Moja životna sredina i Umetnost*. Stručna društva su za učenike 5. i 6. razreda pripremila *Domaćinstvo, Crtanje slikanje i vajanje, Čuvari prirode, Muzikom kroz život i Sačuvajmo našu planetu*, a za učenike 7. i 8. razreda *Filozofija sa decom*.

Način ostvarivanja programa i uloga nastavnika

Programi SNA su tako koncipirani da favorizuju aktivnost učenika, povezivanje njihovog školskog i vanškolskog iskustva, učenje putem rešavanja problema, saradnju i timski rad, kao i upotrebu savremenih tehnologija u obrazovne svrhe.

Svaki pojedinačni program SNA sadrži didaktičko-metodičko uputstvo koje, zajedno sa ovim opštim uputstvom, daje kompletну sliku o prirodi konkretnog programa i njegovom ostvarivanju.

Programi SNA realizuju se kombinovanjem različitih tehnika rada sa učenicima, kao što su: prezentacije, demonstracije, studije slučaja, simulacije, igranje uloga, debate, rad u malim grupama, rad na projektima, gledanje i analiza video priloga, kreativne radionice, rad u grupi na platformama za učenje, povezivanje sa vršnjacima iz drugih škola ili država, gostovanja stručnjaka, učenje u drugim ustanovama, posete raznim dešavanjima, uključivanje u akcije... Potencira se samostalnost učenika u aktivnom načinu učenja, a uloga nastavnika je prevashodno u tome da uvedu učenike u temu, predstave im ključne pojmove sadržaja i podstaknu ih na aktivnost koju zatim usmeravaju, prate i vrednuju. Ukoliko je potrebno može se koristiti modifikovano kratko predavanje koje drži nastavnik ili učenik.

Zbog prirode programa i činjenice da se u svakom razredu pohađaju drugačije SNA uvođenje učenika u temu je izuzetno važno. Nastavnik treba kratko da predstavi svaku temu koristeći raznovrsne materijale koje je unapred pripremio/la (filmovi, slike, priče, novinski tekstovi...), a koji imaju funkciju motivisanja učenika. Izbor podsticaja treba da odgovara ne samo temi već i uzrastu učenika. Dobar uvodni materijal se prepoznaje po tome što je kod učenika izazvao radozonalost, potrebu da o tome razgovaraju, postavljaju pitanja, istražuju, predlažu...

Koncept SNA ne bazira se na korišćenju udžbenika koji su posebno za njih pripremljeni. Naprotiv, učenici se podstiču da koriste što različitije izvore informacija i da prema njima imaju kritički odnos. Cilj je jačati učenike da se oslanjaju na sopstvene snage, da razvijaju kompetencije za rad sa podacima. Iako se очekuje da će se učenici u velikoj meri oslanjati na internet kao brz i lako dostupan izvor informacija, treba ih ohrabrivati da koriste i druge izvore kao što su knjige, stare fotografije, intervjui i dr.

Praćenje, vrednovanje i ocenjivanje

U skladu sa članom 61. *Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju i Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju* (član 7), SNA se opisno ocenjuju (istiće se, dobar i zadovoljava), a ocena ne ulazi u opšti uspeh učenika. To podrazumeva da nastavnik kontinuirano prati aktivnosti učenika i njihov napredak u dostizanju ishoda i razvoju kompetencija.

Imajući u vidu koncept programa SNA, ishode i kompetencije koje treba ostvariti, odnosno razviti, proces praćenja i vrednovanja učeničkih postignuća ostvaruje se na različite načine. Učenici treba unapred da budu upoznati šta će se i na koji način pratiti i vrednovati.

Nastavnici mogu da pripreme materijale koje će koristiti za procenjivanje znanja, veština, stavova, pre i nakon obrade neke tematske celine radi objektivnosti utvrđivanja učeničkog napretka. Mogu se koristiti i prezentacije učenika, produkti njihovog rada, pisanje eseja ili rezultati na tematskim kvizovima.

Tokom školske godine nastavnik pratiti i vrednuje i druge pokazatelje napretka kao što su npr. način na koji učenik učestvuje u aktivnostima, kako prikuplja podatke, kako brani svoje stavove. Posebno pouzdani pokazatelji su kvalitet postavljenih pitanja, sposobnost da se nađe veza među pojavama,

navede primer, promeni mišljenje u kontaktu sa argumentima, razlikuju činjenice od interpretacije, izvede zaključak, prihvati drugačije mišljenje, primeni naučeno, predvide posledice, daju kreativna rešenja. Takođe, nastavnik prati i vrednuje kako učenici međusobno sarađuju, kako rešavaju sukobe mišljenja, kako jedni drugima pomažu, da li ispoljavaju inicijativu, kako prevazilaze teškoće, da li pokazuju kritičko mišljenje ili kriticizam, koliko su kreativni.

PROGRAMI SLOBODNIH NASTAVNIH AKTIVNOSTI KOJE JE PRIPREMOV ZAVOD ZA UNAPREĐIVANJE OBRAZOVANJA I VASPITANJA

ŠESTI RAZRED

ŽIVOTNE VEŠTINE

Cilj učenja slobodne nastavne aktivnosti *Životne veštine* je da učenik ovlada znanjima, razvije veštine i formira stavove koji će mu omogućiti da bolje razume različite životne situacije i izazove, poveća kapacitet da na odgovoran način brine o sebi, drugima i okolini i ponaša se u skladu sa kulturom bezbednosti.

Razred Godišnji fond	Peti ili šesti 36	
OPŠTE MEĐUPREDMETNE KOMPETENCIJE	ISHODI	TEME i
Odgovoran odnos prema zdravlju	Na kraju programa učenik će biti u stanju da: – na odgovoran način brine o sebi i okolini i pomaže drugima u nevolji;	ključni pojmovi sadržaja programa VEŠTINE ZNAČAJNE ZA UČENjE, RAD I DRUŠTVENI ŽIVOT
Kompetencija za celoživotno učenje	– pronalazi relevantne i pouzdane izvore informacija od značaja za snalaženje u svakodnevnim i vanrednim životnim situacijama;	Veštine kritičkog mišljenja, rešavanja problema, donošenja odluka.
Saradnja	– kritički promišlja i donosi odluke uvažavajući kontekst situacije, procenu posledica i najbolji interes za sebe, druge i okolinu;	Organizacione veštine i veštine upravljanja vremenom.
Rešavanje problema	– jasno izrazi sopstvene misli i osećanja, sa pažnjom sluša sagovornika i komunicira sa drugima na konstruktivan način;	Socio-emocionalne veštine: saradnja, komunikacija, asertivnost, rešavanje sukoba, prepoznavanje sopstvenih i tuđih emocija, prevazilaženje stresa.
Odgovorno učešće u demokratskom društvu	– sarađuje sa članovima grupe kojoj pripada i odupre se pritisku grupe na asertivan način;	VEŠTINE ZNAČAJNE ZA IZGRADNJU KULTURE BEZBEDNOSTI
Rad sa podacima i informacijama	– organizuje svoje svakodnevne aktivnosti na produktivan način;	Kultura bezbednosti i nadležnosti za smanjenje rizika od katastrofa.
Digitalna kompetencija		
Komunikacija		
Odgovoran odnos prema okolini		

– prepozna opasnosti i adekvatno reaguje; – razlikuje rizično od preventivnog i bezbednog postupanja pre, tokom i nakon elementarne nepogode; – tumači znakove opasnosti, posebno EOR i postupa u skladu sa uputstvima nadležnih službi; – proceni sopstvene mogućnosti i ograničenja u rešavanju problema i potraži odgovarajuću pomoć kad proceni da situacija prevaziđa njegove mogućnosti; – povezuje informacije od relevantnih institucija sa potencijalnim rizicima i pravilnim Prva pomoć reagovanjem u kriznim situacijama; – obrazloži značaj solidarnosti sa ljudima u nevolji; – argumentuje značaj kulture bezbednosti i pružanja prve pomoći; – iskaže afirmativni stav o ljudima koji su aktivisti Crvenog krsta; – navede koje nadležan za određene vanredne situacije i simulira poziv hitnim službama; – dovede u vezu zaštitu životne sredine sa klimatskim promenama i kulturom bezbednosti; – razlikuje bezbedno, nebezbedno i rizično ponašanje u saobraćaju i primenjuje mere zaštite prilikom vožnje različitim prevoznim sredstvima;	Klimatske promene i zaštita životne sredine u kontekstu kulture bezbednosti. Opšta bezbednost: bezbednost u saobraćaju; znaci opasnosti i upozorenja (zračenje, biološka opasnost, EOS – eksplozivni ostaci rata, zapaljivo, hemijski proizvodi). Plan komunikacije i evakuacije u slučaju nesreće. Elementarne nepogode: požari, zemljotresi, poplave, ekstremni meteorološki uslovi. Bezbednost na vodi.

- nabroji pravila kojih se treba pridržavati u komunikaciji tokom nesreće, navede sadržaj torbe za slučaj nesreće, postupa prema planu evakuacije i komunikacije;
- nabroji i objasni mere za ublažavanje i smanjenja rizika od zemljotresa, požara, poplava i ekstremnih meteoroloških uslova;
- razlikuje bezbedna od nebezbednih kupališta, objasni ulogu spasioca, postupa u skladu sa pravilima ponašanja na kupalištima i demonstrira postupak samopomoći u slučaju grča mišića u vodi;
- navede principe i demonstrira pružanje prve pomoći na izabranom primeru.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program slobodne nastavne aktivnosti *Životne veštine*, kao i druge SNA, doprinosi ostvarivanju opštih ishoda obrazovanja i vaspitanja i razvoju ključnih i međupredmetnih kompetencija sa fokusom na pripremu učenika za izazove svakodnevnog života. Oslonac za ostvarivanje programa predstavlja opšte uputstvo koje se odnosi na sve SNA, kao i ovo koje izražava specifičnosti programa *Životne veštine*.

PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program sadrži dve tematske celine. Prva se odnosi na veštine koje Svetska zdravstvena organizacija identificuje kao neophodne za uspešan i zdrav život i koje imaju veliku primenu u različitim životnim situacijama od oblasti školovanja, sveta rada do života u zajednici i uspostavljanja odnosa sa drugim ljudima. Druga tema se odnosi na veštine koje dolaze do izražaja u vanrednim životnim situacijama kao što su poplave, požari, ekstremni klimatski uslovi ili saobraćajne nezgode. Fokus ove teme je izgradnja kulture bezbednosti.

Svaka tema se obrađuje u toku jednog polugodišta s tim što nastavnik ima slobodu da unutar njih planira na koji način i sa koliko časova će pojedine ključne pojmove sadržaja obrađivati. Dubinu i širinu obrade nekog sadržaja prevashodno određuju ishodi dati u programu, kao i uzrast učenika. Imajući u vidu fond časova, da bi se dostigli očekivani ishodi, prednost dobijaju materijali i aktivnosti koji omogućavaju da se istovremeno radi na više ključnih pojmovima. To je moguće ne samo za sadržaje unutar jedne teme već se mogu praviti veze i između tema, npr. kada se u obradi sadržaja koji se odnosi na požar od učenika traži da koriste veštine kritičkog mišljenja, rešavanja problema, donošenja odluka, komunikacije, saradnje, prevazilaženje stresa, što je sadržaj prve teme.

Ovako koncipiran program odgovor je na procenu da današnjim učenicima i pored brojnih predmeta koje izučavaju u osnovnoj školi nedostaju još neka znanja i posebno neke veštine za uspešan svakodnevni život prepun izazova i opasnosti. Naravno, priprema za život velikim delom pripada porodičnom vaspitanju, ali to ne oslobađa školu odgovornosti da jača učenike u tom smislu.

Da bi se planirani ishodi ostvarili, važan je ne samo sadržaj, već i način na koji se on obrađuje. Zato rad sa učenicima treba da bude raznovrstan, podsticajan i da se oslanja na školsko i vanškolsko iskustvo učenika. Mogućnosti su velike od modifikovanih mini predavanja koje mogu držati i nastavnici i učenici, preko različitih prezentacija, demonstracija, simulacija, do igranja uloga, studije slučaja, tribina, posete odgovarajućim ustanovama i gostovanje stručnjaka.

Sadržaji iz programa mogu se dovesti u vezu sa onim što su učenici učili ili uče u drugim predmetima i izbornim programima. Ta veza najizraženija je sa programima *Geografije* u petom razredu, gde postoje sadržaji koji se odnose na zemljotrese, poplave i klimatske uslove; *Fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* u kojem se nalaze sadržaji o značaju razvoja fizičkih sposobnosti za snalaženje u vanrednim situacijama (zemljotres, požari, poplave), pružanju prve pomoći i planiranju dnevnih aktivnosti; *Biologije* u šestom razredu gde postoji sadržaj koji se odnosi na prvu pomoći i ponašanje u skladu sa klimatskim parametrima; *Tehnike i tehnologije* gde je bezbednost saobraćaja jedna od tema. Osim toga, postoje književna dela koja su predviđena programom *Srpskog jezika*, a mogu pomoći u razumevanju ponašanja čoveka u različitim životnim situacijama (npr. posledice pogrešnih odluka, problemi u komunikaciji, ponašanje čoveka u stresu). Ovaj program se odlično nadovezuje na program *Građanskog vaspitanja* u prvom ciklusu jer se u trećem razredu obrađuje tematska celina *Snaga uzajamne pomoći* čiji su ključni pojmovi solidarnost, volontiranje, Crveni krst.

OSTVARIVANjE NASTAVE I UČENjA

VEŠTINE ZNAČAJNE ZA UČENjE, RAD I DRUŠTVENI ŽIVOT

U okviru ove teme sadržaji su podeljeni u tri celine. Prva se odnosi na grupu veština koje bi se mogle nazvati kognitivne, drugu grupu čine organizacione, a treću socijalno-emocionalne. Ova podela je programski neophodna, iako u svakodnevnom životu sve te veštine su međusobno povezane i združeno određuju naše ponašanje i efekte koje izazivaju. Zato već u procesu uvođenja u temu treba izabrati primere na kojima će učenici sagledati složenost različitih životnih situacija i neophodnost korišćenja različitih veština da bi se postigao željeni cilj kao što su sagledavanje stvari iz različite perspektive, procena posledica odluka, razlikovanje bitnog od manje bitnog, ili hitnog od manje hitnog, planiranje... U praksi su se pokazale kao vrlo efikasne vežbe gde se koristi tehnika studije slučaja i to baš onih negativnih gde je osoba donela pogrešne odluke, nije kritički promišljala niti planirala, nije imala uvid u sopstvene prioritete, nije prepoznala sopstvene i tuđe emocije... Da bi došli do pravilnog uvida učenike treba „voditi“ kroz primer pomoću niza pitanja, što je ujedno i početak rada na kritičkom mišljenju.

Kritičko mišljenje je okosnica prve grupe veština u okviru ove teme. To je neophodna veština jer živimo u civilizaciji koju karakteriše hiperprodukcija informacija što često deluje ometajuće na proces mišljenja, rešavanja problema, donošenje odluka. Zato je važno da učenici razlikuju činjenice od prepostavki i neistina, odnosno da se pitaju da li je nešto tačno ili ne, ko donosi te informacije i kako ih argumentuje, da li postoje i drugačije perspektive i da budu osetljivi na nelogičnosti, nedostatak dokaza i manipulaciju. Kada hoćemo da razvijemo kritičko mišljenje kod učenika, mi zapravo želimo da oni razmišljaju svojom glavom i da dolaze samostalno do zaključaka na osnovu proverenih podataka, da posmatraju stvari iz različitih perspektiva uvažavajući kontekst, da imaju uvid u odnos deo-celina, da dovode u vezu uzrok i posledicu i da imaju uvid u tok sopstvenog mišljenja. U toku rada na ovom sadržaju učenicima treba da bude jasna razlika između kritičkog mišljenja i kriticizma.

Najmoćniji način za razvoj kritičkog mišljenja kod učenika jeste postavljati im pitanja, negovati atmosferu u kojoj se odgovori mogu slobodno dati, bez kvalifikacije i zahtevati od njih da nešto brane ili napadaju (tehnika za i protiv). Evo nekih pitanja koje nastavnik može postaviti učenicima: Zašto to misliš? Ako bi se ... dogodilo, kako bi...to bilo? Možeš li to da objasniš? Daj mi primer za to. Kako to možemo da dokažemo? Kako si došao/la do tog zaključka? Ko to tvrdi i na osnovu čega? Kako to izgleda posmatrano iz drugog ugla? Samo ovih nekoliko pitanja dovoljno je za analizu informacija koje su dostupne u medijima i na društvenim mrežama što će pokazati učenicima koliko ima netačnosti, proizvoljnosti i manipulacije podacima kojima smo izloženi.

Veština kritičkog mišljenja je direktno povezana sa veštinom rešavanja problema. Učenici na uzrastu od 11 do 13 godina često bivaju zavedeni pojavnim aspektom neke situacije i ne uspevaju da prepoznaju šta je glavni problem, šta je tu bitno, hitno pa samim tim umanjuju mogućnost da ga na

pravi način reše. Zato treba koristiti vežbe za prepoznavanje problema. Nastavnik treba da izabere situaciju u kojoj je problem blizak učenicima, npr. tuča učenika u dvorištu škole. To je pogodan primer jer se može posmatrati iz različitih perspektiva (učenika, dežurnog nastavnika, odeljenskog starešine, roditelja), što ima više mogućnosti za rešavanje i što je najvažnije ima više nivoa problema (odnos prema dežurnom nastavniku, međusobni odnos učenika, poštovanje pravila ponašanja...). Više o kritičkom mišljenju i rešavanju problema može se naći na sajtu <https://www.britishcouncil.rs/programmes/education/>.

Donošenje odluka je, takođe, veština potrebna svakodnevno, u različitim životnim situacijama, ali je posebno važna u onim gde donošenje odluka ima velike i dugoročne posledice, kao što su npr. odabir srednje škole. I ova veština direktno je povezana sa kritičkim mišljenjem i rešavanjem problema. Sa učenicima treba organizovati aktivnosti koje će im pomoći da razumeju taj proces, na koji način se odluke donose, kroz koje faze se prolazi, koje su prepreke donošenju odluka i kako ne treba donositi odluke. Više o tome može se naći na sajtu <https://poslovi.infostud.com/saveti/Donosenje-odluka-Kako-izabratid-najbolju-mogucnost/223>.

Organizacione veštine se prirodno nadovezuju na prethodne ključne pojmove sadržaja i imaju vrlo široku primenu u svemu što učenik trenutno radi i šta će raditi u budućnosti. Dobro razvijenu ovu veštinu prepoznajemo po tome što osoba: sistematično prikuplja, klasificiše i čuva potrebne informacije; određuje prioritete u radu; efikasno upravlja vremenom; poštuje rokove; planira (kratkoročno i dugoročno) svoj rad; poštuje procedure; ima inicijativu u rešavanju problema; uredno vodi evidenciju o svom radu.

Postoje velike mogućnosti da se sa učenicima radi na razvijanju organizacionih veština. Za te potrebe mogu se koristiti duhovite mini lekcije iz knjige Jasminke Petrović i Ane Pešikan „Sve o (ne)učenju: Kako postati i ostati glup (u 39 lekcija)“. Tu se mogu naći primeri o tome kako planirati učenje na času i kod kuće, u koje vreme i na kom mestu, kako kombinovati različite sadržaje, povezivati gradivo, lakše zapamtiti, voditi računa o potrebnom materijalu i uslovima za rad, ukloniti moguće ometače, kako rasporediti učenje, od čega početi...

Kako učenici ne bi došli do pogrešnog zaključka da su organizacione veštine važne samo za učenje, treba vežbati i na primerima iz drugih segmenta njihovog života. U nastavku je dat primer jedne takve vežbe.

Nastavnik čita tekst „Učenici 8. razreda jedne osnovne škole želeti su da poslednji nastavni dan obeleže žurkom u dvorištu škole. Grupa osmaka je sredinom maja anketirala učenike 8. razreda i nakon što su utvrdili broj zainteresovanih i na koji način žele da obeleže taj dan (uz muziku koju bi puštao di-džej), saopštili su svoju ideju odeljenskim starešinama. Kada su sa starešinama utvrdili pravila ponašanja na tom događaju (koja su se odnosila na održavanje reda i udaljavanje onih koji taj red remete, kao i na zabranu upotrebe alkohola i pirotehnike), predstavnici osmaka su, sa svojim odeljenskim starešinama, zakazali razgovor sa direktorom škole radi dobijanja dozvole za organizaciju jednog takvog događaja. Direktor je, nakon što su mu predstavili svoju inicijativu, dozvolio da se događaj organizuje u vreme kada nema nastave i u prisustvu odeljenskih starešina. Od učenika je očekivao da mu do sledeće nedelje saopšte termin kada će žurka početi i završiti se, koji broj učenika će biti prisutan, ko će biti zadužen za muziku, a ko za održavanje reda. Pošto su ispoštovali sve uslove, žurka u dvorištu škole održana je u predviđenom terminu u lepotu raspoloženju i bez ikakvih problema“. Nakon čitanja teksta nastavnik postavlja učenicima pitanja kako bi došli do uvida koji su ključni elementi organizacije ovakvog velikog događaja. Moguća pitanja su: Kada su učenici počeli sa organizacijom žurke? Koje su informacije učenici prikupili pre nego što su dobili dozvolu za organizaciju žurke? O kojim prioritetima su morali da vode računa da bi organizovali žurku? Koja su zaduženja morali da planiraju i kojih pravila ponašanja i procedura da se pridržavaju? Da li je osmacima bilo svejedno kada će se žurka održati? Da li su ispoštovali rokove koje im je dao direktor i koja su sami odredili? Šta su bile njihove mogućnosti, a šta ograničenja? Kome su se sve učenici obratili da bi žurka bila odobrena i održana?

Nakon razgovora učenici se dele u grupe gde će svaka od njih dobiti neki posao koji treba da obavi. Zadatak grupa je da naprave plan rada u kojem će navesti koje informacije je potrebno prikupiti, kome će se obratiti, kojih prioriteta će se držati, kako procenjuju sopstvene mogućnosti i ograničenja, kakva će im biti dinamika rada i rokovi, koji resursi su im potrebeni (materijalni i ljudski) i kako će do njih doći,

kakvu će podelu rada napraviti, kako će voditi evidenciju. Kao pomoć u radu nastavnik može da napravi neku vrstu formulara sa ključnim elementima organizacije posla i upravljanja vremenom koji će biti „vodič” učenicima u ovoj vežbi.

Radi povezivanja organizacionih sa veštinama kritičkog mišljenja, donošenja odluka i rešavanja problema, dobrodoše su i vežbe za prepoznavanje prioriteta (šta ja zaista želim, koje su moje potrebe u vezi sa tim, šta osećam...), i za sagledavanje sopstvenih jakih i slabih strana u konkretnoj situaciji (SWOT analiza). Za uzrast učenika petog i šestog razreda prikladno je takvu vežbu raditi na zadatu temu kao što su kako do boljih ocena ili kako postići bolje rezultate u sportu, muzičkoj školi i sl. Više o tome može se naći na <https://poslovi.infostud.com/saveti/Kako-da-prepoznate-prioritete-i-planirate-u-skladu-sa-njima/361>.

Treći ključni pojam sadržaja u prvoj temi odnosi se na socio-emocionalne veštine, koje zajedno sa kognitivnim i organizacionim veštinama značajno doprinose da osoba bude uspešna i zadovoljna. Škola i porodica su mesto intenzivne socijalne i emocionalne interakcije i samim tim veliki „prostor” za nastanak konflikata i izloženosti pritiscima. Zato Svetska zdravstvena organizacija veliku pažnju poklanja razvoju socijalnih veština, pre svega komunikaciji, rešavanju konflikata, zatim upravljanju emocijama i prevazilaženju stresa.

Rad na ovim veštinama zahteva veći oprez nego što je to slučaj kod kognitivnih i organizacionih, te treba izbegavati vežbe gde bi se učenici mogli osetiti neugodno ili ugroženo. Za te potrebe pogodne su dramske radionice jer se realizuju u *kao da situacijama*.

Sa učenicima treba raditi na prepoznavanju sopstvenih i tuđi osećanja i vezi koja postoji sa rešavanjem problema i donošenjem odluka. Radi sagledavanja situacije iz drugog ugla i razumevanja tuđih osećanja može se koristiti radionica iz knjige „Učionice dobre volje” po imenu „Kad stanem u tuđe cipele”.

Rad na veštini komuniciranja pruža velike mogućnosti i učenici obično u njima rado učestvuju. Kao podsticaj za razgovor može se koristiti neki od brojnih klipova. Za uzrast učenika u 5. i 6. razredu posebno je pogodan animirani film „Most” dostupan na linku <https://www.youtube.com/watch?v=P1900TBJ7q8&index=13&list=PLcp-zjbR-kZ7a5WU63KCheDY8234SUPgr&t=0s>. Očekivani ishod rada je da učenici razlikuju konstruktivnu komunikaciju od one koja to nije i da povezuju nastanak i razrešenje konflikta sa načinom na koji se komunicira. Kod konflikata može se raditi na tzv. neutralnim ali i ličnim ukoliko postoje učenici koji su spremni da to podele sa grupom. Sve aktivnosti treba da vode unapređivanju veštine učenika da aktivno slušaju i da biraju reči koje koriste u komunikaciji. Za te potrebe pogodna je radionica „Kako nas drugi slušaju” ili „Može li se sukob rešiti” iz „Učionice dobre volje” kao i spot MUP-a RS „Biraj reči hejt spreči” koji je dostupan na sledećem linku <https://www.youtube.com/watch?v=eHW23wa7Sgc>

U okviru ovog ključnog pojma učenici treba da se upoznaju, na osnovnom nivou, šta je asertivnost i kako se odupreti pritisku, posebno vršnjaka. Nije potrebno da učenici koriste reč asertivnost ali je potrebno da imaju veština da se bore za svoja prava i interesu na način koji druge ne ugrožava. U cilju osvešćivanja mehanizma putem kojih okruženje, naročito vršnjačka grupa, utiču na pojedince i njihovo ponašanje može se realizovati i radionica, takođe iz „Učionice dobre volje”, pod nazivom „Nagovorili su me...”.

Po svom sadržaju pored navedenih knjiga pogodne su i sledeće: *Moj planer ličnog razvoja – PlanUM*, A. Šarović Atanasovski; *Od sutra ne odgovlačim! (Ali stvarno!)*, P. Espeland, E. Verdik; *Tvoj dan bez stresa*, H. Beker; *Konflikti i šta sa njima*, D. Plut, LJ. Marinković.

VEŠTINE ZNAČAJNE ZA IZGRADNJU KULTURE BEZBEDNOSTI

Za uvođenje učenika u temu treba koristiti materijale koji na realističan način prikazuju koliko su neke situacije opasne. Treba kombinovati materijale koji govore o lokalnim, regionalnim i globalnim događajima. Nastavnik ih može naći na platformi Crvenog krsta Srbije www.sigurnijeskoleivrtici.rs <http://p531995.mittwaldserver.info> i na sajtu Sektora za vanredne situacije Ministarstva unutrašnjih poslova <http://prezentacije.mup.gov.rs/svs/>. Nakon toga učenicima treba obezbediti da iskažu svoje

misli i osećanja u vezi sa onim što su videli. Ukoliko među učenicima ima onih koji su nešto od toga i lično doživeli (npr. poplava, požar), a žele to da podele sa grupom, treba ih uključiti u aktivnost vodeći računa da to ne bude za njih neprijatno.

U okviru ove tematske celine sadržaji su dati u sedam ključnih pojmljiva. Počinje se sa pojmom kultura bezbednosti i ko o tome treba da brine u skladu sa izjavom koju je dao Nelson Mendela. On je rekao da se sigurnost i bezbednost ne dešavaju sami od sebe, već su rezultat kolektivnog odgovora i društvenog ulaganja. Katastrofe, odnosno elementarne nepogode i tehničko-tehnološke nesreće, ne možemo uvek da predvidimo i mogu nas zadesiti bilo kada, bilo gde. Nesreće ne pogađaju na isti način sve sredine, ali ono što je zajedničko za sve nesreće jeste da stariji i deca predstavljaju posebno osetljive grupe. Istraživanja u svetu su pokazala da naučeni pravilni postupci kojih treba da se pridržavamo u situacijama izbjeganja neke elementarne nepogode predstavljaju razliku između života i smrti. Zato je jako bitno da u najranijem dobu počnemo da stičemo znanja i veštine za pravilno preventivno i reaktivno ponašanje pre, tokom i nakon različitih elementarnih nepogoda i drugih opasnosti, koje nam ostaju za ceo život. Aktivnosti treba da budu usmerene na usvajanje znanja i razvoj veština o bezbednosnim postupanjima, kao i da emotivno jačaju učenike da budu prisibni u takvima situacijama i spremni da primene stečena znanja i veštine.

Pored sticanja znanja i razvoja veština kod učenika koji pohađaju ovu slobodnu nastavnu aktivnost moguće je kao rezultat rada na časovima pripremiti neke materijale koji će doprineti podizanju kulture bezbednosti škole, kao što su npr. pravljenje informativnog kutka za smanjenje rizika od katastrofa gde bi bili posteri ili prezentacije o pravilima ponašanja tokom različitih elementarnih nepogoda, spisak telefona hitnih službi i sl.

Za rad na prvom ključnom pojmu sadržaja ove teme može se koristiti film „Naš svet, naši izazovi“ <https://www.youtube.com/watch?v=zhYMCs6TqQE> koji prikazuje izazove sa kojima se današnji svet suočava (klimatske promene, elementarne nepogode). Cilj je da učenici razumeju zašto je bitno da svaki građanin poseduje veštine za delovanje pre, tokom i nakon što se nesreća dogodi i da nauče koje institucije i organizacije služe građanima u zaštiti bezbednosti (Vatrogasci spasioci, Policija, Vojska, Crveni krst, Civilna zaštita i druga udruženja i organizacije od interesa za zaštitu i spasavanje). U cilju prepoznavanja snaga sistema za smanjenje rizika od katastrofa u Republici Srbiji, kako je zvaničan izraz za njih, nastavnik može uputiti učenike da na svom lokalnu istraže (rad u parovima ili maloj grupi) gde se nalaze te službe, koje poslove obavljaju, odnosno za šta su nadležne, koliko ljudi zapošljavaju, kakvu opremu koriste i sl. Osim toga, može se organizovati gostovanje osobe koja brine o bezbednosti građana ili realizovati radionica „Nacrtaj/napravi svoj grb“ koja se nalazi u Nacionalnom katalogu resursa za sigurnije škole i vrtiće koji je pripremljen od strane Crvenog krsta Srbije. Kada učenici budu ovladali osnovnim znanjima o kulturi bezbednosti i snagama sistema za smanjenje rizika od katastrofa može se sprovesti još jedna aktivnost. Učenici mogu napraviti nekoliko pitanja iz te oblasti pomoću kojih bi utvrdili koliko njihovi roditelji o tome znaju.

Drugi ključni pojam sadržaja odnosi se na zaštitu životne sredine i klimatske promene. Mnoge katastrofe (požari, poplave, zračenje, ekstremni meteorološki uslovi...), direktno proizilaze iz lošeg odnosa čoveka prema životnoj sredini. U radu sa učenicima može se koristiti animirani film MAN dostupan na linku <https://www.youtube.com/watch?v=WfGMYdalCIU>, ili neki drugi film o klimatskim promenama i njenim posledicama na čovečanstvo. Posle gledanja takvih filmova obavezno je sa učenicima razgovarati kako oni vide problem i, što je još važnije, kako vide rešenje. U toku razgovora upoznati učenike sa prognozama naučnika u vezi sa klimatskim promenama, pružiti im konkretnе podatke i njihov izvor. Pozvati se na ono što učenici već znaju o ovom problemu, što su učili u drugim predmetima, što su saznali iz medija.

U cilju podsticanja učenika na akciju za smanjenje klimatskih promena i zaštitu životne sredine nastavnik može realizovati radionicu „Zaštiti svet“ koja je namenjena i za starije osnovce, a pripremljena je od strane Crvenog krsta Srbije i nalazi se u Nacionalnom katalogu resursa za sigurnije škole i vrtiće. Takođe, može se uspostaviti saradnja sa lokalnim preduzećem koje je odgovorno za odvoženje otpada, postavljanje ili pravljenje kanti za reciklažu ili razvrstavanje otpada. Učenici treba da se upoznaju kako rade takva preduzeća, koje probleme imaju i u kom pravcu očekuju da će se pitanje otpada, koga je sve više, rešiti. Radi jačanja lične odgovornosti mogu se napraviti ček liste stvari kojih učenici treba da se pridržavaju kako bi dali doprinos smanjenju posledica klimatskih

promena. Ček liste trebalo bi proveravati periodično kako bi se utvrdilo u kojoj meri se učenici pridržavaju pravila.

Treći ključni pojam sadržaja odnosi se na opštu bezbednost, koja obuhvata pravilno postupanje u svakodnevnim aktivnostima, pri učestvovanju u saobraćaju, pri pozivanju hitnih službi, kad se uoče osnovni znaci opasnosti koji obaveštavaju ili upozoravaju na određenu opasnost (hemiska opasnost, biološka opasnost, opasnost od požara, zapaljiva materija, eksplozivni ostaci rata – EOR). U okvir ovog sadržaja učenici treba da ovladaju komunikacijom sa hitnim službama jer nije dovoljno samo znati koga treba pozvati, već toj službi treba dati što više relevantnih informacija kako bi mogle efikasno da deluju. Tabela ispod pogodna je za rad sa učenicima posebno pri korišćenju tehnike igranje uloga.

Pre poziva hitne službe trebalo bi da:	Kada pozoveš hitnu službu treba da se:
<ul style="list-style-type: none">– proceniš mesto nezgode;– osiguraš sopstvenu bezbednost i bezbednost ostalih prisutnih;– proceniš stanje unesrećenih i utvrдиš da li je nekome život ozbiljno ugrožen;– proveriš da li je osoba svesna, da li diše, da li jako – koliko je ljudi ugroženo; krvari, da li sme da se pomera;– pružiš mere neodložne pomoći;– osloboдиš disajne puteve, primeniš mere oživljavanja, zaustaviš krvarenje.	<ul style="list-style-type: none">– predstaviš i kažeš:– šta se dogodilo;– kada se dogodilo;– kakva vrsta nesreće se desila;– koliko je ljudi povređeno, njihove povrede i preduzete mere;– gde se nesreća desila;– da li opasnost i dalje postoji;– ostaviš kontakt telefon– sačekaš operatera da ti kaže kako dalje da postupaš.

Sledeći ključni pojam sadržaja odnosi se na plan komunikacije i evakuacije. Plan evakuacije članova domaćinstva ili zajednice pomoći će svakom članu domaćinstva/zajednici da se evakuše iz svog doma u situacijama koje to zahtevaju na najsigurniji način i što je brže moguće. Planom evakuacije su unapred definisani putevi kretanja i konačno zborni mesto, odnosno mesto koje je bezbedno za prikupljanje svih evakuisanih. Plan komunikacije u slučaju nesreće služi za olakšavanje komunikacije i održavanje kontakta sa članovima domaćinstva, kao i prosleđivanje bitnih informacija. Dobar plan komunikacije pomoći će nam da smanjimo paniku, rizik i potencijalne posledice nesreće. U radu na ovom sadržaju mogu poslužiti primeri gde je panika ljudi dovele do smrtnih ishoda. Da bi učenici shvatili kako se takve situacije predupređuju, zajedno sa nastavnikom mogu da pripreme nacrt plana evakuacije i komunikacije iz učionice do bezbednog mesta, uvežbaju evakuaciju učenika iz škole, navedu sadržaj torbe u slučaju nesreće. Može se koristiti animirani film na engleskom jeziku koji će učenici uz malu pomoć nastavnika lako pratiti a dostupan je na sajtu <https://www.youtube.com/watch?v=UmiGvOha7As>.

Više o pripremi porodičnog plana reagovanja u slučaju nesreće može se naći na sajtovima <https://www.youtube.com/watch?v=kE3XAwR412I> i <https://www.youtube.com/watch?v=hs2prs9xVk8>.

Osim toga, nastavnik može realizovati sa učenicima neke od radionica (Napravi svoj plan, Spreman/na za pokret, Svi za jednog, jedan za sve) koje se, takođe, nalaze u Nacionalnom katalogu resursa za sigurnije škole i vrtiće.

Sledeći ključni pojam sadržaja odnosi se na elementarne nepogode i to na požar, zemljotres, poplavu i ekstremne meteorološke uslove. Ovi sadržaji su, u odnosu na prethodne, bliži učenicima, jer su neki od njih, ili od članova njihovih porodica, imali i lična iskustva. Međutim, to ne znači da znaju kako se treba pravilno ponašati u takvim situacijama, te je, pored sticanja znanja, važno raditi na razvoju veština.

Što se tiče zemljotresa, učenici treba da ovladaju pravilima ponašanja i pronalaženjem bezbednog mesta. U radu se može koristiti radionica „Sigurna mesta u zatvorenom prostoru/školi/vrtiću”, koja se nalazi u Nacionalnom katalogu resursa za sigurnije škole i vrtiće. Učenicima se može preporučiti, ukoliko žele, da pogledaju neki od filmova sa tematikom zemljotresa i da na času razmene utiske.

Za uvođenje učenika u sadržaj koji se odnosi na požar, nastavnik može koristiti različite materijale (slike, filmove, novinske članke, statističke podatke o požarima u svetu i našoj zemlji...), a može organizovati gostovanje vatrogasaca ili posetu najbližoj vatrogasnoj stanici. Učenicima bi bio interesantan i razgovor sa osobom koja je imala lično iskustvo sa požarom i želi da ga podeli sa drugima. U Nacionalnom katalogu resursa za sigurnije škole i vrtiće nalazi se prigodna radionica „Požarni trougao”. Učenici treba da budu upoznati sa karakteristikama požara na otvorenom i u kući, kao i sa pravilnim načinom ponašanja u takvim situacijama. Više o šumskim požarima nalazi se na sajtu https://www.youtube.com/watch?v=_bNLtjHG9dM.

Rad na poplavama može započeti snimkom bujičnih poplava u istočnoj Srbiji, dostupnom na sajtu <https://www.youtube.com/watch?v=T5fWhc-adVkJ> koji nikoga neće ostaviti ravnodušnim. Zatim se može realizovati radionica „Udarne vesti” koja se nalazi u Nacionalnom katalogu resursa za sigurnije škole i vrtiće. Kao i kod drugih elementarnih nepogoda, učenici treba da budu upoznati sa koracima kojih se treba pridržavati u slučaju najave poplave i u slučaju poplave. Za te potrebe može se koristiti animirani film dostupan na sajtu <https://www.youtube.com/watch?v=43M5mZuzHF8>. Ukoliko je u sredini gde žive učenici bilo skoro poplava, može se odvojiti vreme za razmenu iskustava i analizu pogrešnih reakcija i njihovih posledica.

Ključni pojam sadržaja koji se odnosi na ekstremne meteorološke uslove učenicima se lako može približiti navođenjem nekih podataka na globalnom, regionalnom i lokalnom nivou. Mogu se pronaći atraktivne priče i zanimljivosti, kao što je ona da je u srednjovekovnoj Evropi, zbog munja, jedno od najopasnijih „zanimanja” bilo zvonar u crkvi. Samo u Francuskoj su od 1753. godine do 1786. godine gromovi 386 puta udarili u crkvene tornjeve, pri čemu su nastradala 103 zvonara, zbog čega je zakonom bilo zabranjeno oglašavanje crkvenih zvona u toku grmljavine. Uz priču može se koristiti prikaz munja u realnom vremenu na sajtu <https://euweather.eu/radar.php?en>. Interesantan je i podatak da je najveći grad pao u Bangladešu 1986. godine. Težina pojedinih ledenih kugli bila je čak 13,6 kilograma. Prilikom ove nepogode poginulo je pet ljudi, a povređeno oko 225. Nastavnik treba da se potradi da pronađe ono što je u toj sredini relevantan podatak u vezi elementarnih nepogoda. Npr. o snežnim nanosima na koridoru 10 u Srbiji 2014. godine učenici mogu da pogledaju na sajtu <https://www.youtube.com/watch?v=hYFPfvFiOcM>, a o aktivnostima Crvenog krsta u spašavanju ljudi iz smetova na <https://www.youtube.com/watch?v=Xo5YHa0VqNw>.

Bezbednost na vodi je dobila mesto u ovoj temi zato što još uvek veliki broj ljudi strada utapanjem. Procene su da se godišnje u svetu utopi oko 320.000 ljudi. Republika Srbija spada u zemlje sa prosečnim brojem utapanja tokom godine, ali su to takođe velike nepotrebne žrtve. Za uvođenje u pojam mogu se koristiti materijali dostupni na linkovima:

<https://www.youtube.com/watch?v=HesWX4CAWnY> i <https://www.youtube.com/watch?v=B3Vmuaib0> gde je prikazana aktivnost Crvenog krsta Srbije u oblasti spasilaštva na vodi. Nastavnik može realizovati i radionicu „Pravila ponašanja na kupalištu” koja se nalazi u Nacionalnom katalogu resursa za sigurnije škole i vrtiće. U radu na ovom sadržaju najviše treba koristiti primere iz lokalne sredine gde učenici žive sa fokusom na razlikovanje bezbednih i nebezbednih kupališta, razumevanje uloge spasioca i upoznavanje sa načinima pružanja samopomoći u situacijama grča mišića. Posebnu

pažnju treba posvetiti razgovoru o rasprostranjenom ubeđenju da dobri plivači ne mogu doći u situaciju da budu u opasnosti na vodi, što nije tačno.

Rad na ovoj temi prirodno se završava sadržajem koji se odnosi na Prvu pomoć. Cilj je razvoj pozitivnog stava prema pružanju pomoći ljudima u nevolji, sticanje znanja o osnovnim principima prve pomoći, o osnovnim sredstvima za pružanje prve pomoći kao i ovladavanje nekim osnovnim veštinama primereno uzrastu učenika i broju časova koji se mogu odvojiti za vežbanje. U Nacionalnom katalogu nastavnik može naći radionice i za ovaj ključni pojam. U radu na ovom sadržaju treba se oslanjati na znanja o građi i funkciji ljudskog organizma koja su učenici stekli iz biologije. Uz prvu pomoć povezuju se pojmovi samopomoći i uzajamne pomoći. Učenici treba da se upoznaju na koji način mogu postati volonteri Crvenog krsta i učestvovati u pružanju Prve pomoći, kao i takmičiti se.

PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Imajući u vidu koncept programa, ishode i kompetencije koje treba razviti, proces praćenja i vrednovanja učeničkih postignuća ne može se zasnovati na klasičnim individualnim usmenim i pisanim proverama. Umesto toga, nastavnik treba kontinuirano da prati napredak učenika, koji se ogleda u načinu na koji učenici učestvuju u aktivnostima, kako prikupljaju podatke, kako predviđaju posledice, kako kritički promišljaju, čime se rukovode u procesu donošenja odluka, kako komuniciraju. U skladu sa ishodima, tamo gde se očekuje znanje ili neka veština prikladno je da se to proveri u formi kviza, ulaznih i izlaznih testova, prezentacije, pisanja eseja i dr. Vrednovanje učeničkih postignuća vrši se u skladu sa *Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju*, a uspeh se izražava opisno (*istiće se, dobar i zadovoljava*). Učenici svakako treba unapred da budu upoznati šta će se i na koji način pratiti i vrednovati.

MEDIJSKA PISMENOST

Cilj učenja slobodne nastavne aktivnosti *Medijska pismenost* je da podstakne razvoj medijske kulture učenika i doprinese jačanju sposobnosti razumevanja, dekonstrukcije i kreiranja medijskih sadržaja, koje će učeniku pomoći za dalji kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj u savremenom medijacentričnom okruženju.

Razred	Peti ili šesti	
Godišnji fond časova	36	
OPŠTE MEĐUPREDMETNE KOMPETENCIJE	ISHODI	TEME i ključni pojmovi sadržaja
Kompetencija za celoživotno učenje	Na kraju programa učenik će biti u stanju da: – identifikuje/proceni komunikacijski proces u odnosu mediji – publika (korisnici);	POJAM I FUNKCIJE MEDIJA I Mediji i publika (korisnici).
Komunikacija	– razlikuje tradicionalne i nove medije poredeći načine plasiranja poruka;	Tradicionalni mediji (štampa, radio, televizija, film) i novi mediji (internet).
Rad sa podacima	– uporedi osnovne osobenosti različitih medija i izvodi zaključke o funkcijama medija;	Uloga i mesto medija u savremenom društvu.
Digitalna kompetencija		
Rešavanje problema		
Saradnja		

Odgovorno učešće u demokratskom društvu	– opše i analizira svoje medijske navike;	Medijske navike (<i>Moj medijski dan</i>).
Odgovoran odnos prema zdravlju	– razlikuje medijske sadržaje od stvarnosti, identificujući ih kao konstrukte stvarnosti;	DEKONSTRUKCIJA I KONSTRUKCIJA MEDIJSKE PORUKE
Odgovoran odnos prema okolini	– dekonstruiše jednostavnije primere medijskih poruka;	Medijski sadržaji kao konstrukti stvarnosti.
Estetička kompetencija	– odgovorno kreira jednostavnije medijske sadržaje.	Dekonstrukcija i konstrukcija medijskih poruka.
Preduzimljivost i orientacija ka preduzetništvu	– kritički vrednuje oglašavanje u različitim medijskim sadržajima i prepoznaje profit kao osnovni cilj; – navodi primere manipulacije u medijskim sadržajima kojima se podstiču kupovina i potrošnja, određena osećanja, vrednosti i stavovi potrošača. – razlikuje funkcije i mogućnosti mobilnih digitalnih platformi; – identificuje nedostatke i prednosti mobilnog telefona kao uređaja za komuniciranje, informisanje i zabavu; – prepoznaje svrhu i način funkcionisanja pretraživača „na mreži“ i aggregatora sadržaja; – vrednuje i razvrstava jednostavnije primere informacija sa interneta prema izvorima iz kojeg potiču, deleći ih na pouzdane i nepouzdane;	Komercijalni medijski sadržaji u različitim medijima (reklame, skrivene poruke namenjene plasiraju određenih ideja, sadržaja i životnih stilova). Profit kao cilj oglašavanja. ticaj medijskih sadržaja na osećanja, vrednosti i ponašanje publike – kupovinu i potrošnju.
	– prepoznaje rizično ponašanje na društvenim mrežama.	MEDIJSKI SADRŽAJI NA MOBILNIM DIGITALNIM PLATFORMAMA I PRETRAŽIVANJE NA INTERNETU Komunikacija u digitalnom okruženju. Pouzdanost i verodostojnost informacija na internetu. Pretraživači „na mreži“ i aggregatori sadržaja. Vrednovanje i selekcija dostupnih informacija.

Personalizovana pretraga na

Guglu.

Analiza aplikacija na mobilnom telefonu.

Zavisnost od mobilnih telefona.

UPUTSTVO ZA METODIČKO-DIDAKTIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program slobodne nastavne aktivnosti *Medijska pismenost* doprinosi ostvarivanju opštih ishoda drugog ciklusa obrazovanja i vaspitanja, kao i razvoju ključnih i međupredmetnih kompetencija. Oslonac za ostvarivanje programa predstavljaju opšte uputstvo koje se odnosi na sve SNA, kao i ovo koje izražava specifičnosti programa *Medijska pismenost*.

PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program se oslanja na kompetencije razvijene u prvom ciklusu obrazovanja i vaspitanja, teme i aktivnosti izbornog programa *Građansko vaspitanje* u prethodnim razredima, kao i na bogato vanškolsko iskustvo učenika i nastavnika sa medijima.

Program *Medijska pismenost* obuhvata četiri tematske oblasti. Usled uvažavanja metodičkog principa postupnosti, navedene oblasti obavezuju utvrđeni redosled kada je reč o prve dve teme iz programa (*Pojam medija i njihove funkcije* i *Dekonstrukcija i konstrukcija medijske poruke*), a preostale dve teme nastavnik može obraditi i drugim redosledom, u skladu sa mogućnostima i interesovanjima učenika, kao i tehničkim mogućnostima i opremljenošću didaktičkim sredstvima.

Osnovni zadatak nastavnika koji ostvaruje ovaj program je da podstiče interesovanje učenika za analitički pristup medijskim sadržajima i razvija odgovorno ponašanje učenika prilikom kreiranja i objavljivanja medijskih poruka putem društvenih mreža i telefonskih aplikacija.

OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Moć medija stoji u činjenici da su mediji danas kreatori društvene i individualne stvarnosti. Mediji mogu dati značaj običnim ljudima i običnim događajima, uticati na stvaranje društvene istorije. Mesto i uloga medija u globalnoj kulturi s početka 21. veka zahteva novi pristup učenju, usklađen sa velikim medijskim i tehnološkim promenama. Nova epoha podrazumeva sposobnost kritičke percepcije moćnih slika multimedijalne kulture, razumevanje njihovog značenja, kao i razvijenu veština komunikacije i produkovanja medijskih poruka. Kulturni kontekst savremene epohe uslovio je pojavu *medijske pismenosti*, uže oblasti obrazovanja o medijima i za medije, koja ima esencijalni značaj za aktivno učešće u građanskom društvu u novom milenijumu.

Bogato svakodnevno iskustvo učenika sa medijima, pre svega putem društvenih mreža i aplikacija na mobilnim telefonima, odličan su resurs za njihovo upoznavanje sa temama i ciljevima programa. U procesu ostvarivanja nastave posebno se podstiču:

1) **interaktivnost**, koja se potvrđuje u dogovaranju nastavnika i učenika o dinamici i načinima realizacije tema, inicijativi i aktivnom učešću učenika u aktivnostima, predlaganju ilustrativno-demonstrativnih didaktičkih sredstava, poput medijskih sadržaja koje učenici svakodnevno prate na internetu i sl.;

2) **rad u grupama** kao oblik rada koji podstiče razvoj kompetencije za komunikaciju i saradnju, značajne za razumevanje fenomena medija;

3) **kreativnost**, koja se razvija kroz stvaralački odnos prema medijima i aktivnosti konstrukcije medijskih poruka, nadovezane na aktivnosti dekonstrukcije medijskih sadržaja i

4) **projektna nastava**, koja omogućava sintezu istraživačkog i stvaralačkog pristupa medijima, jačanje saradnje, inicijative i preduzetničkih mogućnosti učenika.

Uvodne aktivnosti mogu biti zasnovane na razgovoru o ličnim iskustvima sa medijima – praćenjem, kreiranjem, objavljuvanjem i deljenjem svojih medijskih sadržaja i sadržaja koje su kreirali drugi. Pored upoznavanja učenika sa osnovnim temama predmeta, cilj aktivnosti je i sticanje uvida u medijske navike učenika, interesovanja, vrednosti, kao i odnos prema medijima.

Pitanja za vođeni razgovor trebalo bi da budu podsticajna za brzo i aktivno uključivanje svih učenika u temu. Vođeni razgovor možete započeti ovako:

- Koliko ste u ovom trenutku udaljeni od svog mobilnog telefona?
- U kojim situacijama ne nosite sa sobom mobilni?
- Koji je vaš rekord u razdvojenosti od telefona? Koliko sati/dana je to trajalo? Kako ste se tada osećali? Šta vam je najviše nedostajalo?
- Ko je od vas doživeo da mu privremeno oduzimanje telefona bude kazna koju su izrekli roditelji?
- Kome je od vas kupovina novog mobilnog telefona bila nagrada ili poklon za rođendan/odličan uspeh/plasman na takmičenju?
- Razmislite koje sadržaje najradije pratite na telefonu. Šta pratite na Jutjubu? Koje video-igrice igrate? Ko igrat će s vama?
- Koje reči najčešće ukucavate u pretrazi na internetu?
- Koliko vam internet pomaže u dobijanju informacija?
- Kako se informišete? Šta čitate/gledate/slušate?
- Kako se informišu vaše bake i deke? Kako se informišu vaši roditelji? Hajde da ukrstimo izvore i načine informisanja! Neka se vaši roditelji i bake i deke informišu na način na koji vi radite, a vi na njihov omiljeni način informisanja! Zamislite jedan takav dan! Zašto vam je takva situacija smešna? Kako bi izgledao život vaših baka i deka da provode jednak broj sati dnevno kao vi, gledajući u displej telefona? Šta bi na taj način propustili? Šta vi propuštate, a šta dobijate provodeći toliko vremena uz medije? Razmislite.
- Neka svako na listu papira napiše tri informacije koje mu prvo padnu na pamet, a koje je danas saznao putem radija, televizije, novina ili interneta! Zašto je tako teško setiti se samo tri informacije iz medija? Koliko ste ih danas pročitali, čuli, videli? Šta zaključujemo – koliko smo svakodnevno u kontaktu sa medijima?
- Kao što nam je sposobnost čitanja i pisanja slova (*alfanumerička pismenost*) omogućila da pročitamo sve informacije koje ste naveli, *medijska pismenost* će nam pomoći da sve što smo pročitali, čuli i videli, **u potpunosti razumemo**. Da bismo u tome uspeli, potrebno je da razvijemo neke posebne sposobnosti.

Razgovor je jedna od najstarijih i najsnažnijih čovekovih potreba, koja potiče iz čovekove želje da komunicira i gradi veze sa drugim ljudima. Vežbe zamišljanja deo su stvaralačkog odnosa prema nastavi i imaju višestruku ulogu – osim što opuštaju učenike i podstiču na izlaganje sopstvenih ideja i osećanja, istovremeno grade i poverenje prema nastavniku i drugim učenicima, kao i pozitivan odnos prema nastavi uopšte. Na kraju vođenog razgovora, nastavnik na pristupačan način predstavlja

učenicima teme kojima će se u okviru programa baviti i aktivnosti koje planira, najavljujući učenicima mogućnost da i sami učestvuju u predlaganju načina obrade, aktivnosti, zadataka, kao i didaktičkih sredstava.

POJAM I FUNKCIJE MEDIJA

Ključni značaj za razvijanje medijske pismenosti pojedinca imaju bazična znanja o načinima funkcionalisanja medija. Od nastavnika se očekuje da učenike podstakne na sticanje osnovnih znanja o medijima, koja će biti polazište za sve buduće aktivnosti iz medijske pismenosti. Zbog toga je važno usmeriti nastavne aktivnosti koje prate ovu temu ka sledećim zaključcima učenika:

- medijski sadržaji se razmenjuju putem medija, koji se dele na tradicionalne ili stare (štampa, radio, televizija, film) i digitalne (one za koje je potreban internet);
- osnovne funkcije medija su da informišu javnost, obrazuju i šire kulturne vrednosti, ali i da je zabave;
- mediji imaju važnu ulogu u kreiranju stavova društva o raznim pojavama i ljudima.

Aktivnosti mogu da podrazumevaju kolektivnu analizu medijskih navika učenika i samovrednovanje, upisivanjem u odgovarajuću tabelu svog izbora medija i medijskog sadržaja, kao i vremena utrošenog uz medije u toku jednog dana. Aktivnost ima za cilj da učenicima pomogne u sticanju uvida u sopstvene medijske navike i utrošeno vreme uz medije.

DEKONSTRUKCIJA I KONSTRUKCIJA MEDIJSKE PORUKE

Ostvarivanjem nastavnih aktivnosti u okviru ove teme, pristupa se ključnim pitanjima medijske pismenosti. Sve nastavne aktivnosti trebalo bi da vode ka sledećim zaključcima učenika:

- medijski sadržaji nisu stvarnost, već *konstrukt stvarnosti* – prikaz stvarnosti koji je neko sa određenim ciljem osmislio;
- taj prikaz stvarnosti može biti blizak istini ili daleko od nje;
- medijske sadržaje ne razumeju svi primaoci na isti način;
- svi medijski sadržaji imaju ciljnu grupu (publiku) kojoj su namenjeni, što određuje njihova izražajna sredstva, oblik, način na koji su upućeni publici itd.;
- medijski sadržaji se stalno moraju preispitivati i proveravati.

Za obradu teme odgovarajuća aktivnost je analiza novinskog teksta ili drugog medijskog sadržaja (TV ili radio-emisije, sadržaja sa Jutjuba i sl.). Poželjno je da učenici individualno ili grupno odaberu određeni medijski sadržaj i pripreme ga za čas. Vođeni od strane nastavnika, učenici na primeru odabranog medijskog sadržaja odgovaraju na pitanja ključna za dekonstrukciju medijske poruke, u formi koja je usklađena sa njihovim kognitivnim mogućnostima u tom uzrastu:

- Ko je osmislio i uputio ovaj medijski sadržaj publici? Ko je ta osoba/grupa ljudi?
- Koja sredstva su upotrebljena da bi se privukla moja pažnja? Što ste u tom medijskom sadržaju odmah uočili?
- Na koji način će ljudi drugačiji od mene razumeti istu medijsku poruku? Kako bi je razumeli moji roditelji, a kako moji najstariji članovi šire porodice?
- Zašto je ta poruka poslata? Šta se njenim upućivanjem postiglo?

- Kako su predstavljeni događaji, prostor i ljudi? Šta je predstavljeno kao posebno lepo/ružno, a šta nije pomenuto, a moglo je da bude? Kakav način života se ovom medijskom porukom predstavlja kao bolji od drugih?

Metodički je poželjno svaku kritičku analizu i dekonstrukciju medijskih sadržaja zaokružiti aktivnostima konstrukcije medijskih poruka. Takve aktivnosti obuhvataju grupno ili individualno kreiranje medijskih sadržaja na osnovu stečenog znanja o dekonstrukciji medijskih poruka. Zadaci za učenike kao početni korak podrazumevaju jasno definisanje cilja poruke i publike kojoj se obraćaju.

OGLAŠAVANJE

Ovu temu nastavnici mogu da obrade na različite načine: razgovorom, planiranim aktivnostima, malim istraživačkim zadacima. Ključno je utvrditi koliko su učenici izloženi reklamnim porukama. Može se početi pitanjima:

- Gde najčešće srećete reklamne poruke?
- Da li u školi ili na putu od kuće do škole srećete poruke koje nešto oglašavaju?
- Da li uočavate poruke na predmetima u učionici (sveske, olovke, flašice vode, odeća, obuća...?)
- Na koji način reklame privlače pažnju?

Moguće je realizovati mali projekat – analiza televizijske reklame. Učenike je moguće podeliti na grupe gde će jedna ustanoviti koji se proizvodi najčešće reklamiraju, druga koliko informacija zaista možemo dobiti gledajući reklamu, a treća koliko je u reklamama zastupljena maštva, a koliko stvarnost.

Moguće je uraditi i „domaći zadatak”: Na putu od kuće do škole zabeleži reklame koje primećuješ i pokušaj da odgovoriš na pitanja:

- Gde se reklama nalazi?
- Šta reklamira oglas?
- Da li se u tvojoj porodici koristi taj proizvod?
- Da li misliš da ove reklame imaju nekakav uticaj na tebe?
- Na koji način možeš da se suprotstaviš osećanju uskraćenosti? (Šta iz nematerijalnog sveta može da zameni potrebu za reklamiranim proizvodom?)

Važno je da učenici shvate razliku između idealne slike koje reklama pruža (prodaja ideje i fantazije) i stvarnog života. Takođe, moguće je razgovarati sa učenicima da li postoji nešto nematerijalno što će nadomestiti osećanje uskraćenosti ako neki proizvod nemamo.

MEDIJSKI SADRŽAJI NA MOBILNIM DIGITALNIM PLATFORMAMA I PRETRAŽIVANJE NA INTERNETU

Ovu temu nastavnici mogu da obrade sa učenicima kroz razgovor i istraživačke zadatke. Poželjno je da otvorenim pitanjima podstaknu diskusiju o tome koje mobilne digitalne platforme učenici poznaju i kako ih koriste. Učenici mogu da govore o tome zašto su im korisne i zanimljive – razmena informacija sa vršnjacima, dogovaranje, druženje. Poželjno je da se razvije razgovor o tome da li mobilne digitalne platforme mogu da budu od koristi za procese učenja, da li su im nešto značile u periodu pandemije kada se nije išlo svaki dan u školu. Drugi deo diskusije treba da ide u pravcu uočavanja negativnih strana mobilnih digitalnih platformi. Nastavnici mogu da postave pitanje koliko vremena provode na platformama a koliko u neposrednom druženju. Šta im pričinjava veću radost –

kada se druže i razmenjuju poruke na platformama ili kada se vide i razgovaraju, igraju se, bave se sportom ili nekom drugom aktivnosti. Potrebno je pokrenuti i pitanja zavisnosti od mobilnih digitalnih platformi, tako da učenici najpre osveste taj pojam, razumeju šta znači a onda promisle o svom korišćenju platformi, vremenu koje tu provode. Sa učenicima treba razgovarati i o tome da li na platformama stupaju u kontakt samo sa vršnjacima koje poznaju ili i sa nepoznatim osobama. Pitati ih da li znaju kakvi rizici postoje ako prihvataju za prijatelje osobe koje inače ne poznaju, da li znaju šta su to lažni profili, skrenuti pažnju da nikako ne treba da pristaju da razmenjuju fotografije ili da se nalaze uživo sa osobama koje su upoznali na digitalnim platformama.

Učenici treba da usvoje stav da nisu sve informacije koje dobijaju sa interneta pouzdane/verodostojne. Koji god pretraživač ili agregator da izaberu, važno je da razumeju da pretraživanje pojmove i prikupljanje podataka u digitalnom okruženju mora da bude povezano sa razgraničenjem objektivnih i proverenih činjenica od netačnih informacija, ličnih stavova, predrasuda i dezinformacija. Na ponuđene rezultate u pretragama mogu uticati različiti uticaji kao i algoritmi koji se oslanjaju na ponašanje korisnika uređaja u digitalnom okruženju. Uvodna vežba stoga može biti određeni pojam koji će nastavnik izabrati, a učenici „pretražiti“ na svojim uređajima (kompjuterima ili telefonima). Ukoliko su u prilici da uporede rezultate, uvideće da su dobili različite izvore.

Pitanja mogu biti:

1. Koje pretraživače ili agregatore sadržaja koristite najčešće i zbog čega?
2. Do kojih vrsta informacija dolazite?
3. Da li je uvek moguće naći autora sadržaja i informacija?
4. Da li i kako proveravate informacije do kojih ste došli putem onlajn pretraživača?

Primer za zadatak:

Nastavnik deli učenike u grupe od tri do pet članova. Svaka grupa koristi drugi pretraživač (Gugl, Jahu, Bing) i na različitom uređaju – školskom računaru, svom mobilnom telefonu, laptopu... Svima se zadaju isti pojmove za pretraživanje. Na sledećem času svaka grupa predstavlja prvih deset rezultata pretrage.

1. Koji rezultati su uvek navedeni prvi? Kako su označeni, da li je jasno naznačeno da su u pitanju sponzorisani, plaćeni rezultati?
2. Da li se tim rezultatima veruje manje ili više od ostalih koji nisu sponzorisani?

Suština je da učenici razumeju da pretraživači mogu favorizovati određene sadržaje (plaćene u odnosu na besplatne; poželjnije od manje poželjnih, a da se primenjuju i algoritmi koji otkrivaju lično ponašanje u digitalnom okruženju). Stoga je važno da se dobijene informacije provere u verodostojnim izvorima (udžbenicima, enciklopedijama, rečnicima...).

PRAĆENjE I VREDNOVANjE NASTAVE I UČENjA

Imajući u vidu koncept programa, ishode i kompetencije koje treba razviti, proces praćenja i vrednovanja učeničkih postignuća ne može se zasnovati na klasičnim individualnim usmenim i pisanim proverama. Umesto toga, nastavnik treba kontinuirano da prati napredak učenika, koji se ogleda u načinu na koji učenici učestvuju u aktivnostima, kako prikupljaju podatke, kako brane svoje stavove, kako argumentuju, evaluiraju, dokumentuju itd. Postignuća učenika se, dakle, prate i vrednuju formativno: tokom celog procesa.

Posebno pouzdani pokazatelji su kvalitet postavljenih pitanja, sposobnost da se nađe veza među pojavama, navede primer, promeni mišljenje u kontaktu sa argumentima, razlikuju činjenice od interpretacija, izvede zaključak, prihvati drugačije mišljenje, promeni naučeno, predvide posledice,

daju kreativna rešenja. Takođe, nastavnik prati i vrednuje kako učenici međusobno sarađuju, kako rešavaju sukobe mišljenja, kako jedni drugima pomažu, da li ispoljavaju inicijativu, kako prevazilaze teškoće, da li pokazuju kritičko mišljenje ili kriticizam, koliko su kreativni. Za neke sadržaje prikladni su i drugi načini provere napredovanja kao što su npr. kvizovi ili ulazni i izlazni testovi kako bi se utvrdili efekti rada na nivou znanja, veština, stavova. Vrednovanje učeničkih postignuća vrši se u skladu sa *Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju*. Učenici svakako treba unapred da budu upoznati šta će se i na koji način pratiti i vrednovati. Prilikom svakog vrednovanja postignuća potrebno je učeniku dati povratnu informaciju koja pomaže da razume greške i poboljša svoj rezultat i učenje.

VEŽBANjem DO ZDRAVLJA

Cilj učenja slobodne nastavne aktivnosti *Vežbanjem do zdravlja* je da učenik ovlađa znanjima, razvije veštine i formira stavove i vrednosti od značaja za odgovoran odnos prema sopstvenom zdravlju, fizičkom vežbanju i zdravim životnim navikama.

Razred Godišnji fond	Peti ili šesti 36 časova	
OPŠTE MEĐUPREDMETNE KOMPETENCIJE <ul style="list-style-type: none"> – Kompetencija za celoživotno učenje – Komunikacija – Rad sa podacima i informacijama – Digitalna kompetencija – Rešavanje problema – Saradnja – Odgovoran odnos prema zdravlju – Odgovoran odnos prema okolini – Odgovorno učešće u demokratskom društvu 	ISHODI <p>Na kraju programa učenik će biti u stanju da:</p> <ul style="list-style-type: none"> – definiše pojam zdravlja, razlikuje fizičko, mentalno i socijalno zdravlje i obrazlaže uticaj vežbanja na zdravlje; – uporedi specifičnosti vežbanja u sportu i van sporta; – razlikuje pravilno od nepravilnog vežbanja i planira sopstvene fizičke aktivnosti u skladu sa potrebama, mogućnostima i interesovanjima; – ima uvid u sopstvene razloge vežbanja i istrajava u vežbanju; – prepozna situacije u kojima ne sme da vežba; – prepozna uticaj različitih vežbanja na fizički izgled i zdravlje; – poveže pozitivan i negativan uticaj vežbanja na imunitet; 	TEME i ključni pojmovi sadržaja <p>VEŽBANJE, ZDRAVLJE I ŽIVOTNA SREDINA</p> <p>Pojam i vrste zdravlja, načini njegovog praćenja i čuvanja.</p> <p>Uticaj vežbanja na zdravlje, rast i razvoj. Ljudsko telo i vežbanje – kosti, zglobovi, mišići.</p> <p>Specifičnosti vežbanja u i van sporta.</p> <p>Pravilno i nepravilno vežbanje.</p> <p>Motivacija za vežbanje i faktori koji utiču na odustajanje.</p> <p>Kada ne treba vežbati.</p> <p>Vežbanje i imunitet.</p> <p>Značaj vežbanja na čistom vazduhu.</p> <p>Vežbanje i očuvanje životne sredine.</p>

<ul style="list-style-type: none"> – poštuje ekološka pravila u sredini gde vežba; – pravilno postupa u pružanju prve pomoći pri povredama u vežbanju; – kritički vrednuje ideale fizičkog izgleda koji se nameću kao i načine za njihovo dostizanje; – koristi pouzdane izvore informacija o uticaju ishrane i vežbanja na zdravlje i fizički izgled; – razlikuje dobro od lošeg držanja tela i koriguje sopstveno držanje tela; – prepozna rizike gojaznosti i mršavosti; – navede principe pravilne ishrane i primenjuje ih u svom svakodnevnom životu; – kritički se odnosi prema reklamiranim proizvodima životnih namirница; – argumentovano diskutuje o fizičkim aktivnostima i načinu ishrane i rizicima neodgovarajućih dijeta; – dovede u vezu vežbanje sa pravima deteta; – argumentuje značaj vežbanja posle bolesti i nekih povreda; – poštuje potrebe i mogućnosti različitih učesnika u vežbanju i navede primere ravnopravnosti i neravnopravnosti u sportu; – preferira fizičke aktivnosti na svežem vazduhu sa drugom 	<p>Povrede pri vežbanju i prva pomoć.</p> <p>ISHRANA I VEŽBANJE</p> <p>Ishrana kao izvor energije.</p> <p>Karakteristike osnovnih životnih namirница važnih za vežbanje.</p> <p>Gojaznost i mršavost – rizici i komplikacije.</p> <p>Kako i gde se informišemo o zdravom načinu ishrane. Proizvodi koji se reklamiraju, a treba ih izbegavati.</p> <p>Različite vrste dijeta i njihovi pozitivni i negativni efekti.</p> <p>Pravilna ishrana pre i posle vežbanja.</p> <p>VEŽBANJE I FIZIČKI IZGLED</p> <p>Ideal fizičkog izgleda nekad i sad.</p> <p>Pravilno držanje tela i fizički izgled.</p> <p>Preterana upotreba digitalnih tehnologija i posledice na zdravlje i fizički izgled.</p> <p>Uticaj vežbanja i zdravih načina života na fizički izgled.</p> <p>U VEŽBANJU JEDNAKI</p> <p>Ostvarivanje prava deteta na rast, razvoj, zdravlje, igru i druženje kroz vežbanje prilagođeno mogućnostima i potrebama.</p> <p>Dostupnost opreme i prostora za vežbanje.</p>
--	--

<p>decom u odnosu na sedenje kod kuće za kompjuterom.</p>	<p>Rodna (ne)ravnopravnost u vežbanju i sportu.</p>
	<p>Vežbanje posle bolesti i povreda.</p>
	<p>Značaj vežbanja za osobe sa smetnjama u razvoju i invaliditetom i sportovi prilagođeni njihovim mogućnostima.</p>

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Koncept slobodne nastavne aktivnosti *Vežbanjem do zdravlja* pripremljen je u skladu sa *Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* u kome se navodi kao jedan od ciljeva razvijanje i praktikovanje zdravih životnih stilova, svesti o važnosti sopstvenog zdravlja i bezbednosti, potrebe negovanja i razvoja fizičkih sposobnosti, kao i opšta međupredmetna kompetencija odgovoran odnos prema zdravlju.

Istraživanja sprovedena na školskoj populaciji pokazala su da učenici nemaju dovoljno fizičke aktivnosti, posebno na svežem vazduhu i da se često nepravilno hrane. Učenici u 5. i 6. razredu su u uzrastu kada formiraju odnos prema vežbanju i potrebno je da dobiju širi kontekst fizičkog vežbanja koje se ne povezuje samo sa sportom već sa pravom na razvoj i zdravlje.

Oslonac za ostvarivanje programa predstavljaju opšte uputstvo koje se odnosi na sve SNA, kao i ovo koje izražava specifičnosti programa *Vežbanjem do zdravlja*.

PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program se prirodno nadovezuje na sadržaj programa predmeta *Fizičko i zdravstveno vaspitanje* i ne zahteva poseban prostor i opremu. Uvidom u ishode može se videti da je fokus programa na vežbanju kao vrednosti, sticanju relevantnih znanja o vežbanju, zdravlju i ishrani, kao i razvoju pozitivnih stavova koji će doprineti da učenik samostalno, bez prisile odraslih, bira da se hrani pravilno i umesto sedenja u zatvorenom prostoru za kompjuterom izađe napolje i fizički bude aktivan sa svojim vršnjacima.

Nastavnik planira način na koji će realizovati program, kao i broj časova za svaku od četiri teme. Broj časova po temama ne mora da bude isti, a podrazumeva se da neke aktivnosti svojim sadržajem i ishodima kojima vode mogu pripadati različitim temama. Zahtevi pisanja programa su takvi da se teme prikazuju odvojeno ali u svakodnevnom životu dati sadržaji su međusobno povezani pa sami tim prednost u planiranju treba dati onim aktivnostima koje izražavaju integriranost vežbanja, zdravlja, ishrane, fizičkog izgleda, životne sredine.

Nastavnik se unapred priprema za časove tako što bira podsticaje kojima će učenike uvesti u temu i ključne pojmove sadržaja i izazvati njihovu radoznalost da o tome pričaju, postavljaju pitanja, istražuju, uče. Postoje brojne mogućnosti izbora načina rada u zavisnosti od teme, sadržaja, prethodnog iskustva, uzrasta i interesovanja učenika. Prednost svakako imaju oni načini rada u kojima su učenici aktivno uključeni u proces nastave i učenja, kao i oni gde se savremene tehnologije koriste u edukativne svrhe. Realizacija programa treba da bude zasnovana na kombinovanju različitih tehnika rada kao što su demonstracije, prezentacije, mini predavanja, debate, studije slučaja, analize video priloga, gostovanje stručnjaka, posete prostorima za vežbanje, sportskim i rekreativnim dešavanjima.

U ostvarivanju programa nastavnik se oslanja na učenička školska i vanškolska iskustva. Osim veze sa programom *Fizičko i zdravstveno vaspitanje*, sadržaji ovog programa nadovezuju se na ono što učenici uče u *Biologiji* u petom i šestom razredu.

OSTVARIVANjE NASTAVE I UČENjA

VEŽBANjE, ZDRAVLJE I ŽIVOTNA SREDINA

Tema prožima vežbanje, zdravlje i životnu sredinu i nastoji da odgovori na pitanje čemu služi vežbanje i kako i gde to raditi. Ima veći broj ključnih pojmoveva i bilo bi dobro da nastavnik prednost da onim aktivnostima i primerima na kojima će učenici najlakše razumeti tu povezanost.

Kako svako vežbanje nije automatski i zdravo, na različitim primerima, treba učenicima ukazati na razliku između pravilnog i nepravilnog vežbanja i više puta se tokom celog programa vraćati na to jer se radi o važnom ishodu. Učenici se mogu organizovati da radeći u manjim grupama na internetu pronađu i naprave izbor i plan vežbi po određenom zadatku (vežbe za jačanje mišića nogu, vežbe za pravilno držanje i sl.).

Na tu tematiku prirodno se nadovezuje pitanje o tome zašto neka osoba vežba, odnosno iz kojih motiva to radi kao i zašto se odustaje od vežbanja. Za taj sadržaj pogodne su aktivnosti u kojima učenici imaju mogućnost da iznesu sopstveno mišljenje, diskutuju, suprotstavljaju argumente. Učenici se mogu podeliti u dve grupe tako da jedna treba da pripremi argumente kojima bi nekoga ubedili da vežba, a druga da ne vežba. Nastavnik treba da prati argumentaciju učenika i da interveniše ukoliko se motivacija za vežbanje traži samo u tome što to svi rade, što je lepo ići u teretanu, što se kupuje lepa sportska odeća i sl.

Treći element teme odnosi se na životnu sredinu i predviđa upoznavanje učenika sa mogućnostima vežbanja u prirodi i sa pravilima čuvanja prirode prilikom vežbanja. Posebno je važno ukazati na važnost praćenja kvaliteta vazduha neposredno pre vežbanja jer vežbanje u uslovima zagađenog vazduha ima više štete nego koristi. Učenike treba uputiti da o kvalitetu vazduha informacije prikupljaju na zvaničnom sajtu <http://www.sepa.gov.rs/>

U okviru ove teme predviđeno je da se sa učenicima obradi i sadržaj koji se odnosi na povrede kojih svakako ima čak i kada se pravilno vežba. Bilo bi dobro da učenici steknu uvid koje su to najčešće povrede i šta se može uraditi u prvom trenutku kako bi se posledice povrede umanjile. Tu se misli i na samopomoć i pružanje prve pomoći drugome. U okviru fonda od jednog časa nedeljno nije moguće mnogo vremena posvetiti prvoj pomoći te se treba zadržati na osnovnim principima prve pomoći i svakako uputiti učenike da u slučaju povrede konsultuju lekare.

ISHRANA I VEŽBANjE

Tematika pravilne ishrane prirodno je povezana sa vežbanjem i zato ima svoje mesto u ovom programu. Kako učenici o tome već imaju solidna školska i vanškolska znanja, navike i stavove nastavnik može, u okviru prvih aktivnosti, da napravi neku vrstu snimanja stanja u smislu da kroz razgovor ili namenski pripremljen upitnik utvrди šta znaju o nutritivnim vrednostima namirnica, kakve su im navike u ishrani, šta znaju o pravilima ishrane pre i posle vežbanja i sl. U skladu sa dobijenim odgovorima može planirati dalji rad na ovoj temi.

Istraživanja pokazuju da na uzrastu učenika od 12 i 13 godina ima puno onih koji se nepravilno hrane. Pored rada na sticanju znanja o principima pravilne ishrane nastavnik treba da planira i aktivnosti koje će voditi dostizanju ishoda koji traži od učenika da se kritički odnose prema reklamiranim proizvodima životnih namirnica. To je važno jer su ciljna grupa reklama proizvođača namirnica koje imaju previše masti, soli i šećera najčešće baš učenici 5. i 6. razreda. To nije slučajno jer na ranijem uzrastu ishrana učenika je pod većom kontrolom roditelja koji su najčešće učenicima pripremali užinu kod kuće. Međutim, u prvim razredima drugog ciklusa učenici menjaju ponašanje i za vreme odmora odlaze u samoposluge i pekare i sami biraju šta će užinati. Nažalost, njihovi izbori su često povezani sa atraktivnim reklama proizvoda koji nisu dobri za rast i razvoj. Zato sa učenicima treba raditi na analizi takvih reklama, kome se one obraćaju i sa kakvima porukama, kao i na njihovom osnaživanju da budu

pažljivi potrošači i pre kupovine se upoznaju sa informacijama o sadržaju proizvoda, kao i o njihovom roku trajanja i ceni. Učenici mogu da sprovedu mini istraživanje sa ciljem da utvrde da takvi reklamirani nezdravi proizvodi nemaju visoku cenu, da su često na akcijama, da su izloženi na mestima koja su lako dostupna i blizu kasa, da ponekad uz njih gratis ide drugi nezdravi proizvod ili igračka iz čega se jasno vidi da proizvođači zajedno sa trgovinama podržavaju da deca i mlađi što više kupuju takve proizvode.

Iako u tim godinama učenici još uvek ne pribegavaju u većoj meri dijetama pravi je trenutak da se upoznaju sa njihovim pozitivnim i negativnim posledicama i razviju pozitivan stav da se višak ili manjak kilograma pravilnim vežbanjem i ishranom može bolje rešiti nego dijetom preuzetom iz novina. Ukoliko je dijeta neophodna onda je stručno lice propisuje i prilagođava potrebama konkretnе osobe.

VEŽBANjE I FIZIČKI IZGLEĐ

Ova tema u potpunosti odgovara uzrastu učenika 5. i 6. razreda koji su u fazi intenzivnog psihofizičkog menjanja iz deteta u odraslog i fizički izgled im je vrlo važan. Svakodnevno posmatraju sebe u ogledalu i uglavnom su nezadovoljni kako izgledaju. Rad na sadržajima u okviru ove teme ima za cilj da učenici prihvate svoje telo, njegove potrebe i mogućnosti što je važno jer odrastaju u kulturi gde mediji i društvene mreže nameću ideal fizičkog izgleda koji je najčešće udaljen od realnih proporcija ljudi. Učenici treba kritički da promišljaju o informacijama koje ih „bombarduju“ o fizičkom izgledu kao i da se upoznaju sa akcijama širom sveta da se taj „diktat“ promeni. Najveću pažnju treba da dobije ključni pojam sadržaja koji se odnosi na pravilno držanje jer se ono vežbanjem može unaprediti što je značajno i za zdravlje i za fizički izgled.

U VEŽBANjU JEDNAKI

Sadržaji ove teme su važni za formiranje pravilnog stava prema vežbanju i razvoju kompetencije za odgovorno učešće u demokratskom društvu. Učenici su već upoznati sa Konvencijom o pravima deteta i treba je povezati sa sadržajem ovog programa u smislu koliki značaj ima fizičko vežbanje u ostvarivanju prava deteta na rast, razvoj, zdravlje, igru i druženje.

Dostupnost opreme i prostora za vežbanje je povezana sa pravima i učenici mogu organizovati pokretanje inicijative da se naprave neke promene u tom smislu npr. da se u okolini škole u parku postave sprave za vežbanje ili da. Takva inicijativa može biti pokrenuta zajedno sa učenicima koji pohađaju *Građansko vaspitanje* jer u petom razredu programom je predviđena akcija u korist prava učenika.

Kod rada na rodnoj ravnopravnosti u vežbanju i sportu važno je da se ona ne predstavi da su jednaki zahtevi u vežbanju za muškarce i žene. Neophodno je da učenici uvek vode računa o uvažavaju različitim potreba, mogućnosti i fizičkih ograničenja kao i da prepoznaju primere diskriminacije kad su za isti sport i isto postignut rezultat muškarci i žene različito nagrađeni. U temi nije dat sadržaj koji se odnosi na vežbanje i menstrualni ciklus jer je to već predviđeno programom obaveznog predmeta *Fizičko i zdravstveno vaspitanje* ali se može povezati sa sadržajem iz ovog programa.

U okviru rada na ovoj temi učenici će imati priliku, verovatno po prvi put, da se upoznaju sa značajem vežbanja kod osoba koje su bile bolesne ili povređene (saobraćajne nezgode, sportske povrede), kao i sa specifičnostima vežbanja osoba sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. Za radu na tim sadržajima pogodne su različite tehnike, a posebno se izdvaja primena studije slučaja jer omogućava da se učenici upoznaju sa tokom i izazovima u vežbanju stvarnih osoba koje su napravile veliki uspeh u sportu iako su npr. bile ozbiljno povređene ili rođene sa nekim teškim oboljenjima. To se može povezati sa sadržajem iz prve teme koji se odnosi na motivaciju za vežbanje i faktore odustajanja od vežbanja.

Tema pruža odlične mogućnosti za realizaciju radionica u okviru kojih učenici imaju mogućnost da razmene sopstvena iskustva o vežbanju, iskažu svoje stavove, dileme, strahove i čuju šta drugi o tome misle. To je posebno pogodno za one koji izbegavaju da vežbaju jer su gojazni ili mršavi a zadatak nastavnika je da radionicu tako vodi da oni budu ohrabreni da vežbaju.

PRAĆENjE I VREDNOVANjE NASTAVE I UČENjA

Imajući u vidu koncept programa, ishode i kompetencije koje treba razviti nastavnik kontinuirano prati napredak učenika, koji se ogleda u načinu na koji učenici učestvuju u aktivnostima, kako prikupljaju podatke, kako argumentuju, koje stavove izražavaju. Pouzdani pokazatelji napretka su kvalitet postavljenih pitanja, sposobnost da se promeni mišljenje u kontaktu sa argumentima, razlikovanje činjenica od interpretacije, sposobnost da se izvede zaključak, prihvati drugačije mišljenje, primeni naučeno, predvide posledice.

Kod nekih sadržaja mogu se uraditi inicijalni i izlazni test kojim će se utvrditi znanja, veštine, stavovi pre i posle rada na nekom sadržaju.

Vrednovanje učeničkih postignuća vrši se u skladu sa *Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju*. Ocenjivanje je opisno (istiće se, dobar, zadovoljava), a ocena ne ulazi u opšti uspeh.

Učenike treba unapred upoznati šta će se i na koji način pratiti i vrednovati, a prilikom svakog vrednovanja postignuća potrebno je dati povratnu informaciju.

PROGRAMI SLOBODNIH NASTAVNIH AKTIVNOSTI KOJE SU PRIPREMILA STRUČNA DRUŠTVA

CRTANjE, VAJANjE I SLIKANjE

Cilj učenja slobodne nastavne aktivnosti *Crtanje, vajanje i slikanje* je da učenik kroz likovni rad razvija stvaralačko mišljenje i unapređuje vizuelno opažanje, estetičke kriterijume i sposobnost likovnog izražavanja.

Razred Godišnji fond	Peti ili šesti 36	
OPŠTE MEĐUPREDMETNE KOMPETENCIJE	ISHODI	TEMЕ i ključni pojmovi sadržaja programa
Kompetencija za učenje	Na kraju programa učenik će biti u stanju da: – crta kreirajući linije različitih vrednosti kombinovanjem materijala, ugla i pritiska pribora/materijala;	CRTANjE Svojstva linija.
Estetička kompetencija	– crta prema zadatom modelu prikazujući odnose veličina koje opaža;	Vrste crteža.
Komunikacija	– ilustruje priču, bajku ili pesmu odabranom crtačkom tehnikom;	Crtačke tehnike.
Rešavanje problema	– oblikuje, prema modelu, figure od mekog materijala stilizujući složeni oblik;	VAJANjE
Rad sa podacima i informacijama	– oblikuje, u samostalnom i timskom radu, skulpture ili upotreбne predmete od materijala za reciklažu;	Svojstva oblika.
Odgovoran odnos prema zdravlju	– oblikuje, prema modelu, figure od mekog materijala stilizujući složeni oblik;	Stilizovanje oblika. Vajarske tehnike.
Odgovoran odnos prema okolini	– oblikuje, u samostalnom i timskom radu, skulpture ili upotreбne predmete od materijala za reciklažu;	SLIKANjE

Saradnja	– naslika likovni rad prema zadatom ili odabranom modelu prikazujući tonove koje opaža;	Primarne, sekundarne i tercijarne boje.
Digitalna kompetencija		
Preduzimljivost i orientacija prema preduzetništvu	– oblikuje stvarne i imaginarne teksture i oblike odabranom crtačkom, slikarskom ili vajarskom tehnikom;	Lokalni ton.
Odgovorno učešće u demokratskom društvu	<ul style="list-style-type: none"> – izrazi crtežom, slikom i skulpturom maštu, sećanje, emocije, interesovanja ili utisak o umetničkom delu; – oblikuje upotrebljene predmete primenjujući najmanje jednu hobi tehniku; – razlikuje crtačke, slikarske i vajarske tehnike, materijal i pribor; – čisti radnu površinu, prostor i pribor po završetku svakog rada; – učestvuje u aktivnostima koje doprinose dobrobiti škole i lokalne zajednice. 	Slikarske tehnike.

UPUTSTVO ZA METODIČKO-DIDAKTIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program slobodne nastavne aktivnosti *Crtanje, slikanje i vajanje* omogućava učenicima petog ili šestog razreda da kroz likovne radionice i individualne i timske likovne projekte razvijaju stvaralačko mišljenje i veštine koje su im neophodne za svakodnevni život i nastavak školovanja.

U prvoj koloni tabele navedene su međupredmetne kompetencije koje je neophodno razvijati kod učenika, kako u nastavi svih predmeta, tako i tokom slobodnih nastavnih aktivnosti. U drugoj koloni su navedeni ishodi učenja za kraj razreda, koji propisuju šta je svaki učenik sposoban da uradi po završetku učenja programa. Ishodi su smernica za planiranje aktivnosti učenika, a ne određuju nivo postignuća, jer je razvoj učenika individualan. U trećoj koloni su navedene tri teme: *Crtanje; Vajanje i Slikanje*, kao i ključni pojmovi sadržaja programa koji su smernica nastavniku za odabir motivacionih sadržaja i planiranje nastave.

Oslonac za planiranje i realizaciju programa je opšte uputstvo za sve programe slobodnih nastavnih aktivnosti, kao i uputstvo za program *Crtanje, vajanje i slikanje*, koje bliže objašnjava specifičnost programa. Program je koncipiran tako da favorizuje likovne aktivnosti učenika, povezivanje njihovog školskog i vanškolskog iskustva, učenje putem likovnog istraživanja i rešavanja likovnih problema, saradnju i upotrebu savremenih tehnologija za učenje i stvaralački rad.

Program se ne bazira na korišćenju udžbenika i didaktičkih materijala koji su specijalizovano za njih napravljeni, već je potrebno podsticati učenike da koriste što različitije izvore i vrste informacija, da ih kritički procenjuju, kao i da ih koriste kao podsticaj za stvaranje originalnog likovnog rada.

PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program slobodne nastavne aktivnosti *Crtanje, slikanje i vajanje* nadovezuje se na program predmeta *Likovna kultura*, pa je prilikom planiranja slobodnih aktivnosti neophodno voditi računa o predznanjima učenika. Treba imati u vidu i to da se program slobodnih nastavnih aktivnosti razlikuje od programa opšteobrazovnog predmeta *Likovna kultura*, koji obuhvata znatno šire sadržaje i ishode učenja.

Program slobodnih nastavnih aktivnosti ne predviđa dalje širenje programa opšteobrazovnog predmeta *Likovna kultura*, već je fokusiran na odabране umetničke grane kako bi učenici imali dovoljno vremena da razvijaju korisne veštine.

Prilikom pripreme operativnog plana nastavnik određuje broj časova za realizaciju svake programske teme i nastavne jedinice, kao i nazive nastavnih jedinica. Nazivi nastavnih jedinica se određuju na osnovu naziva teme, ključnih pojmova i ishoda, a ukazuju na aktivnost učenika i sadržaje koji omogućavaju dostizanje ishoda. Na primer, *Crtanje mrtve prirode*, *Slikanje pejzaža*, *Vajanje portreta...*

Ključni pojmovi sadržaja programa su smernice za izbor motivacionih sadržaja, a koji treba da obuhvataju raznovrsne vizuelne, audio i audiovizuelne informacije, koje nastavnik priprema i prikazuje na času. Pričekani sadržaji i motivacioni razgovor treba da pobude radoznalost i spremnost učenika da kod kuće ili na času i sami pronalaze srodne podsticaje za stvaralački rad. Nastavnik procenjuje mogućnosti učenika i škole. Ukoliko škola poseduje uslove, učenici pod nadzorom i prema uputstvu nastavnika mogu da traže motivacione sadržaje na internetu tokom časa. Preporuka je da te aktivnosti ne traju duže od pet minuta kako se ne bi gubilo dragoceno vreme za razvijanje ideja i realizaciju likovnog rada.

Propisani ishodi su dostižni za svakog učenika, jer su formulirani tako da ne propisuju nivo postignuća. Kako su u pitanju ishodi za kraj učenja programa, koji su formulirani uopšteno, nastavnik može da precizira ishode za svaku nastavnu jedinicu. Na primer, *Po završetku nastavne jedinice učenik će biti u stanju da primenjuje tehniku lavirani tuš*.

Prilikom planiranja aktivnosti neophodno je misliti i na aktivnosti koje na specifičan način razvijaju međupredmetne kompetencije. Rad sa podacima i informacijama podrazumeva i korišćenje raznovrsnih informacija kao podsticaj za stvaralački likovni rad. I pogrešan podatak može poslužiti kao podsticaj za stvaranje. Na primer, iskaz: *Lazanje su tradicionalno srpsko jelo* i pitanja: *Da li je ovaj iskaz tačan; Zašto nije; Koja su tradicionalna srpska jela; Od kojih sastojaka se spravlja; Kako se ti sastojci proizvode; Koje je vaše omiljeno jelo...* Učenici nakon razgovora mogu da oblikuju likovne rade samostalno određujući likovnu temu. Mogu da prikažu omiljeno jelo ili sastojak ili proces proizvodnje nekog sastojka ili da osmisle trpezu iz mašte... Poseban zahtev je da na osnovu informacija koje su dobili tokom razgovora o hrani dizajniraju neki upotrebnii predmet koji nije prehrambeni proizvod (obuću, odeću, nameštaj, automobil...). Likovna dela, takođe, mogu da budu podsticaj za stvaranje, a da ne upućuju na kopiranje. Učenici mogu da na osnovu umetničke slike naslikaju rad drugačijeg sadržaja, koristeći boje koje opažaju na umetničkoj slici... Rad sa podacima i informacijama pruža brojne mogućnosti nastavniku da osmisli aktivnosti koje motivišu učenike da stvaraju i razvijaju svoje individualne sposobnosti. Važno je prilikom svake aktivnosti istaći cilj, odnosno objasniti učenicima zašto nešto rade, šta tačno uče i razvijaju kako bi se omogućilo razvijanje kompetencije za učenje. Kompetencija za komunikaciju ne podrazumeva samo verbalnu i pisano komunikaciju, već i izražavanje ideja, stavova, emocija, poruka... likovnim tehnikama. Dok u nastavi *Likovne kulture* učenici uče i da tumače (dekodiraju) sliku u najširem značenju, tokom slobodnih nastavnih aktivnosti fokus treba da bude na izražavanju. Kompetencija za preduzimljivost i orientaciju prema preduzetništvu tokom slobodnih nastavnih aktivnosti razvija se pripremanjem radova za nagradne konkurse i prodajne izložbe na školskom sajmu, kao i kroz druge školske projekte. Kada je reč o razvijanju digitalne kompetencije, program slobodnih nastavnih aktivnosti koji je usmeren na tradicionalne tehnike razvija ovu međupredmetnu kompetenciju veoma specifično. Učenicima je potrebno povremeno dozvoliti da posmatraju fotografiju ili snimak na internetu, najviše par minuta, a zatim da stvaraju autentičan likovni rad na osnovu opažanja i pamćenja opaženog. Nastavnik treba prethodno da ukaže učenicima šta tačno treba da opažaju i pamte (boje, šare, teksture, oblike...) i da postavi zahtev da učenici kreiraju drugačiju kompoziciju od one koju su posmatrali. Savremena tehnologija se tokom slobodnih nastavnih aktivnosti može koristiti i za snimanje radova i obradu digitalne fotografije. S obzirom na to da je fond časova nedovoljan, učenici mogu to da rade kod kuće, uz nadzor starijih. Na isti način učenici mogu virtualno posetiti izložbe u muzejima. Poželjno je iskoristiti priliku da pojedini muzeji i ustanovi kulture organizuju u svom ambijentu likovne aktivnosti za učenike.

Posebno zainteresovanim i naprednim učenicima moguće je zadati domaće zadatke. Korisno je da nastavnik unapred pripremi listu mogućih domaćih zadataka. Temu individualnog projektnog zadatka koji se realizuje kod kuće učenik može da odabere na osnovu dve do četiri tema koje predlaže nastavnik, ali i da sam osmisli i predloži temu koja ga najviše interesuje.

Potrebno je unapred isplanirati bar jedan timski likovni projekat u toku godine, a koji zahteva više vremena za realizaciju.

OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

Realizacija programa treba da bude zasnovana na kombinovanju različitih nastavnih metoda i tehnika koje motivišu učenike i omogućavaju maksimalni razvoj individualnih potencijala. To, međutim, ne podrazumeva upoređivanje individualnih sposobnosti učenika i postavljanje previsokih zahteva koje ne mogu svi učenici da dostignu, već konstantno praćenje napredovanja svakog učenika i po potrebi određivanje posebnih individualnih zadataka i aktivnosti da bi se podstakla motivacija i omogućilo napredovanje u skladu sa individualnim sposobnostima i interesovanjima. Učenici i sami treba da predlažu likovne teme i aktivnosti koje ih interesuju, pri čemu sve predložene aktivnosti treba da budu u okviru programa. One mogu biti povezane sa aktuelnim događajima u lokalnoj zajednici, kao i za kulturnu baštinu naroda kom učenici pripadaju. Treba imati u vidu i to da će neki učenici brže dostići ishode, a neki učenici sporije, kao i to da će svaki učenik jednostavnije i brže dostići neke ishode, a sporije druge ishode. Najvažnije je da se do kraja godine dostignu svi ishodi, u onoj meri koja je uslovljena individualnim mogućnostima svakog učenika.

U ovom delu su date preporuke i predlozi aktivnosti kao pomoć nastavniku da odabere/osmisli zadatke, a vodeći računa o tome da nije moguće realizovati sve predloge u okviru datog fonda časova.

CRTANJE

U okviru ove teme potrebno je planirati četiri grupe zadataka: crtanje na osnovu opažanja, po zadatom modelu (portret, autoportret, postavka mrtve prirode, voće, povrće, biljke ili predmeti) koji je odabrao nastavnik; crtanje na osnovu opažanja prema modelu koji je odabrao učenik; ilustrovanje (priče, bajke, pesme...) i crtanje na osnovu mašte. Učenici mogu da uče novu tehniku ili da usavršavaju primenu poznate tehnike. Svi crtački materijali i pribor su poželjni. Preporuka je da se umesto ugljena u štapiću koristi ugljen u olovci, koji se manje kruni. Učenici koji nemaju mogućnosti da nabave raznovrsan pribor i materijal mogu da naprave improvizovani pribor i materijal od predmeta i sastojaka koje imaju kod kuće. Metalno pero se može zameniti prirodnim alatima, kao što su trska, pero od guske ili grančice od drveta. Trska se može koristiti ako se dobro osuši. Način na koji joj je zašiljen vrh, utičaće na linije koje ostavlja za sobom. Pero guske se može koristiti ako mu se dobro očiste vrh šmirglanjem i acetonom, pa zatim koso zaoštiri. Pero je osetljivije na pritisak od trske, pa će dati nežniji crtež. Osim tušem i bajcom učenici mogu crtati i instant kafom, koja daje veoma tamnu boju i može se koristiti kao lavirani tuš. Ljuske luka će dati tamno crvenu boju, ako se koristite isto kao kod farbanja uskršnjih jaja, samo se smanji količina vode. Hipermangan se može kupiti u apoteci u kesicama od 10 grama. Kada se rastvori u 100 gr tečnosti daće boju magente, dok na papiru postaje oker do tamno braon u zavisnosti od jačine rastvora.

Likovni problemi koje učenici treba da rešavaju vezuju se za primenu likovnog jezika, odnosno sadržaja teorije oblikovanja koji se u tom razredu uče u nastavi *Likovne kulture*. Poseban naglasak je na razvijanju osećaja za izražajna svojstva linija i prikazivanju motiva u planovima.

Predlog hobi tehnike je crtanje permanentnim markerom na keramičkoj šolji ili tanjuru koji ima jednobojnu, belu glazuru. Nastavnik može da predloži drugu aktivnost, a hobi tehnike mogu da se realizuju i kod kuće. Za učenike je korisno da na času osmisle i skiciraju motiv koji bi nacrtali na nekom upotrebnom predmetu.

Predlog aktivnosti za napredne učenike je prenošenje crteža sa manjeg na veći format papira (ili drugu podlogu većeg formata), bez upotrebe pomoćnih sredstava, kao što je prethodno snimanje i štampanje crteža u fotokopirnici, korišćenje papira na kvadratiće ili merenje.

Predlog zajedničkog projekta je izrada školskog fanzina od najmanje četiri lista. Iako koncept fanzina podrazumeva da se učenici sami dogovaraju, istražuju, biraju i pripremaju sadržaje i način izdavanja, u okviru projekta je neophodno da nastavnik postavi određene kriterijume i prati razvoj projektnih aktivnosti (naročito ako se fanzin postavlja na internet). Obavezni kriterijumi su: da fanzin nema isti

koncept i sadržaje kao školski časopis; da sadrži više crteža nego teksta; da nema vulgarnih i uvredljivih sadržaja; da sadrži strip od najmanje četiri kadra i crteže koji izražavaju komentar na aktuelne školske događaje, sadržaje koji se uče u tom razredu, lapsuse učenika i nastavnika...

VAJANjE

U okviru ove teme potrebno je planirati dve grupe zadataka koji se vezuju za materijal i postupak oblikovanja: modelovanje mekim materijalima; konstruisanje i oblikovanje kombinovanim materijalima i materijalima za reciklažu. Poželjan meki materijal je školska glina, profesionalna vajarska glina, DAS masa bele ili terakota boje, FIMO efekt i soft, kao i druge savremene polimerne gline. Učenici koji nemaju uslova da nabave mase za oblikovanje mogu da oblikuju masom koju su sami napravili, a prema receptu koji predlaže nastavnik ili koji su uz pomoć starijih pronašli na internetu ili u literaturi. Jedan od primera za to je masa od papira natopljenog u lepak za tapete. Kao konstrukciju mogu koristiti žicu koju će obmotavati papirima natopljenim u lepak za tapete. Kada je reč o materijalu za reciklažu važno je da učenici ne kupuju materijal, već da oblikuju materijalom koji imaju kod kuće, jer je cilj umetničke reciklaže smanjenje otpada i zagadenja, odnosno razvijanje odgovornog odnosa prema zdravlju, okolini i društvu. Poseban naglasak je na stilizovanju složenih oblika i modelovanju figura u pokretu.

Predlog hobi tehnike je izrada nakita i drugih akcesoara po izboru učenika.

Predlog aktivnosti za napredne učenike je modelovanje figura većih dimenzija, na konstrukciji od žice.

Predlog zajedničkog projekta je izrada mobilnih instalacija za školu, kao što su trakaste zavese, mobilne skulpture, predmeti od bojenih folija i sl. da bi na taj način oplemenili životni prostor. Ukoliko postoje uslovi, mogući projekti su livenje u gipsu, kao i oblikovanje keramičke gline, pečenje i glaziranje keramike.

Individualni projekti koje zainteresovani učenici realizuju kod kuće obuhvataju samostalni izbor teme, materijala, tehnike i sadržaja.

SLIKANjE

U okviru ove teme potrebno je planirati tri grupe zadataka: slobodno slikanje na osnovu mašte; slikanje na osnovu posmatranja; slikanje na osnovu utiska o vizuelnim, audio i audiovizuelnim sadržajima (likovno delo, snimak umetničke igre, film, muzičko delo, fotografija, igrica...). Učenike mogu motivisati fotografije insekata, lišajeva, gljiva... Mogu raditi po modelu tako što će doneti iz prirode različite plodove, komade drveta, kamenje, školjke koji imaju neobične površine, linije i boje. Treba imati u vidu da se znanja o boji učenika petog i šestog razreda veoma razlikuju, pa je u skladu sa tim potrebno osmisliti ciljeve časa i aktivnosti učenika.

Predlog hobi tehnike je ukrašavanje uskršnjih jaja i upotrebnih predmeta tehnikom dekupaž ili ebru.

Predlog aktivnosti za napredne učenike je slikanje kompozicija akrilnim bojama na platnu.

Predlog zajedničkog projekta se odnosi na uređenje škole i može obuhvatati izradu murala ili čvorovanih tapiserija, kao i oslikavanje starog školskog nameštaja (stolica i klupa) koji je predviđen za zamenu/bacanje.

Predlog individualnog projekata koji se realizuju kod kuće je vitraž od prozirnih folija u boji ili mozaik ili oslikavanje oblutaka.

PRAĆENjE I VREDNOVANjE NASTAVE I UČENjA

Vrednovanje učeničkih postignuća vrši se u skladu sa *Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju*. Učenici treba unapred da budu upoznati šta će se i na koji način pratiti i

vrednovati. Prilikom svakog vrednovanja postignuća potrebno je dati povratnu informaciju koja učeniku pomaže da poboljša svoj rezultat i učenje.

Samoprocena je od izuzetnog značaja za napredak učenika u razvijanju sposobnosti opažanja, izražavanja, kritičkog i stvaralačkog mišljenja. Samoprocena se vrši kroz razgovor, a veoma je korisna metoda 3, 2, 1 za samoprocenjivanje napretka, koja je predložena u programu opšteobrazovnog predmeta *Likovna kultura*. Imajući u vidu specifičnost programa potrebno je posebnu pažnju обратити на greške u likovnom radu i objasniti učenicima kako da preoblikuju neuspele rade, umesto da ih bacaju. Takođe, potrebno je voditi računa o uzrasnim mogućnostima učenika, kao i o tome da učenici mogu biti nezadovoljni uspešnim likovnim radom ili zadovoljni radom koji ne dostiže očekivane rezultate. Suštinski greške postoje u rešavanju postavljenih likovnih problema u kompoziciji, naročito kada se radi po modelu, dok se kod izražavanja na osnovu mašte ili utiska mora računati na slobodu likovnog izražavanja, pa i na to da greške u kompoziciji nisu mnogo važne u odnosu na sadržaj likovnog rada.

Preporuka je da učenici čuvaju i prenose sve crteže i slike u mapi radova koju su sami napravili i ukrasili, dok figure mogu da prenose u kutiji sa pregradama, koju su, takođe, sami napravili. Na kraju polugodišta i pred kraj školske godine potrebno je postaviti izložbu svih radova (realizovanih u školi i kod kuće) u holu škole, a u toku godine je poželjno da učenici sami postavljaju manje izložbe po završetku svakog likovnog projekta. Izlaganje radova je važno zbog poređenja i samoprocene napretka, a razgovor o radovima, odnosno različitim načinima rešavanja likovnih problema omogućava učenicima i da uče jedni od drugih.

ČUVARI PRIRODE

Cilj učenja slobodne nastavne aktivnosti je da učenici steknu znanja, ponašanje, stavove i vrednosti koji su potrebni za očuvanje i unapređenje životne sredine, biodiverziteta, prirode i održivog razvoja.

Razred Godišnji fond časova	Peti ili šesti 36 časova	
OPŠTE MEĐUPREDMETNE KOMPETENCIJE	ISHODI	TEME i ključni pojmovi sadržaja
Kompetencija za celoživotno učenje	Po završetku programa učenik će biti u stanju da: <ul style="list-style-type: none">– prepoznaje problem, planira strategiju rešavanja i rešava problem primenjujući znanja i veštine stečene u okviru različitih predmeta i vanškolskog iskustva;	UPOZNAJ ŽIVI SVET SVOJE OKOLINE
Komunikacija	<ul style="list-style-type: none">– prikaže i obrazloži rezultate istraživanja sa aspekata očuvanja životne sredine, biodiverziteta i zdravlja, usmeno, pisano, grafički ili odabranom umetničkom tehnikom;	Biodiverzitet i njegov značaj.
Rad sa podacima i informacijama	<ul style="list-style-type: none">– koristi IKT za komunikaciju, prikupljanje i obradu podataka i predstavljanje rezultata istraživanja;	Istraživanje biodiverziteta neposredne okoline.
Digitalna kompetencija	<ul style="list-style-type: none">– vrednuje uticaj svojih navika u zaštiti životne sredine i biodiverziteta;	Mapiranje vrsta.
Rešavanje problema		ZNAČAJ ŽIVOG SVETA ZA ČOVEKA
Saradnja		Lekovite biljke.
Odgovorno učešće u demokratskom društvu		

Odgovoran odnos prema zdravlju	– aktivno učestvuje u akcijama koje su usmerene ka zaštiti, obnovi i unapređenju životne sredine i biodiverziteta;	Samonikle jestive biljke.
Odgovoran odnos prema okolini	– poveže značaj očuvanja životne sredine i biodiverziteta sa brigom o sopstvenom i kolektivnom zdravlju;	Začinske biljke
Preduzimljivost i orijentacija ka preduzetništvu		Autohtone rase i sorte.
Estetička kompetencija		Značaj biljnog pokrivača.
		Uticaj klimatskih promena na živi svet.
		POMOZIMO DA PREŽIVE
		Ugroženost vrsta.
		Značaj oprašivača.
		Uticaj pesticida na živi svet.
		JA ČUVAM PRIRODU
		Prirodni resursi.
		Racionalna upotreba energije.
		Racionalna upotreba vode.
		Ponašanje u prirodi.
		Zaštićene prirodne vrednosti.
		Pozitivan i negativan uticaj čoveka na životnu sredinu.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program nastave i učenja slobodne nastavne aktivnosti „Čuvari prirode” namenjen je učenicima petog ili šestog razreda. – Svrha programa je da učenici steknu ključne kompetencije iz oblasti očuvanja životne sredine i biodiverziteta, kako bi razumeli uzroke i posledice različitih prirodnih fenomena i promena pod dejstvom čoveka i predložili svršishodne, alternativne načine delovanja i ponašanja.

PLANIRANjE NASTAVE I UČENjA

U programu su predložene četiri teme: *Upoznaj živi svet svoje okoline, Značaj živog sveta za čoveka, Pomozimo da prezive i Ja čuvam prirodu.*

Program promoviše istraživački pristup u nastavi i primenu obrazovanja za održivi razvoj. Uz pomoć nastavnika učenici mogu da isplaniraju i realizuju određenu aktivnost ili urade eksperiment/ogled i da to zatim prikažu na način koji je primeren temi ili sprovedenoj aktivnosti (pisano, usmeno, grafički, odgovarajućom umetničkom tehnikom, itd.). Nastavnu temu treba učenicima predočiti u obliku kratkog uvodnog časa, ali ne u formi unapred zadatih i/ili očekivanih rezultata date aktivnosti, ili striktno formulisanog pisanih uputstava za rad. Nastavnik treba da definiše zadatak i pokrene diskusiju, da učenicima pruži priliku da sami pokušaju da isplaniraju, osmisle, urade i svojim rečima opišu zapažanja i rezultate koje su dobili, da li su i gde grešili, i na kraju da to prezentuju pred odeljenjem ili širim auditorijumom.

Izbor didaktičko-metodičkih modela pri realizaciji predviđenih aktivnosti treba da bude usmeren ka sticanju novih veština i razvijanju kritičkog pogleda mišljenja o aktualnim pitanjima očuvanja životne sredine i biodiverziteta, pri čemu se skreće pažnja učenicima da u njihovom rešavanju postoji mogućnost više opcija i izbora sa različitim posledicama i ishodima. Shodno tome, postoji i potreba da se kod učenika razvija svest o neophodnosti promene ponašanja (npr. kroz način na koji koristimo prirodne resurse, način proizvodnje, način na koji brinemo o sopstvenom i kolektivnom zdravlju, način na koji komuniciramo).

Preporučene teme i ključni pojmovi, kao i uputstvo za njihovu realizaciju su predlog nastavnicima kako da obrade određenu problematiku, a nastavnik treba da prilagodi dinamiku i aktivnosti interesovanjima učenika, specifičnostima lokalne zajednice i prirodnog okruženju u kome se škola nalazi. U realizaciji programa (posebno tokom prve godine realizacije sa učenicima 5. razreda) potrebno je osloniti se na prethodno stečeno znanje učenika i postojeće integrisane predmete Svet oko nas (1. i 2. razred) i Priroda i društvo (3. i 4. razred), a zatim i Biologija (5. i 6. razred) u delu koji proučava pojave u prirodi i održivom razvoju.

Učenici mogu u skladu sa svojim mogućnostima, razmatrati ova pitanja, istraživati, praviti izložbe, prezentacije, projekte, panoe, simulirati radio i TV intervjuje i nastupe ili praviti kratke video snimke i flajere o projektu (npr. korišćenjem mobilnog telefona) ili direktno učestvovati u lokalnim radio i TV emisijama, podkastima, blogovima, organizovati debate i sl.

OSTVARIVANjE NASTAVE I UČENjA

UPOZNAJ ŽIVI SVET SVOJE OKOLINE

U okviru nastavne teme *Upoznaj živi svet svoje okoline* učenici bi najpre trebalo da se upoznaju/podsete šta predstavlja pojam biodiverziteta i njegov značaj. Nakon toga slede aktivnosti upoznavanja živog sveta neposredne okoline. Primeri aktivnosti:

- Upotreba aplikacija za mobilne telefone za prepoznavanje biljaka i životinja kao na primer "Pl@ntNET plant identification" (CIRAD, Fr) i "BirdNET bird sound identification" (Cornell university, SAD) na engleskom ili „Ptice na dlanu“ (Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije) na srpskom. Sve tri aplikacije su besplatne i dostupne preko GooglePlay platforme, odnosno na <https://identify.plantnet.org/>, <https://birdnet.cornell.edu/>, <https://pticesrbije.rs/aplikacija/>).
- Upotreba jednostavnih ključeva za određivanje grupa organizama.
- Izrada onlajn herbarijuma i insektarijuma ili izrada sajtova i grupa na društvenim mrežama koji popularišu živi svet okruženja.
- Istraživanje biodiverziteta svoje okoline – istraživanje na terenu, mapiranje vrsta životinja (uočavanje vrsta i njihovih tragova u prirodi), mapiranje drvenastih (autohtonih i alohtonih) i karakterističnih zeljastih vrsta biljaka, prisustva gljiva [Napomena: ne treba zahtevati od učenika da beru biljke ili njihove delove (pravljenje herbara), niti da prave zbirke insekata i sl., već da samo pribeleže, fotografišu ili na drugi način dokumentuju prisustvo određene vrste u sopstvenom

okruženju i od prikupljenog materijala naprave poster prezentaciju ili prezentaciju u odgovarajućem dostupnom softveru (npr. PowerPoint)].

– Samostalni istraživački rad „Usvoji drvo”: istraživanje o biologiji i ekologiji odabrane vrste (poreklo (autohton, alohton), osnovne karakteristike ekologije vrste, pri čemu se mogu prikupiti otisci lista, kore, ploda) crtežom ih prikazati i prezentovati.

ZNAČAJ ŽIVOG SVETA ZA ČOVEKA

U okviru nastavne teme *Značaj živog sveta za čoveka* učenici bi trebalo da se upoznaju sa značajem biljnog pokrivača, autohtonim rasama i sortama živog sveta Srbije i uticajem klimatskih promena na njih. Predložene aktivnosti koje vode ka tom cilju:

- Gajenje lekovitog i/ili začinskog bilja (u bašti, saksiji).
- Terenski rad sa ciljem upoznavanja samoniklih jestivih biljaka i izrade jelovnika u koji su uključene te biljke. [Napomena: ove aktivnosti izvoditi isključivo uz prisustvo nastavnika, roditelja ili osoba sa iskustvom obučenih za rad sa gljivama i biljkama].
- Istraživanje autohtonih rasa životinja i sorti biljaka lokalnog područja. Istražiti koje (vrste, sorte/rase) i kakve (prirodne ili domestifikovane/gajene, da li su bile iz uvoza (geografsko poreklo ili su lokalno gajene), da li su se biljke sadile i životinje uzgajale u ranijim vremenima u datom lokalnom podneblju. Učenicima bi trebalo podići svest o tome koji je biološki, etnološki i praktični značaj održavanja „starih“ lokalnih i autohtonih vrsta i sojeva/sorti/rasa (očuvanje genofonda, dobijanje kvalitetnije hrane, promocija lokalnih proizvoda, podrška lokalnih uzgajivača, lokalne kulture i lokalne ekonomije). Aktivnost se može realizovati kroz individualno i timsko prikupljanje podataka o autohtonim biljkama i životinjama lokalnog područja na osnovu dostupne arhivske građe, izjava i sećanja starijih ljudi iz porodice i okruženja. Gajenje autohtonih biljaka (npr. povrća, cveća, žbunova) u kućnoj bašti ili dvorištu škole može biti jedan od načina konkretnе podrške lokalnoj zajednici i način da se učenici neposredno upoznaju sa značajem učešća javnosti u naučnim istraživanjima (eng. *citizen science*).
- Značaj biljnog pokrivača (ogledi: spiranje zemljišta (link: <https://www.youtube.com/watch?v=im4HVXMG168>), temperatura vazduha i zemljišta – poređenje temperature iznad betona i zelenih površina (link: https://miro.medium.com/max/720/0*9_kYVZLbTK3c2n1I)).

U okviru teme klimatskih promena treba skrenuti pažnju učenicima da na lokalnom nivou uoče posledice globalnog zagrevanja. Aktivnosti u vezi sa ovom temom se mogu započeti istraživanjem kakva je klima u lokalnom kraju bila ranije (iz izjava i sećanja starijih ljudi ili dostupne arhivske građe). Učenici mogu biti angažovani i u izgradnji stanica za nadgledanje lokalne klime i prikupljanje podataka o atmosferskim pojавama koje najviše utiču na živi svet njihovog kraja. Aktivnost se može realizovati u kontinuitetu tokom čitave godine i sastoji se u tome da svakog dana u isto vreme prikupljaju i beleže podatke o temperaturi (pomoću običnog alkoholnog termometra), padavinama (pomoću improvizovanog kišomera napravljenog od iskorišćene prozirne plastične flaše) i brzini vетра (izradom improvizovanog anemometra takođe od korišćenih materijala). Ove merne instrumente mogu postaviti u dvorištu škole ili sopstvenom dvorištu, terasi i sl., i na taj način dobiti konkretnе podatke koji se mogu obraditi i predstaviti grafički. Više podataka, kao i detaljna uputstva kako napraviti improvizovane merne instrumente mogu se pronaći na sajtu: <http://rukautestu.vin.bg.ac.rs/> - Ruka u testu : pretraga sadržaja > Greenwave (http://rukautestu.vin.bg.ac.rs/?Page_Id=1201).

POMOZIMO DA PREŽIVE

U okviru nastavne teme *Pomozimo da prežive* učenici bi trebalo da razumeju da pojedine ljudske aktivnosti ugrožavaju vrste i da ljudi mogu aktivno da učestvuju u njihovom očuvanju. Primeri aktivnosti koje angažuju učenike:

Projekat: *Pomozimo pticama/oprašivačima/ježevima...* da prežive: utvrđivanje stanja (prisustva i brojnosti) u svojoj okolini (školsko dvorište, park, bašta...); utvrđivanje stepena ugroženosti na osnovu

naučne literature (crvene knjige, crvene liste, sajtovi upravljača prirodnih vrednosti i drugi dostupni izvori uz kritičku recepciju nastavnika); istraživanje potreba vrsta/vrste za određenim tipom veštačkog staništa/skloništa (oblik, boja, materijal, gde postaviti hranilicu, pojilicu, sklonište, „hotel za insekte”); odabir materijala, upotreba već korišćenih predmeta i materijala; praćenje stanja, prezentovanje i izveštavanje javnosti.

- Bašta bez insekticida: šta su i kako deluju insekticidi, uticaj na zdravlje čoveka, uticaj na pčele (razgovor sa pčelarom: poseta lokalnom pčelaru ili organizovanje posete i intervju sa pčelarem u školi), istraživanje o prirodnim neprijateljima insekata, o biljnim repellentima.
- Šta ugrožava ptice grabljivice – sagledavanje problema, istraživanje slučajeva trovanja rodenticidima, poremećaja lanca ishrane (ukoliko odgovara uzrastu) izrada informativne reklame ili lifleta za javnost...
- Zelene međe: istraživanje: da li postoje, prednosti i mane, razgovor sa vlasnicima imanja o značaju zelenih međa, zašto ih je sve manje.
- Kako zasaditi drvo? (kompletan postupak – odabir mesta, vrste, priprema, sadnja, nega).

JA ČUVAM PRIRODU

U okviru teme *Ja čuvam prirodu* učenici bi trebalo da upoznaju zaštićene lokalne prirodne vrednosti, razviju svest o značaju održivog korišćenja prirodnih resursa, kao i o uticaju čoveka i sopstvenoj odgovornosti po lokalnu životnu sredinu.

- Izrada grafikona i slikovnih panoa i prezentacija (npr. PowerPoint) o racionalnoj upotrebi energije i vode u mom domaćinstvu, školi.
- Izrada bontona ponašanja u prirodi (onlajn, pano, prezentacija, sveska).
- Formiranje eko-patrole.
- Zaštićene prirodne vrednosti moje okoline (istraživanje, poseta, razgovor sa upravljačem, dozvoljene aktivnosti u zonama zaštite...).
- Koja područja ili elemente prirode moje okoline treba zaštititi (istraživanje i predlozi učenika, diskusija, utvrđivanje prioriteta, izrada prezentacije o predloženom području ili dobru, prezentovanje).
- Primeri pozitivnog i negativnog uticaja čoveka na životnu sredinu u mojoj okolini – istraživanje na terenu, prikaz primera sa obrazloženjima, vršnjačka edukacija, edukacija učenika mlađih razreda od strane starijih učenika.

PRAĆENjE I VREDNOVANjE NASTAVE I UČENjA

Imajući u vidu koncept programa, ishode i kompetencije koje treba razviti, proces praćenja i vrednovanja učeničkih postignuća ne može se zasnovati na klasičnim individualnim usmenim i pisanim proverama. Umesto toga, nastavnik treba kontinuirano da prati napredak učenika, koji se ogleda u načinu na koji učenici učestvuju u aktivnostima, kako prikupljaju podatke, kako brane svoje stavove, kako argumentuju, evaluiraju, dokumentuju što se postiže formativnim ocenjivanjem.

Posebno pouzdani pokazatelji su kvalitet postavljenih pitanja, sposobnost da se nađe veza među pojavama, navede primer, promeni mišljenje u kontaktu sa argumentima, razlikuju činjenice od interpretacija, izvede zaključak, prihvati drugačije mišljenje, primeni naučeno, predvide posledice, daju kreativna rešenja. Takođe, nastavnik prati i vrednuje kako učenici međusobno sarađuju, kako rešavaju sukobe mišljenja, kako jedni drugima pomažu, da li ispoljavaju inicijativu, kako prevazilaze teškoće, da li pokazuju kritičko mišljenje ili kriticizam, koliko su kreativni. Za neke sadržaje prikladni su i drugi načini provere napredovanja kao što su npr. kvizovi ili ulazni i izlazni testovi kako bi se utvrdili

efekti rada na nivou znanja, veština, stavova. Vrednovanje učeničkih postignuća vrši se u skladu sa Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju. Učenici svakako treba unapred da budu upoznati šta će se i na koji način pratiti i vrednovati. Prilikom svakog vrednovanja postignuća potrebno je učeniku dati povratnu informaciju koja pomaže da razume greške i poboljša svoj rezultat i učenje.

MUZIKOM KROZ ŽIVOT

Cilj učenja slobodne nastavne aktivnosti *Muzikom kroz život* je da učenik razvija stvaralačko i kreativno mišljenje kroz praktičan rad, motivaciju, intelektualni, socijalni, emocionalni i moralni razvoj, svest o sopstvenom zdravlju, opažanje, osetljivost za estetiku, radoznamlost i samopouzdanje kako bi bio oспособljen za kreativno rešavanje problema i imao odgovoran odnos prema očuvanju umetničkog nasleđa i kulture svoga i drugih naroda.

Razred Godišnji fond	Peti ili šesti 36	
OPŠTE MEĐUPREDMETNE KOMPETENCIJE	ISHODI	TEME I
Kompetencija za celoživotno učenje	– primenjuje dinamičko nijansiranje pri izvođenju muzičkih dela;	Proširivanje znanja o muzičkim elementima.
Estetička kompetencija	– prepoznaje elemente dinamike u svakodnevnom životu;	Izražajna svojstva dinamike.
Rešavanje problema	– analizira vrste takta i ritam u umetničkim delima;	Vrsta, karakter i primena tempa.
Komunikacija	– prepoznaje boju tona u skladu sa sadržajem kompozicije;	Ton: boja i tekstura.
Saradnja	– izvodi kompozicije domaćih i stranih autora samostalno i u grupi, koristeći glas, pokret i instrumente;	Ritam: dvodelni, trodelni, četvorodelni i mešoviti.
Rad sa podacima i informacijama	– izvodi dvoglasne i troglasne kompozicije domaćih i stranih autora;	Povezivanje zvuka i ritma.
Digitalna kompetencija	– iskaže svoja osećanja u toku izvođenja muzike;	Primena dinamike, tempa i ritma u svakodnevnom životu.
Odgovorno učešće u demokratskom društvu		Proširivanje iskustva učenika u korišćenju različitih muzičkih sredstava za rad u procesu muzičkog izražavanja i oblikovanja;
Preduzimljivost i orijentacija ka preduzetništvu		Individualno i grupno pevanje. Dvoglas. Troglas.
Odgovoran odnos prema zdravlju		Individualno i grupno sviranje.
Odgovoran odnos prema okolini		

<ul style="list-style-type: none"> – primenjuje princip saradnje i međusobnog podsticanja u zajedničkom muziciranju; – učestvuje u manifestacijama; – koristi različite tehnike telesnih perkusija samostalno i u grupi; – primenjuje tehnike pravilnog disanja u svakodnevnom životu; – prepoznaće govor tela, svoj i svoje okoline; – kontroliše pokrete koristeći koncentraciju; – sarađuje sa članovima grupe kojoj pripada, poštujući različitosti; – proceni sopstvene mogućnosti u primeni telesnih perkusija; – samostalno osmišljava i improvizuje pokrete za ritmičke aranžmane; – kontroliše sopstvene pokrete u cilju bolje koordinacije; – svojim rečima objasni značaj telesnih perkusija na svakom smislu; – kritički analizira svoje i tuđe izvođenje; – istraži i objasni šta je muzička kritika i koja je njen uloga; – objasni i primeni različite tehnike kritičkog mišljenja; 	<p>TELO KAO MUZIČKI INSTRUMENT</p> <p>Sinhronizacija različitih mentalnih i fizičkih kapaciteta.</p> <p>Koordinacija različitih mentalnih i fizičkih kapaciteta.</p> <p>Pravilno disanje.</p> <p>Koncentracija.</p> <p>Govor tela.</p> <p>Jačanje određenih delova tela. Refleks. Pažnja.</p> <p>Brzina reagovanja na različite zahteve iz okruženja.</p> <p>Razvoj svesnosti o našem telu, kontroli pokreta i jačanju mišića, kao i boljoj koordinaciji i balansu.</p> <p>Stimulacija i aktivacija organizma na psihomotornom i kognitivnom nivou.</p> <p>Istraživanje unutrašnjeg ritma i zvuka svoga tela.</p> <p>Body percussion.</p> <p>KRITIČKO MIŠLJENJE KROZ MUZIKU</p> <p>Tehnike kritičkog mišljenja. Drvo problema. Debata. Šest šešira. Mozgalica. Tribine.</p> <p>Veštine kritičkog mišljenja: komunikacija, saradnja, prepoznavanje problema, rešavanje problema.</p> <p>Veština postavljanja pitanja: memorijska, translacijska,</p>
--	---

– samostalno postavlja pitanja interpretacijska, analitička, vezana za datu temu; sintetička, evaluacijska.
 – argumentovano iskaže utisak Oblikovanje originalnog o slušanim delima; mišljenja.
 – verbalizuje svoj doživljaj Muzička kritika. Analiza muzike; kompozicije.
 – iskaže svoj doživljaj muzike Razvijanje sposobnosti i kroz druge umetnosti. interesovanja za celoživotno obrazovanje.
 – kritički prosuđuje uticaj muzike na zdravlje ;
 – razume i koristi interkulturalni dijalog;
 – primenjuje različite vrste pismenosti (jezičke, medijske, kulturne, naučne...);
 – razume koncept inkluzije i osetljiv je prema različitostima;
 – samostalno analizira muzička dela, koristeći naučene tehnike kritičkog mišljenja. |
|--|

UPUTSTVO ZA METODIČKO-DIDAKTIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program slobodne nastavne aktivnosti *Muzikom kroz život* daje mogućnost zainteresovanim učenicima da mogu u celosti izraziti svoje kreativne potencijale i tako u potpunosti iskoristiti planirane sadržaje programa muzičke kulture. Omogućava učenicima: da upoznaju kulturu i umetnost svog naroda; da uče kako da koriste raznovrsne, relevantne i pouzdane podatke i informacije za istraživački i stvaralački rad; da efikasno sarađuju i komuniciraju; da razvijaju kritičko mišljenje, konstruktivno razmenjuju mišljenja i formiraju pozitivne vrednosne stavove sa ciljem očuvanja kulture i identiteta, razvijanja samopouzdanja i samopoštovanja, poštovanja i zaštite ljudskih prava; da razvijaju radoznalost, motivaciju, kao i afinitet prema kulturi i umetnosti; da se izražavaju u odabranim umetničkim disciplinama i medijima.

Oslonac za ostvarivanje programa predstavljaju opšte uputstvo koje se odnosi na sve SNA, kao i ovo koje izražava specifičnosti programa *Muzikom kroz život*.

Aktivnosti i metode koje su pogodne za realizaciju ovog programa su: kreativne radionice, rad na projektu, pokretanje akcija, reagovanje na određene teme, diskusije, debate, igranje uloga, analiza informacija, istraživanje i analiza dobijenih rezultata, pravljenje dosjeda, vrtlog ideja, studije slučaja, promocije, organizovanje kampanja i sl. Pogodne tehnike kritičkog mišljenja koje mogu da se uspešno koriste, drvo problema, grozd tehnika, brainstorming, šest šešira... Pri realizaciji složenijih aktivnosti (na primer, prilikom saradnje sa lokalnim/ umetničkim/kulturnim institucijama) prati se i vrednuje tok organizacije, međusobna saradnja učenika, poštovanje procedura, uočavanje teškoča, identifikacija više različitih rešenja za uočeni problem, identifikacija mogućih pomagača, ovladavanje veština

evaluacije i veštinom prezentacije postignutog, razmena iskustva između grupa. Svaka aktivnost doprinosi ostvarenju zadatka.

PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Program slobodne nastavne aktivnosti *Muzikom kroz život* se prirodno nadovezuje na program predmeta Muzička kultura. Koncipiran je tako da favorizuje aktivnosti učenika shodno njihovim individualnim mogućnostima i afinitetima, povezivanje njihovog školskog i vanškolskog iskustva, spoznaju o socio-emocionalnom zdravlju, učenje putem rešavanja problema, saradnju i timski rad, kao i upotrebu savremenih tehnologija u obrazovne svrhe. Potencira se samostalnost učenika u aktivnom načinu učenja, a uloga nastavnika je prevashodno da uvedu učenike u temu, predstave ključne pojmove sadržaja i podstaknu ih na aktivnost koju zatim usmeravaju, prate i vrednuju.

Učenici rade u grupama i temama za koje imaju afinitet uz mogućnost promene aktivnosti. U odnosu na izbor modula, nastavnik projektuje, reprojektuje i postavlja ciljeve, određuje obim i strukturu sadržaja, oblike i metode realizacije, planira i obezbeđuje resurse, vrši izbor i adaptaciju raspoložive tehnologije i povezuje sve elemente u celinu. Nastavnik je glavni kreator klime na času i treba da bude svestan da se i na taj način doprinosi ostvarenju cilja predmeta. Aktivnosti na času treba da se odvijaju u atmosferi poverenja, poštovanja različitosti, međusobnog uvažavanja, konstruktivne komunikacije i demokratske procedure. Cilj učenja mora biti atraktivan za sve učenike. Konkretni zadaci za koje će se vezati učenikova mentalna i fizička aktivnost moraju biti jasni i izvodljivi. U procesu organizacije unutar grupe nastavnik istražuje kako učenici vide doprinos grupe u ostvarivanju svojih ciljeva i stvara opšte kolektivno raspoloženje da se ciljevi ostvare.

Zahtevi pisanja programa su takvi da se teme prikazuju odvojeno ali u svakodnevnom životu, dati sadržaji su međusobno povezani.

Nastavnik se unapred priprema za časove tako što bira podsticaje kojima će učenike uvesti u temu i ključne pojmove sadržaja i izazvati njihovu radoznalost da o tome pričaju, postavljaju pitanja, istražuju, uče. Postoje brojne mogućnosti izbora načina rada u zavisnosti od teme, sadržaja, prethodnog iskustva, uzrasta i interesovanja učenika. Prednost svakako imaju oni načini rada u kojima su učenici aktivno uključeni u proces nastave i učenja, kao i oni gde se savremene tehnologije koriste u edukativne svrhe. Kako bi se što bolje ostvarila veza između sadržaja programa i realnog života poželjno je, kad god je to moguće, da se učenicima omoguće posete ustanovama i institucijama u sredini gde žive, kao i neposredni kontakt sa ljudima koji imaju interesantna životna i/ili profesionalna iskustva u vezi sa temom koja se obrađuje.

Koncepcija ove slobodne aktivnosti poseban naglasak stavlja na podršku svakom detetu, individualno, u skladu sa mogućnostima, afinitetima i prethodnim predznanjem.

Program se ne bazira na korišćenju udžbenika i didaktičkih materijala koji su specijalizovano za njih napravljeni, već se učenici podstiču da koriste što različitije izvore informacija i da imaju prema njima kritički odnos. Cilj je osnažiti učenike da se oslanjaju na sopstvene snage u procesu pronalaženja relevantnih informacija.

OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

IZVOĐENJE MUZIKE

U realizaciji slobodne nastavne aktivnosti *Muzikom kroz život*, u skladu sa mogućnostima škole i kreativnostima nastavnika, treba insistirati na većoj afirmaciji tematskih jedinica u oblasti Izvođenje muzike. Naglasiti i insistirati na individualnom emotivnom doživljaju pri izvođenju muzičkih dela kroz rad na različitom sadržaju tradicionalne i umetničke muzike, koje su primerene glasovnim mogućnostima i uzrastu učenika. Poželjno je povezivanje sadržaja pesama sa sadržajima ostalih nastavnih predmeta ukoliko je moguće (učenici i škola, godišnja doba, praznici i običaji, zavičaj i domovina, priroda i okolina, životinje...).

Svaki aspekt izvođenja muzike ima neposredan i dragocen uticaj na razvoj učenika. Čitanje s lista jednostavnog ritmičkog zapisa aktivira najveći broj kognitivnih radnji, razvija dugoročno pamćenje, osjetljivost za druge učesnike u muzičkom događaju (timski rad, tolerancija) i fine motoričke radnje. Kvalitetno muzičko izražavanje ima značajan uticaj na psihu učenika, a samim tim i na kapacitet i mogućnost svih vidova izražavanja. Ujedno je važno da kroz izvođenje muzike, a u okviru individualnih mogućnosti učenika, podstiče i razvijanje ličnog stila izražavanja.

Kroz individualno i višeglasno glasovno i instrumentalno izvođenje insistirati na postavci tona, intonaciji, pravilnom disanju, agogici, dikciji, ritmu, dinamici, poštovanju različitosti u grupnom radu (ansamblu)...Elemente muzičke pismenosti treba obrađivati kroz odgovarajuće muzičke primere i kompozicije, od notne slike i tumačenja prema zvuku.

Reperoar određuje nastavnik shodno sastavu i uzrastu grupe učenika, poštujući mišljenje i želje učenika, uzimajući u obzir odgovarajuća dela domaćih i stranih autora raznih epoha i stilova, tematski raznovrsne i usklađene sa primenom.

TELO KAO MUZIČKI INSTRUMENT

U okviru ove teme objedinjene su tri grupe veština: kognitivne, socijalno-emocionalne i organizacione. Zato već u procesu uvođenja u temu treba izabrati primere na kojima će učenici shvatiti složenost korišćenja tela kao instrumenta i sam značaj bavljenja ovom temom.

U procesu realizacije programskih sadržaja nastavnik treba da uvede učenike u određenu temu, kroz kratki teorijski prikaz ili audio-video zapis, na sam značaj korišćenja tela kao instrumenta, a zatim da ih kroz konkretnе zadatke usmeri na istraživanje koje može da se odnosi na različite aspekte delovanja. Sam zdravstveni aspekt kroz poboljšanje koncentracije, tehnika disanja, razvijanje samopouzdanja, kontroli pokreta, jačanje muskulatornog sistema, različitih stimulacija i uopšteno svesnosti o svome telu, obraditi kroz predavanja u kojima će učešće uzeti i učenici.

Za početak rada predlaže se primena laganijih primera, kao što su tapšalice i brojalice, kako bi se učenici oslobodili i isprobavali mogućnosti svoga tela kao instrumenta. Poželjno je da se u početku učenicima da sloboda u kreiranju ritmičke pratnje, kako bi spoznali svoje individualne mogućnosti.

U cilju upoznavanja izvora kao građe za istraživanje elemenata i tehnika telesnih perkusija, može da se ostvaruje i kroz posete pojedinim institucijama, kao i gostovanja eksperata u školu.

Materijala i gotovih aranžmana za ovu temu ima na YouTube kanalu, tako da u zavisnosti sa interesovanjima učenika i kreativnosti nastavnika, može da se koristi u nastavi, a učenike treba osnaživati i osamostaliti da sami prave aranžmane ili improvizuju već postojeće.

Rezultati istraživanja u ovoj oblasti mogu biti polazište za primenu vršnjačke edukacije kroz umrežavanje učenika istog ili različitog uzrasta. Učenici stečena znanja iz ove oblasti takođe mogu prezentovati učenicima prvog ciklusa osnovnog obrazovanja, preuzimajući ulogu vršnjaka mentora.

Rad u grupama i radionicama je koristan u kombinaciji sa ostalim načinima rada, pogotovo kada postoji izazov značajnijeg (npr. emotivnog) eksponiranja učenika, kao vid premošćavanja stidljivosti ili anksioznosti.

KRITIČKO MIŠLJENjE KROZ MUZIKU

Posle uvoda nastavnika u muzičku kritiku kao vida umetničke kritike učenike treba kroz razgovor navesti da sami ili istraživanjem dođu do podataka koji će im dati odgovore na različita pitanja kao što su: šta je to što muzičku kritiku odvaja od izveštavanja, šta može biti predmet umetničke kritike, ko može biti muzički kritičar i koji su objektivni za razliku od subjektivnih aspekata muzičke kritike; koji je značaj muzičke kritike za izvođača, publiku, muzikologe...Ova tema treba da rezultira muzičkom kritikom koji će učenici u ulozi muzičkog kritičara napisati nakon posete nekom koncertu, ili slušanja određene kompozicije/izvođača na času.

Osnovna ideja teme je da se kod učenika razvija konstruktivno razmišljanje putem kritike, stvaranje atmosfere gde učenici sami postavljaju pitanja. Tipovi pitanja kojima se dovodi do razvoja kritičkog mišljenja: *memorijska*, gde se traže činjenice, *translacijska*, gde se traži preoblikovanje informacija, *interpretacijska*, gde se ustanovljavaju veze između ideja, činjenica, definicija, vrednosti, *analitička*, gde se dovodi u sumnju i koja traže dodatna objašnjenja, *sintetička*, uz koje se kreativno rešavaju problemi pomoću originalnog mišljenja ili mogućih alternativa, *evaluacijska*, gde se dolazi do zaključka o dobrom ili lošem i gde se zauzima stav.

Korišćenjem različitih metoda i tehnika, kao što su šest šešira, drvo problema, grozd tehnika i mnoge druge, nastavnik približava učenicima rešenje problema koji je u početku izgledao nerešiv. Nakon toga se pristupa analizi muzičkog dela, izvedenog ili slušanog, koristeći naučena pitanja i tehnike kritičkog mišljenja, koje rezultiraju donošenjem pojedinačnog i grupnog mišljenja/stava. Potrebno je naglasiti pojedinosti do kojih se dolazi na osnovu opserviranja. Tako učenici uočavaju dominantna svojstva po kojima su muzički instrumenti odabrani, izražajni efekti primjenjeni, muzički oblici prepoznatljivi, zatim postepeno proučavaju složenije oblike. Na isti način, postupno proučavaju prirodu, okruženje, živa bića i verbalno i vizuelno izražavaju i porede utiske, te samostalno donose stavove.

PRAĆENjE I VREDNOVANjE NASTAVE I UČENjA

Imajući u vidu koncept programa, ishode i kompetencije koje treba razviti, proces praćenja i vrednovanja učeničkih postignuća ne može se zasnovati na klasičnim individualnim usmenim i pisanim proverama. Umesto toga, nastavnik treba kontinuirano da prati napredak učenika, koji se ogleda u načinu na koji učenici učestvuju u aktivnostima, kako prikupljaju podatke, kako brane svoje stavove, kako argumentuju, evaluiraju, primenjuju, procenjuju posledice itd.

Posebno pouzdani pokazatelji su kvalitet postavljenih pitanja, sposobnost da se nađe veza među pojavama, navede primer, promeni mišljenje u kontaktu sa argumentima, razlikuju činjenice od interpretacija, izvede zaključak, prihvati drugačije mišljenje, primeni naučeno, predvide posledice, daju kreativna rešenja. Takođe, nastavnik prati i vrednuje kako učenici međusobno saraduju, kako rešavaju sukobe mišljenja, kako jedni drugima pomažu, da li ispoljavaju inicijativu, kako prevazilaze teškoće, da li pokazuju kritičko mišljenje ili kriticizam, koliko su kreativni. Za neke sadržaje prikladni su i drugi načini provere napredovanja kao što su npr. kvizovi ili ulazni i izlazni testovi kako bi se utvrdili efekti rada na nivou znanja, veština, stavova. Vrednovanje učeničkih postignuća vrši se u skladu sa Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju. Učenici svakako treba unapred da budu upoznati šta će se i na koji način pratiti i vrednovati. Prilikom svakog vrednovanja postignuća potrebno je učeniku dati povratnu informaciju koja pomaže da razume greške i poboljša svoj rezultat i učenje.

SAČUVAJMO NAŠU PLANETU

Cilj učenja slobodne nastavne aktivnosti Sačuvajmo našu planetu jeste razvijanje funkcionalne pismenosti iz oblasti zaštite životne sredine, razumevanje odnosa čovek – priroda sa ciljem boljeg shvatanja sveta koji ga okružuje, lakše snalaženje u prirodnom i socijalnom okruženju i formiranje odgovornog i aktivnog pojedinca u cilju razumevanja i primene koncepta održivog razvoja.

Razred		Šesti
Godišnji fond		36
OPŠTE MEĐUPREDMETNE KOMPETENCIJE	ISHODI Na kraju programa učenik će sadržaja programa biti u stanju da: – definiše pojmove i razume razlike između pojmova	TEME i ključni pojmovi ODRŽIVOST, ŽIVOTNA SREDINA I UTICAJ ČOVEKA

	geografski omotač, životna sredina i prirodna sredina;	Definicije geografskog omotača, životne sredine i prirodne sredine.
Kompetencija za celoživotno učenje	– navede primere povezanosti i uslovljenosti litosfere, atmosfere, hidrosfere i biosfere u okviru geografskog omotača;	Uzajamna povezanost u okviru geografskog omotača.
Estetička kompetencija	– navede principe održivog razvoja;	Uticaj čoveka na održivost životne sredine.
Rešavanje problema	– uoči aktivnosti čoveka koje doprinose održivosti životne sredine;	Sprovođenje akcija – zaštita i održivost životne sredine.
Komunikacija		ODGOVORAN ODNOS PREMA ODRŽIVOSTI ŽIVOTNE SREDINE
Saradnja	– uoči uzročno posledične veze između aktivnosti čoveka i promena u životnoj sredini;	Globalne promene u životnoj sredini i njihove posledice.
Rad sa podacima i informacijama	– uoči povezanost prirodnih, socijalnih i ekonomskih faktora	Smanjenje emisija štetnih gasova.
Digitalna kompetencija	– učiće se u očuvanju životne sredine;	Zaštita od buke.
Odgovorno učešće u demokratskom društvu	– proceni i uporedi različite uticaje čoveka na potrošnju resursa i odlaganje otpada;	Komunalna higijena (akcija).
Preduzimljivost i orijentacija ka preduzetništvu	– istraži izvore zagađenja u lokalnoj sredini;	Reciklaža (akcija).
Odgovoran odnos prema zdravlju	– analizira uzroke i posledice zagađenja u lokalnoj sredini	Sprovođenje akcija – odgovoran odnos prema održivosti životne sredine.
Odgovoran odnos prema okolini	– razvrstava globalne promene, uporedi ih i proceni njihov uticaj na životnu sredinu	ODGOVORAN ODNOS PREMA RAZNOVRSNOSTI NEŽIVE PRIRODE
Odgovoran odnos prema okolini	– kroz rešenje projektnih zadataka identificuje razloge, uzroke i posledice emisije štetnih gasova;	Odgovoran odnos prema geološkoj, geomorfološkoj, hidrološkoj raznovrsnosti i raznovrsnosti klime i zemljišta.
Odgovoran odnos prema okolini	– klasificuje izvore buke u lokalnom okruženju;	Geonasleđe.
Odgovoran odnos prema okolini	– navede i argumentuje moguća rešenja za zaštitu od buke;	Zaštićena područja.
		Zaštićena područja od međunarodnog značaja.
		ODGOVORAN ODNOS PREMA RAZNOVRSNOSTI ŽIVOG SVETA
		Zaštićene biljke Srbije.

<ul style="list-style-type: none"> – klasificuje objekte geonasleđa; – izdvoji kriterijume za izdvajanje objekata geonasleđa kao reprezentativnih primera geodiverziteta; – učestvuje u debati o održivom ponašanju u zaštićenom području; – grafički prikaže promenu broja zaštićenih biljnih i životinjskih vrsta Srbije u određenom vremenskom periodu; – prepozna na karti zaštićena područja iz naše zemlje koja imaju međunarodni značaj; – obrazlaže razloge zaštite pojedinih biljnih i životinjskih vrsta u Srbiji; – razvija stavove i vrednosti o očuvanju životne sredine kroz rešavanje problema na lokalitetu; – formuliše istraživački zadatak kroz rad u grupama; – prikupi informacije relevantne za istraživanje; – koristi IKT prilikom prikupljanja informacija i predstavljanja rezultata istraživanja; – učestvuje u akcijama koje su usmerene ka zaštiti i očuvanju životne sredine. 	<p>Zaštićene životinje Srbije.</p> <p>Terenska vežba: poseta rezervatu prirode.</p> <p>Sprovođenje akcija – obeležavanje Dana planete Zemlje, Svetskog dana zaštite životne sredine, Svetskog dana voda.</p>
--	--

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Sve su češći zahtevi da proces nastave bude inoviran na takav način da bolje i uspešnije pripremi mlade ljude za aktivan život u društvu znanja i rad u neposrednom okruženju. U tom smislu, kroz nastavu se sve više potencira sticanje proceduralnih, kontekstualnih i funkcionalnih znanja i razvijanje

istraživačkih veština, stavova i vrednosti o okolini, koji su zasnovani na principima održivog razvoja i održivog obrazovanja. Usredsređenost na ishode obrazovanja i promene paradigme sa bihevioralnog ka konstruktivističkom i kontekstualnom pristupu u nastavi doprinosi konstruisanju kompetencija učenika, razvijanju kritičkog mišljenja, fleksibilnosti, preduzetničkih veština, kreativnosti, proceni rizika, donošenju odluka, što se odražava na kvalitet života pojedinca i društva u celini. Kompetencijski pristup zahteva prevazilaženje okvira tradicionalnog predmetnog pristupa i koncepcije prenošenja znanja ka koncepciji konstrukcije znanja i zahteva orientaciju obrazovnog procesa ka većoj participaciji učenika u vaspitno-obrazovnom procesu, sa posebnim akcentom ka dinamičnjem i angažovanijem integrisanju znanja, veština i stavova relevantnih za različite realne kontekste koji zahtevaju njihovu funkcionalnu primenu. Navedeni sadržaji programa poseduju teorijski pristup i pristup koji je usmeren ka praktičnoj realizaciji van učionice i ka izradi malih projekata. Ovako koncipiran program daje velike mogućnosti nastavnicima i učenicima da ga na kreativan način realizuju shodno uslovima, mogućnostima i vremenu. Uloga nastavnika je da uz primenu različitih metoda rada podstiču i usmeravaju interesovanje i kreativnost učenika u pokušaju da samostalno objasne uzroke i posledice čovekovog dejstva na životnu sredinu. Operativna razrada programskih sadržaja prepuštena je nastavnicima koji sami kreiraju mesto izvođenja i broj časova za određene teme.

PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

U programu su predložene četiri teme: *ODRŽIVOST, ŽIVOTNA SREDINA I UTICAJ ČOVEKA, ODGOVORAN ODNOS PREMA ODRŽIVOSTI ŽIVOTNE SREDINE, ODGOVORAN ODNOS PREMA RAZNOVRSNOSTI NEŽIVE PRIRODE i ODGOVORAN ODNOS PREMA RAZNOVRSNOSTI ŽIVOG SVETA.*

Polazeći od principa održivog razvoja, prvenstveno holizma i interdisciplinarnosti, kurikulum predmeta je koncipiran tako da se tokom nastave i učenja preferiraju strategije koje se zasnivaju na principima održivosti kao što su: strategija interaktivnog učenja i rada na projektu; strategija integrativnog učenja i nastava usmerena na delovanje; strategija kooperativnih oblika nastave; strategija učenja otkrivanjem i rešavanja problema, metakognitivne strategije, različiti oblici iskustvenog učenja. Kroz rad na projektima u različitim ambijentima (prirodnog i socijalnog) okruženja, saradnjom sa roditeljima, lokalnom i širom zajednicom postiže se otvorenost, odgovoran odnos i ponašanje prema okruženju sa ciljem postizanja aktivnog odnosa učenika, razvoj kritičkog i konstruktivnog mišljenja i odgovornost prema sebi, prirodnoj i socijalnom okruženju. Stvaraju se veze između stečenog znanja u školi, sopstvenog iskustva i primene u svakodnevnom životu. Ambijentalni pristup u nastavi i neposredni kontakt i iskustvo sa predmetima saznanja se dopunjuje upotrebom savremene tehnologije (korišćenje multimedijalnih resursa i vizuelnih pomagala kako u nastavi tako i u razmeni informacija. Potrebno je uključivanje sredstava javnog informisanja, organizacije civilnog društva, instituta, istraživačkih i obrazovnih centara, udruženja u cilju korišćenja njihovog znanja i iskustva, resursa (fizički, ljudski, materijalni) i distribucijskih kanala.

Jedna od važnih kompetencija nastavnika je uspostavljanje saradnje sa lokalnim okruženjem kroz izvođenje nastavnih aktivnosti van učionice. Nastavnik ima složen zadatok da odabirom savremenih didaktičkih strategija za ostvarivanje ciljeva i zadataka nastavne teme osmišljava i kreira nastavne situacije u neformalnim vanučioničkim ambijentima u lokalnom okruženju. Kako bi se što bolje ostvarila veza između sadržaja programa i realnog života poželjno je, kad god je to moguće, da se učenicima omogući istraživanje problema koji se proučavaju u realnom (lokalnom) kontekstu kroz korišćenje problemsko-istraživačkog pristupa u nastavi. Preporučuje se upotreba modifikovanih predavanja (dobro strukturirano, sistematično i kratko predstavljanje najvažnijih elemenata teme/sadržaja), zatim različitih vrsta prezentacije, demonstracije, studije slučaja, simulacije, igranje uloga, debate, rad u malim grupama, rad na projektima, crtanje mape uma, debate, okrugli sto. Uloga nastavnika je prevashodno u podsticanju učenika u nastavi na otkrivanje, istraživanje, doživljavanje, proučavanje, vrednovanje, kreiranje u procesu učenja čime im se omogućava samostalno upravljanje procesom učenja kako u učionici tako i van nje, da uvedu učenike u temu, predstave ključne pojmove sadržava i podstaknu ih na aktivnost koju zatim usmeravaju, prate i vrednuju.

Za svaku temu nastavnik treba da pripremi što više različitih materijala koji imaju funkciju podsticaja, motivisanja učenika za rad na njima. Pored materijala (filmovi, slike, priče, novinski tekstovi...), to mogu biti gostovanja osoba ili poseta ustanovama. Izbor podsticaja treba da odgovara temi, uzrastu učenika i njihovim interesovanjima. Program se ne bazira na korišćenju udžbenika i didaktičkih

materijala koji su specijalizovano za njih napravljeni, već se učenici podstiču da koriste što različitije izvore informacija i da imaju prema njima kritički odnos. Cilj je osnažiti učenike da razvijaju svoje kompetencije u radu sa podacima. Broj časova po temama i redosled tema nisu unapred definisani. Za svaku temu i nastavne jedinice, potrebno je formulisati ishode koji su refleksija ishoda za kraj razreda i indikatora međupredmetnih kompetencija, a sadrže specifičnosti vezane za konkretnu temu/problem.

OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA

ODRŽIVOST, ŽIVOTNA SREDINA I UTICAJ ČOVEKA

Održivi razvoj je realno planiran, naučno osmišljen razvoj, realan domaćinski odnos čoveka i društva prema životnoj sredini, uvek i svuda primeren osobenostima lokalne sredine, njenom prirodnom i društvenom stepenu razvoja, sa pogledom na generacije koje dolaze. To znači da održivi razvoj predstavlja kvalitativan razvoj i to socio-ekonomski i kulturni razvoj koji je usklađeni sa uslovima (ograničenjima) kapaciteta životne sredine i koji treba da se odvija tako da se budućim generacijama ne narušavaju uslovi opstanka. Prilikom realizacije ove teme učenici daju prelaze upravljanja otpadom u svom naselju, prave promotivne materijale i osmišljavaju različite aktivnosti vezane za tu svrhu.

ODGOVORAN ODNOS PREMA ODRŽIVOSTI ŽIVOTNE SREDINE

Ugroženost zonalnih i azonalnih elemenata prirode, degradacija staništa i areala, sve veći stepen zagađenosti vode i vazduha, stalno proširivanje površina pod pogubnim oblicima erozije, seča šuma neprimerena prirastu drvne mase, zaslanjivanje zemljišta, potapanje obradivih površina vodama akumulacionih jezera, opasnosti od klasičnog i radioaktivnog otpada, sve veća potrošnja nafte, sve češći šumski požari, pojave epidemija, brojna hidrična oboljenja izazvana upotrebom zagađene vode, ukazuju na poremećaje koji nastaju između žive i nežive prirode i čoveka u prostoru. Problem regulisanja odnosa u sistemu čovek – životna sredina treba sagledavati kao istorijski izvedenu kategoriju, dakle pojavu uslovljenu razvitkom ljudskog društva i ogromnim razmahom ljudskog delovanja na okolnu prirodu. Za realizaciju ove teme mogu biti od koristi materijali koji se odnose na Evropski zeleni pojas, klimatske promene i sistem zaštite prirode, male hidroelektrane i zaštićena područja, zaštitu prirode i obnovljive izvore energije itd. Učenici u grupama kroz istraživačke zadatke analiziraju po jedan od uticaja čoveka na životnu sredinu kao i posledice tih uticaja na život ljudi i daju svoje prelaze za održivost životne sredine u tim okolnostima, svoje rezultate predstavljaju putem eseja, panoa, filma, stripa ili ih usmenim putem iznose pred ostale učenike.

ODGOVORAN ODNOS PREMA RAZNOVRSNOSTI NEŽIVE PRIRODE I ODGOVORAN ODNOS PREMA RAZNOVRSNOSTI ŽIVOG SVETA.

Organizacija za obrazovanje, nauku i kulturu Ujedinjenih nacija – UNESCO je specijalizovana organizacija u okviru Ujedinjenih nacija koja se bavi unapređenjem međunarodne saradnje na poljima, nauke, obrazovanja i kulture sa ciljem da doprinese miru, smanjenju siromaštva, održivom razvoju i međunarodnom dijalogu kroz obrazovanje, kulturu i informisanje. U okviru za prirodne nauke, UNESCO razvija nekoliko programa od kojih se zaštitom prirodnih dobara bave programi Čovek i biosfera i Geoparkovi. Program Čovek i biosfera predstavlja prirodnu međunarodnu inicijativu koja za osnovni cilj ima definisanje i primenu naučnih osnova za uspostavljanje dugoročno harmoničnog odnosa čoveka i prirode, a na bazi racionalne upotrebe prirodnih resursa, odnosno usmeren je na uspostavljanje funkcionalnog modela zaštite prirode kroz ostvarivanje skladnog odnosa ljudi i njihovih razvojnih potreba sa prirodom. Ogledna područja za definisanje ovog modela su Rezervati biosfere, međunarodno prepoznata zaštićena područja koja su izuzetna kako u prirodnom, tako i u kulturnom pogledu, sa očuvanom prirodom, bogatom kulturom i tradicionalnim načinom života lokalnog stanovništva. Rezervati biosfere vode ka ostvarivanju održive ravnoteže između često sukobljenih ciljeva očuvanja biološke raznovrsnosti i ekonomskog razvoja i ključni su za pronalaženje i promovisanje rešenja za očuvanje biodiverziteta uz njegovo održivo iskoriščavanje. U vezi sa tim, učenici podeljeni u grupe realizuju istraživački zadatak vezan za Rezerve biosfere u okviru programa Čovek i biosfera na prostoru Srbije: Golija–Studenica i Bačko Podunavlje.

Geopark je teritorija jasno definisanih granica u okviru koje se, pored objekata geonasleđa koji su ključni svedoci istorije naše planete, štite, prezentuju i promovišu i sve druge prirodne i kulturno-istorijske znamenitosti od izuzetnog značaja za nauku, obrazovanje, kulturu, ekonomiju i turizam. Aktivnosti u geoparku usmerene su na upoznavanje šire javnosti o raznovrsnim prirodnim i kulturnim vrednostima datog područja kroz razvoj turizma, a sa ciljem da se poboljša socijalni status lokalnog stanovništva, podstakne njegov ekonomski razvoj i unapredi zaštita prirodne i kulturne baštine. U vezi sa tim, učenici podeljeni u grupe realizuju istraživački zadatak vezan za Geopark Đerdap, tako da jedna grupa istražuje prirodne vrednosti geoparka, druga njegove kulturno-istorijske spomenike, treća njegove etnografske vrednosti itd. Svoje rezultate predstavljaju putem eseja, panoa ili prezentacija.

UNESCO u okviru Programa svetske baštine vodi brigu ispred međunarodne zajednice o dobrima kulturnog ili prirodnog karaktera koja poseduju izuzetne karakteristike, a koja bi u suprotnom bila pod rizikom propadanja i nestajanja, radi njihovog očuvanja za buduće generacije. Radi boljeg uvida i prezentovanja svetske baštine javnosti, UNESCO formira Listu svetske baštine, na koju se upisuju dobra u okviru dve kategorije: Kulturna svetska baština i Prirodna svetska baština. U vezi sa tim, učenici podeljeni u grupe realizuju istraživački zadatak vezan za dobra svetske kulturne baštine na prostoru Srbije i nominovane predele prirodne baštine na prostoru Srbije. Svoje rezultate prezentuju na različite načine.

Na sličan način mogu se obraditi kategorije zaštićenih prirodnih dobara definisane na osnovu Zakona o zaštiti prirode iz 2010. godine: strogi i specijalni rezervat prirode, nacionalni park, spomenik prirode, zaštićeno stanište, predeo izuzetnih odlika i park prirode i Pravilnika o proglašenju i zaštiti strogo zaštićenih i zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva. Radi očuvanja biološke raznovrsnosti i prirodnog geofonda, odnosno vrsta koje imaju poseban značaj za Republiku Srbiju sa ekološkog, ekosistemskog, biogeografskog, naučnog, zdravstvenog, ekonomskog i drugog aspekta, Pravilnikom su utvrđene i mere zaštite strogo zaštićenih i zaštićenih vrsta i njihovih staništa. Strogo zaštićene i zaštićene divlje vrste koje se zajednički nazivaju zaštićene vrste, određuju se na osnovu nacionalnih i međunarodnih crvenih lista ili crvenih knjiga, potvrđenih međunarodnih ugovora, stručnih nalaza i naučnih saznanja. U vezi sa temama organizovati predavanja, prezentacije, kreativne radionice, eko-igraonice, prilagođena istraživanja na terenu, izlete u prirodna dobra, izložbe crteža i fotografija, projekcije filmova, sprovođenje akcija – obeležavanje Dana planete Zemlje, Svetskog dana zaštite životne sredine, Svetskog dana voda i slično. Prilikom organizacije posete prirodnom dobru sprovesti sve aktivnosti vezane za ambijentalnu nastavu.

PRAĆENjE I VREDNOVANjE NASTAVE I UČENjA

Imajući u vidu koncept programa, ishode i kompetencije koje treba razviti, proces praćenja i vrednovanja učeničkih postignuća se temelji na celovitom (holističkom) pristupu i podsticanju individualnog razvoja i razvijanje svih potencijala učenika (kognitivni, afektivni i psihomotorički domen).

Nastavnik treba kontinuirano da prati napredak učenika, koji se ogleda u načinu na koji učenici učestvuju u aktivnostima, kako prikupljaju podatke, kako predviđaju posledice, kako kritički promišljaju, čime se rukovode u procesu donošenja odluka, kako komuniciraju. Vrednovanje učeničkih postignuća vrši se u skladu sa *Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju*, a uspeh se izražava opisno (*ističe se, dobar i zadovoljava*). Učenici svakako treba unapred da budu upoznati šta će se i na koji način pratiti i vrednovati. Učenik je aktivni subjekt u procesu učenja, vrednovanja i samovrednovanja sopstvenih postignuća. Sama priroda i koncepcija predmeta i potenciranje na aktivnom, projektnom i istraživačkom pristupu u sticanju učeničkih kompetencija naglašava formativno ocenjivanje. Ono se iskazuje kroz: opis postignuća učenika, opis angažovanja učenika u nastavi i preporuke za dalje napredovanje.